3 1975

SOIHTU

Sosialistisen Opiskelijaliiton julkaisu · 39. vuosikerta

II maailmansota ja Neuvostoliitto

Oikeistovaara ja poliittinen järjestelmä

Uskonnonvastaisesta taistelusta

Työsuojelu

SOIHTU

Perustettu v. 1931

Julkaisija

Sosialistinen Opiskelijaliitto

Toimitus

Raimo Lovio (vastaava)
Pertti Rovamo (toimitussihteeri)
Liisa Rouhiainen (levikki)
Juhani Artto
Jukka Heiskanen
Pertti Honkanen
Ilpo Koskikallio
Pekka Kosonen
Timo Kyntäjä
Jukka-Pekka Takala
Kari Toikka
Matti Viikari

Toimituksen osoite:
talous, tilaukset, ilmoitukset

Soihtu
3. linja 7 B 37
00530 Helsinki 53
puh. 736 112
postisiirtotili 762 69-4

Irtonumero- ja tilaushinnat

Irtonumerohinta 4.50 mk
Vuosikertatilaus (6 numeroa)
— ulkomaille 30 mk
— kotimaahan 24 mk

Tilaukset kesken vuoden mistä numerosta tahansa alkaen vuoden loppuun 4 mk/numero

Kirjapaino
Sanan Tie
Takojankatu 2
33540 Tampere 54

Lukijoittemme lehden sisältöä koskevat kannanotot ja toivomukset, osoitteenmuutosilmoitukset sekä lehden postitusta ja mahdollisia painoteknillisiä puutteita koskevat huomautukset pyydetään lähettämään toimituksen osoitteeseen.

3 SOIHTU

1975 touko-huhtikuu

Lukijalle 3

ANALYYSEJÄ

Raimo Lovio
II maailmansota: Neuvostoliiton ratkaiseva osuus fasismin murskaamisessa 4

Kaarlo Tuori
Oikeistovaara ja poliittinen järjestelmä 25

Vesa Oittinen
Marxilaisen uskontokritiikin perusteista 48

RAPORTTEJA, KOMMENTTEJA

Antero Honkasalo, Matti Sundquist
Työsuojelureformi valtiomonopolistisen sääntelyjärjestelmän osana 66

Pertti Honkanen
Tarkistusneuvottelut ja tulopolitiikka 71

Leo Granberg
Pienviljelijävastainen maataloustuloratkaisu 75

Matti Reinikainen
Kamppailu tutkinnonuudistuksen suunnasta 77

KIRJOJA

Yrjö Engeström
Kommunistisen kasvatuksen tiennäyttäjä 81

Pertti Rovamo
Sosialistinen demokratia 83

Uskali Mäki
Puheevuoro dialektisesta logiikasta 85

Vesa Oittinen
Dialektiikan historiasta 87

POLIITTINEN KALENTERI 15. 2.—31. 3. 1975 89

TILAA SOIHTU

Käsissäsi olevan numeron lisäksi ilmestyy tämän vuoden aikana vielä neljä vähintään 96-sivuista numeroa. Tilaushinta Soihtu 4/75:stä lähtien vuoden loppuun 12 markkaa. Tilaukset postisiirtotilille 762 69-4. Osoite Soihtu, 3. linja 7 B 37, 00530 Helsinki 53.

Taisto Sinisalo:
KOMMUNISTIN PUHEENVUORO

SKP:n varapuheenjohtajan merkittävä puheenvuoro ajankohtaisista kysymyksistä.
Kirjan ensimmäisessä osassa tarkastellaan kapitalististen maiden kehitysnäkymiä ja kansainvälisen kommunistisen liikkeen asenteita ja arvioita.
Luku mitä ovat pelisäännöt ja miten niillä pelataan käsittelee porvarillisen sosiologian kehittämiä oppeja yhteiskunnallisten ristiriitojen säätelystä ja niiden soveltamisesta 60-luvulla Suomeen.
Kirjasen päättävät luvut 1960-luvusta ja kommunisteista Suomessa sekä erittely työväenluokan ja kommunistisen puolueen roolista aikakautemme kehityksen ohjaimissa.
Useat tärkeät poliittiset tapahtumat ja tunnettujen poliitikkojen asenteet ovat tarkastelun piirissä. Keskeisellä sijalla ovat mm. Urho Kekkosen sisäpolitiikan luonne ja Ele Aleniuksen katsomukset.

Kirjasta voi tilata osoitteella SKP:n Etelä-Karjalan piiritoimisto, Savonkatu 30, 53100 Lappeenranta 10, ps-tili 781 181 - 11 tai SOL, 3. linja 7 B 37, 00530 Helsinki 53. Hinta 5 mk.

SOL:n ja SDNL:n yhteisjulkaisu:

Gennadi Janajev, Aleksandr Polikanov

ERÄITÄ AIKAMME NUORISON ONGELMIA

Kirjassa käsitellään laajasti aikamme nuorison ja nuorisoliikkeen peruskysymyksiä tavalla, joka antaa välitöntä hyötyä myös meidän maamme kommunistisen ja demokraattisen nuorison taisteluun. Kirjan kirjoittajana on suomalaisten nuorisojärjestöjen piirissä hyvin tunnettu, myös Suomen nuorisoliikkeen kysymyksistä laajasti perillä oleva Neuvostoliiton Nuorisojärjestöjen Komitean puheenjohtaja G. I. Janajev.

Tilaukset SOL, 3. linja 7 B 37, 00530 Helsinki 53. Hinta 7 mk.

Lukijalle

Taistelu demokratiasta on eräs tämän päivän luokkataistelun keskeisimpiä kysymyksiä. Kapitalistisissa maissa kysymys demokratiasta ja demokraattisista oikeuksista on jokapäiväisen konkreettisen luokkataistelun kysymys: porvarillisen demokratian keskeinen piirrehän on juuri kansanjoukkojen pitäminen loitolla valtion hallintaan osallistumisesta. Kysymys demokratiasta on myös keskeinen ideologisen taistelun alue. Porvarillisen ideologian eräs kulmakivistä on väite, että sosialistiset maat ja ylipäänsä kommunistit eivät ole demokraattisia, vaan autoritaarisia pakkoyhteiskunnan kannattajia. Tämän numeromme ensimmäiset analyysit liittyvät juuri näihin kysymyksiin.

Toista maailmansotaa käsittelevä Raimo L o v i o n kirjoitus osoittaa, että tämän päivän maailmassa sosialismi on demokratian voimakkain puolustaja: Porvarillisen demokratian uumenista sikisi fasismi. Taistelussa fasistista taantumusta vastaan porvarillis-demokraattiset laitokset ja puolueet eivät pystyneet suurestikaan panemaan vastaan fasismin hyökätessä. Neuvostoliitto ja kommunistinen liike muodostivat fasisminvastaisen taistelun päävoiman.

Kaarlo T u o r i n artikkeli oikeistovaara ja Suomen poliittinen järjestelmä käsittelee puolestaan maamme poliittisessa järjestelmässä kehittyviä demokratian kaventumistendenssejä. Artikkelissa tuodaan esiin sitä analyysiä, jonka pohjalta kommunistit ovat esittäneet — mm. SKP:n kannanotossa valtiosääntöuudistuksesta ja SKP:n 17. edustajakokouksessa käsiteltävässä SKP:n esityksessä demokraattisten voimien yhteistyöohjelmaksi — konkreettisia vaatimuksia työtätekevien demokraattisten oikeuksien laajentamiseksi ja turvaamiseksi.

Julkaisemme myös Vesa O i t t i s e n kirjoituksen marxilaisen uskontokritiikin perusteista, jossa tarkastellaan uskonnon historiallisten muotojen kehitystä ja tieteellisen ateismin peruskysymyksiä. Raporttimme käsittelevät työsuojelua, tulopolitiikkaa ja tutkinnonuudistusta.

II maailmansota: Neuvostoliiton ratkaiseva osuus fasismin murskaamisessa

Raimo Lovio

Nykyajan historiassa toisella maailmansodalla on monestakin syystä huomattava merkitys. Toinen maailmansota oli ihmiskunnan historian mittavin ja tuhoisin sota. Se oli myös mitä suurin yhteiskunnallinen mullistus. Ei ole siksi ihme, että sota jätti lähtemättömän jäljen sen kokeneisiin ihmisiin. Mutta nuo tapahtumat eivät voi olla koskettamatta myöskään sodan jälkeisenä aikana kasvanutta sukupolvea, sillä juuri toisen maailmansodan synnyn, kehityksen, lopputuloksen, ts. sodan luokkaluonteen ymmärtäminen avaa erittäin selkeän tien tämän vuosisadan yhteiskunnallisten tendenssien käsittämiseen. Sodan luonteen oikea ymmärtäminen tarjoaa erinomaisen ja konkreettisen näytön siitä, että nimenomaan sosialismi on demokratian luotettavin tuki: imperialismi oli sodan lähde ja sosialismi asetti sulun fasistiselle terrorille. Sotaan johtaneen kehityksen tuntemus mahdollistaa myös rauhan, rauhanomaisen rinnakkainolon ja jännityksen lievenemisen puolesta käytävän taistelun historiallisen perspektiivin ymmärtämisen. Jännityksen lievenemisen puolesta käytävä taistelu ei ole mikään uusi suuntaus Neuvostoliiton ulkopolitiikassa; mm. tunnuksen Euroopan kollektiivisen turvajärjestelmän kehittämisestä Neuvostoliitto esitti ensimmäisen kerran juuri Hitlerin valtaannousun aikana. Toinen maailmansota antaa myös vaikuttavimman ja pelottavimman opetuksen siitä, mihin johtaa antikommunismin perustalle rakentuva politiikka. Antikommunismin ja neuvostovastaisuuden lähtökohdista Englannin, USA:n ja Ranskan monopolipiirit ja hallitukset kieltäytyivät Hitlerin fasismin pysäyttämisestä.

Imperialismin propagandistit ovat varsin hyvin tietoisia näistä seikoista. Siksi tänään fasismista saadun voiton 30-vuotisjuhlien aikana imperialismin propagandakoneisto joko vaikenee näistä tapahtumista kokonaan tai sitten kaivaa uutterasti esiin kylmän sodan aikaisen porvarillisen historiankirjoituksen vanhojen oleellisesta vaikenemiset, puolitotuudet, vihjaukset ja suoranaiset valheet. Tätä taantumuksellista vaikutusta pyritään lisäämään kioski- ja jännityskirjallisuuden useimmiten vain mielikuvituksen synnyttämillä kuvitelmilla amerikkalais-englantilaisten sotasankareiden urotöistä.

Keskeisimmät sisällölliset väitteet toisesta maailmansodasta imperialismin propagandassa kiteytyvät seuraaviin väitteisiin:

— kiistetään sodan ja imperialismin välinen lainalainen yhteys;

— hämärretään fasismin luokkaperusta, fasistinen valta ei olekaan finanssipääoman kaikkein taantumuksellisimpien, kansalliskiihkoisimpien ja imperialistisimpien ainesten avointa terroristista diktatuuria vaan työttömien ja pikkuporvarillisten kerrosten tyytymättömyyden ja Hitlerin taitavan propagandan synnyttämä valtiojärjestys, jolla itse asiassa on varsin läheinen suhde Neuvostoliiton ja muiden sosialististen maiden "totalitaariseen" järjestelmään;

— väitetään, että Englanti, USA ja Ranska pyrkivät johdonmukaisesti rauhaan koko 1930-luvun ajan;

— väitetään, ettei Neuvostoliito ollutkaan päävoima fasismin murskaamisessa vaan Englanti ja USA;

— väitetään, että kansandemokraattisten vallankumousten syntyminen Itä-Euroopassa ja Aasiassa oli puhtaasti Puna-armeijan vientitavaraa, jolla ei ollut mitään kansallista perustaa.

Nämä väitteet muodostavat varsin johdonmukaisen kokonaisuuden eikä voida olla kieltämättä, etteikö tällaisella propagandalla ole ollut suurta vaikutusta. On myös ilmeistä, että Suomessa tällainen valheellinen kuva toisesta maailmansodasta on vaikuttanut poikkeuksellisen laajasti johtuen siitä, että Suomi taisteli sodassa toisin kuin Englanti, USA tai Ranska loppuun saakka Hitler-Saksan puolesta. Vain vähäinen osa kansastamme ymmärsi silloin, että Suomi taisteli väärällä puolella. Vasta aivan viime vuosina tässä suhteessa on tapahtunut muutoksia. "Ajopuuteoria" on lopullisesti romuttumassa ja sitä kautta entistä laajemmin avautuu mahdollisuus käsittää, että itse asiassa Neuvostoliitto taisteli koko sodan ajan ei suinkaan Suomen kansaa vastaan vaan Suomen kansan puolesta fasismia, kansojen vihollista vastaan.

Tässä esityksessä pyritään vauhdittamaan oikean tietoisuuden kehitystä selvittämällä toisen maailmansodan yleistä luonnetta ja vastaamalla imperialistisen propagandan virheellisiin väitteisiin.[1]

Imperialismin ja sodan lainalainen yhteys

Marxilais-leniniläisessä teoriassa sota käsitetään poliittisen ja diplomaattisen toiminnan jatkamiseksi uudessa muodossa. Siksi peruskysymyksenä sotaa tutkittaessa on vastaaminen kysymyk-

1. Kirjoitus perustuu seuraaviin lähteisiin: Grigori Deborin, 30 vuotta suuresta voitosta, Edistys 1975; R. Palme Dutt, Internationaali, Kansankulttuuri 1972; Kommunistinen Internationaali, historiallinen katsaus, Edistys 1973; O. F. Suvenirov, Neuvostoliitto toisessa maailmansodassa, Kommunisti 10/74; Timo Koste, Demokraattinen vallankumous Unkarissa ja Eestissä, SOL:n Punaiset Vihkot 2; A. Jepishev, Leninin puolue — Voiton järjestäjä Suuressa isänmaallisessa sodassa, Sosialismin teoria ja käytäntö 9/75. Numerotiedot ja sitaatit eri henkilöiden puheista ovat ilman erillisiä viittauksia.

siin "millainen sodan luokkaluonne on, minkä johdosta tämä sota on puhjennut, mitkä luokat sitä käyvät, mitkä historialliset ja historiallis-taloudelliset olot ovat sen aiheuttaneet". (Lenin) Tämä käsitys sodan luonteesta on täysin vastakkainen porvarillisessa ideologiassa nykyään niin suosituille väitteille, joiden mukaan sota aiheutuu "pohjimmiltaan" ihmisen biologisesta ja/tai psykologisesta olemuksesta. Tällaiset väitteet ovat mitä harhaanjohtavimpia eikä edes porvarillinen realistinen historiantutkimus pidä niitä lähtökohtinaan. Kuitenkin tällaisia käsityksiä sotien luonteesta levitetään ahkerasti, koska porvarillinen ajattelu pyrkii tätä kautta siirtämään kokonaan tutkimuksen ja keskustelun ulkopuolelle sotien objektiivisen perustan, niiden kehityksen lainalaisuudet.

Tarkka ja ennakkoluuloton tutkimus osoittaa, että nykyisellä aikakaudella imperialistisen järjestelmän ja sodan välillä on katkeamaton yhteys. "Sodat, aggressiiviset ja väkivaltaiset toimenpiteet, yritykset kansojen vapauden kaventamiseksi saavat alkunsa imperialismin politiikasta", todetaan kommunististen ja työväenpuolueiden vuoden 1969 neuvottelukokouksen hyväksymässä Rauhanvetoomuksessa. Siihen, että imperialismi on pysyvä sodan vaaran lähde on olemassa määrätyt objektiiviset syyt. Ensinnäkin sota ja kilpavarustelu tuottaa monopolisteille tavattomia voittoja. Kapitalistisissa maissa on muodostunut valtavia teollisuusryhmittymiä, joiden tuotannon ja voittojen kasvu on riippuvainen asevarustelun etenemisestä. Sotaa pidetään lisäksi taloudellisten lamojen ratkaisukeinona. Aseiden lisääntyminen aiheuttaa vuorostaan kiusauksen niiden käyttöön ja synnyttää sodan vaaran. Kuvaava esimerkki tästä on New York Timesin Vietnamin aselevon solmimisen jälkeinen kirjoitus, jonka Helsingin sanomat julkaisi groteskilla otsikolla "Pentagonin ongelma: missä seuraava sota?".

Toiseksi imperialismin oloissa oman maansa kansalliset rajat käyvät jättimonopoleille ahtaiksi ja ne tunkeutuvat ulkomaisille markkinoille, mikä asettaa eri maiden monopoliryhmät välittömästi toisiaan vastaan kilpailussa maailman markkinoista ja niiden uudelleenjakamisesta. Kapitalismin epätasaisen taloudellisen ja poliittisen kehityksen vuoksi muuttuvat eri maiden monopoliryhmittymien voimat alituisesti ja vähäinenkin voimasuhteiden muuttuminen herättää pyrkimyksiä markkinoiden niin taloudelliseen kuin alueelliseen uudelleenjakoon. Sota toimii uudelleenjaon ja kilpailun äärimmäisenä välineenä.

Kolmanneksi imperialismi on alituinen sodan vaaran lähde siksi, että se pyrkii sodilla jarruttamaan väistämätöntä historiallista kehitystä. Kun Neuvostoliitto ja sittemmin muut sosialistiset maat ovat esittäneet rauhanomaista rinnakkainoloa yhteiskuntajärjestelmältään erilaisten maiden välillä ja kun Afrikan, Aasian ja Latinalaisen Amerikan maat ovat vaatineet kansallista riippumattomuutta on imperialismin vastauksena ollut sodalla uhkaaminen ja sotilaalliset interventiot.

Kehitys I maailmansodasta II maailmansotaan

Sodan vaaraa synnyttävät tekijät voimistuivat heti ensimmäisen maailmansodan päättymisestä lähtien. Neuvosto-Venäjä sai kohdata ensin 14 vallan interventiopyrkimykset, sitten täydellisen taloudellisen saarron. Vuonna 1925 Euroopan imperialistiset valtiot solmivat ns. Locarnon sopimukset, jotka yhdistivät Englannin, Ranskan, Belgian, Saksan ja Italian neuvostovastaiseksi liitoksi. Noissa sopimuksissa taattiin Saksan läntiset rajat, mutta ne jättivät Saksan hyökkäyspyrkimyksille avoimiksi sen itäiset rajat.

Myös imperialististen maiden väliset ristiriidat voimistuivat. Ensimmäisessä maailmansodassa Saksan hallitsevat piirit olivat aikoneet hankkia uusia siirtomaita, mutta menettivät Versaillesin sopimuksen seurauksena entisetkin. Saksan monopoliryhmien piirissä aloitettiinkin välittömästi kehittelemään uutta maailmansotaa asemien palauttamiseksi ja laajentamiseksi. Ensimmäisen maailmansodan voittajavaltioidenkaan kesken ei vallinnut yksimielisyyttä. Italia ja Japani tunsivat jääneensä vähemmälle saaliinjaossa ja niiden hallitukset ryhtyivät suunnittelemaan sotaa. Italian monopolien tarkoituksena oli vallata Välimeren alueet omakseen. Japanin pyrkimyksenä oli saavuttaa herruus Tyynen meren ja Kaakkois-Aasian alueella. Taloudelliset ja sotilaalliset edellytykset Saksan, Italian ja Japanin hyökkäävälle politiikalle kehittyivät nopeasti. Näiden maiden taloudellis-sotilaallinen potentiaali kasvoi huomattavasti nopeammin kuin Englannin, Ranskan ja USA:n. Näin muodostuneet uudet voimasuhteet imperialististen maiden välillä eivät vastaneet riippuvaisten ja siirtomaiden alueellista ja taloudellista jakoa.

Imperialismin uumenissa kehittynyt yleinen sodan vaara sai konkreettisen muodon, kun fasistiset hallitukset nostettiin valtaan Saksassa, Italiassa ja Japanissa ja näistä maista kehittyi militaristisia valtioita. Mussolini kaappasi vallan jo vuonna 1922. Japanissa kehittyi 1930-luvun taitteessa parlamentarismin verhossa äärimmäisen militarismin kanssa yhteensulautunut keisarillinen absolutismi sekä monopolistien ja tilanherrojen valta. Monopoliryhmät nostivat Saksassa Hitlerin valtaan vuonna 1933. Hitler loi liiton armeijan taantumuksellisten kenraaleiden kanssa, hyökkäsi kommunistisen puolueen kimppuun, alkoi Saksan ja muiden imperialististen maiden monopolien suosiollisella avustuksella sotilaallistaa taloutta, muodostaa Wehrmachtia ja vaikutuskeinoja valitsematta kehittää propagandastaan keskitettyä ideologista pakotusjärjestelmää. Hitlerin fasistisen joukkoliikkeen pohja oli heterogeeninen, mutta luokkaolemukseltaan ja tarkoitukseltaan se vastasi finanssipääoman ääritaantumuksellisten ryhmien tarpeita. Fasismi oli monopolien ääritaantumuksellinen vastareaktio yleismaailmalliseen lamaan ja sitä seuranneeseen vallankumousliikkeen nousuun. Fasistit eivät olleet luonnollisestikaan monopolipääoman tahdottomia käskyläisiä, mutta he eivät olisi koskaan

kyenneet sytyttämään maailmansotaa, jos talouselämän ja politiikan kaikkia avainasemia hallinneet monopolit olisivat olleet sitä vastaan.

Sodan edellä sosialismin ja imperialismin välinen ristiriita ja kapitalististen maiden väliset ristiriidat kietoutuivat monimutkaisella tavalla toisiinsa. Neuvostoliittoa uhkasi yhtyneiden imperialististen valtioiden hyökkäys, mutta toisaalta objektiiviset taloudellis-poliittiset tekijät asettivat fasistiset hyökkääjävaltiot vastakkain myös Englannin, Ranskan ja USA:n monopoliryhmien kanssa. Kumpi näistä ristiriidoista oli pääristiriita? R. Palm Dutt toteaa: "Imperialismin ja sosialismin välinen vastakohtaisuus oli kansainvälisen tilanteen hallitseva vastakohta. Ja tämän perusvastakohdan alaisina esiintyivät kaikki muut vastakohdat, myös yhä jyrkemmin uusiutuva imperialismin keskinäinen kilpailu." Sosialismin ja imperialismin välisen ristiriidan olon pääristiriitana osoittaa se, että fasistisen Saksan nousu koko maailmanrauhaa uhkaavaksi valtioksi ei olisi ollut mahdollista ilman Englannin, USA:n ja Ranskan hallitusten tukea. Neuvostoliiton olemassaollessa ne antoivat tukea, koska saksalainen fasismi oli niille kilpailijan ohella kansainvälisen vastavallankumouksen iskunyrkki, ristiretken alkuunpanija Neuvostoliittoa vastaan. Sodan yleinen luonne poikkesi siten olennaisesti ensimmäisestä maailmansodasta, joka syntyi vielä puhtaasti imperialististen maiden välisten ristiriitojen tuloksena.

Fasistisen hyökkäysliiton muodostuminen

Toinen maailmansota ei syttynyt äkkinäisesti. Sen valmistelussa voidaan erottaa kaksi vaihetta: ensimmäinen — sodan syntyvaihe, joka kattoi aikavälin ensimmäisen maailmansodan päättymisestä vuoden 1935 syksyyn, ja toinen — sodan välittömän valmistelun ja aloittamisen vaihe syksystä 1935 vuoden 1939 syyskuun ensimmäiseen päivään. Ensimmäisen vaiheen pääsisältönä oli uuden maailmansodan kahden pesäkkeen muodostuminen — Kauko-Idässä Japanin ja Euroopassa Saksan.

Toiselle vaiheelle oli leimaa-antavaa fasismin siirtyminen avoimeen aggressioon ja Saksan, Italian ja Japanin välisen liiton muodostuminen. Marraskuussa 1936 Saksa ja Japani solmivat antikomintern-sopimuksen, joka vahvisti näiden maiden liiton taistelussa maailmanherruudesta. Seuraavana vuonna Italia liittyi sopimukseen. Samaan aikaan fasismi hyökkäsi Etiopiaa, Espanjaa, sitten Itävaltaa, Tshekkoslovakiaa ja Albaniaa vastaan. Myös Japanin aggressio Kiinassa voimistui. Viimein seurasi hitleriläisen Saksan Puolaan suorittama hyökkäys, joka merkitsi toisen maailmansodan alkua.

Maailmansodan puhjettua Saksa, Italia ja Japani solmivat syyskuussa 1940 Berliinin sopimuksen, jossa vahvistettiin Saksan ja Italian johtajuus uuden järjestyksen luomisessa Euroopassa ja

Japanin johtajuus uuden järjestyksen luomisessa Itä-Aasiaan. Piakkoin Berliinin sopimukseen yhtyivät myös Saksan liittolaiset: Unkari, Romania, Slovakia ja Bulgaria. Käytännössä siihen liittyi myös Suomi. Sodan seisoessa Neuvostomaan kynnyksellä fasistinen liittoutuma oli saavuttanut täyden laajuutensa.

Neuvostoliiton ja kapitalististen maiden kommunististen puolueiden taistelu sodan vaaraa vastaan

Neuvostoliitossa oltiin täysin tietoisia jatkuvasti kehittyvästä sodan vaarasta. Talous- ja teollisuuspolitiikkaa suunnattiin 1930-luvulla niin, että se mahdollisimman hyvin vastasi mahdollisesti puhkeavan sodan tarpeita. Armeijaa kehitettiin. Subjektiivisten tekijöiden vaikutukset politiikassa oli myös puutteita.

Neuvostoliiton ulkopolitiikan toimintalinjan muodosti joulukuussa 1933 NKP:n Keskuskomitean hyväksymä päätös taistelusta Euroopan kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän puolesta. Päätös edellytti Neuvostoliiton mahdollisuutta liittyä Kansainliittoon ja Euroopan eri valtioiden kesken solmittavia monenkeskisiä sopimuksia rauhan turvaamiseksi. Päätöslauselmassa ilmaistun politiikan ytimenä oli pyrkimys luoda rauhantahtoisten valtioiden yhteisrintama, joka pakottaisi fasistiset hyökääjät peräänty:mään.

Vuoden 1934 syyskuussa Neuvostoliitto liittyikin Kansainliittoon. Neuvostoliitto ehdotti välittömästi Kansainliiton toiminnan tehostamista. Mm. Mussolinin Italian hyökättyä Etiopiaan Neuvostoliiton ja muiden rauhantahtoisten voimien taistelu pakotti Kansainliiton hyväksymään rauhan säilyttämiseen tähtääviä päätöksiä, sovittiin mm. taloudellisista pakotteista Italiaa kohtaan. Näitä pakotteita ei kuitenkaan toteutettu käytännössä ja Englannin aloitteesta pakotteet lakkautettiin täydellisesti.

Neuvostoliitto aloitti myös neuvottelut monenkeskisten sopimusten aikaansaamiseksi. Neuvottelut aloitettiin Ranskan kanssa vuosina 1933—34, jolloin Ranskan ulkopolitiikassa ilmeni halua yhteistyöhön saksalaista fasismia vastaan. Näiden neuvottelujen tuloksena syntyi ehdotus kahden sopimuksen aikaansaamisesta, joista toisen solmisivat Itä-Euroopan maat ja toisen Neuvostoliitto ja Ranska. Itäsopimus jäi syntymättä Puolan taantumuksellisen hallituksen, Hitler-Saksan ja ennen muuta Englannin vastustavan asenteen vuoksi. Kun tämä Itäsopimus jäi saavuttamatta Neuvostoliiton ehdotuksesta solmittiin Neuvostoliiton ja Ranskan sekä toisaalta Neuvostoliiton ja Tshekkoslovakian väliset sopimukset. Näiden sopimusten merkitys jäi kuitenkin vähäiseksi käänteen oikealle tapahduttua Ranskan politiikassa ja Tshekkoslovakian liittäessä sopimukseen lisäehdon, joka sitoi sopimuksen Ranskan hallituksen tuleviin asenteisiin.

Imperialismin yhtenäisen neuvostovastaisen liiton vaaran kasvaessa v. 1938 Neuvostoliitto aloitti neuvottelut Englannin ja

Ranskan kanssa kolmenkeskisestä avunannon sopimuksesta. Englanti ja Ranska suostuivat neuvotteluihin, mutta eivät olleet valmiita mihinkään sopimukseen. Ne kävivät neuvotteluja vain varmistaakseen, että Hitlerin tuleva hyökkäys suuntautuisi Neuvostoliittoa eikä heitä vastaan. Neuvottelut raukesivat kun Ranskan ja Englannin hallitusten valtuuskunnilla ei ollut valtuuksia sopia mistään konkreettisista toimista.

Tässä tilanteessa Neuvostoliittoa uhkasi hyökkäys sekä Saksan että Japanin suunnalta. Saksan tarjotessa kesällä 1939 hyökkäämättömyyssopimusta Neuvostoliitto hyväksyi sen. Saksan motiivit sopimuksen suhteen olivat selvät: Hitler oli päättänyt hyökätä ensin länteen. Neuvostoliitolla ei ollut mitään rauhaavastustavia motiiveja tähän sopimukseen suostuessaan. Ensinnäkään sopimus ei ollut ristiriidassa minkään Neuvostoliiton antaman sitoumuksen kanssa. Toiseksi Neuvostoliito oli viimeinen, joka solmi tämän sopimuksen. Saman olivat tehneet aikaisemmin jo Englanti ja Ranska. Kolmanneksi sopimuksella ehkäistiin yhteisrintaman muodostuminen Neuvostoliittoa vastaan: sopimus esti Ranskaa ja Englantia enää lähestymästä Saksaa, minkä ansiosta Neuvostoliitto saattoi tapahtumien uudessa vaiheessa lähestyä näitä maita. Neljänneksi Neuvostoliitto ei tietenkään pitänyt sopimusta kuin väliaikaisena. Sopimus antoi Neuvostoliitolle vain aikaa vahvistaa puolustusta.

Saksan hyökättyä Puolaan Neuvostoliitto siirsi puolustustaan Puolan alueelle estääkseen Saksan muodostamasta Puolasta kokonaisuudessaan hyökkäysalustaa Neuvostoliittoa vastaan. Syksyn 1939 kuluessa Neuvostoliitto solmi myös Baltian maiden kanssa sopimukset keskinäisestä avunannosta. Nämä sopimukset mitätöivät lännen imperialistien hankkeet uhrata Baltian maat Tsekkoslovakian tapaan saksalaisen imperialismin astinlaudaksi. Neuvostoliitto pyrki sopimukseen myös Suomen kanssa, mutta se kariutui Suomen taantumuksen vastustukseen.

Neuvostoliiton rinnalla taisteli fasistisen hyökkäyksen etenemistä vastaan kapitalististen maiden työväenluokka kommunistisen puolueiden johdolla. Heinä-elokuussa 1935 pidetty Kommunistisen Internationaalin 7. kongressi katsoi kommunistisen puolueiden tärkeimmäksi tehtäväksi hävittää oikeistososialistijohtajien politiikan työväenluokan riveissä aiheuttama hajaannus ja muodostaa työväen yhteisrintama ja laaja kansanrintama sodan ja fasismin vastustamiseksi. Kominternin uutta poliittista suuntausta kannatettiin laajalti ja saavutettiin myös merkittäviä tuloksia. Espanjaan ja Ranskaan muodostettiin kansanrintamat, jotka eivät kuitenkaan kestäneet pitkään. Kansainvälisesti kommunistien ja sosialidemokraattien yhteistyö oli mahdotonta, koska Sosialistinen Internationaali hylkäsi kaikki Kominternin ehdotukset. Saksan sosialidemokraattinen puolue oli jo aikaisemmin kieltäytynyt yhteistyöstä Saksan kommunistisen puolueen kanssa. Myös Englannin Labour-puolue asettui tukemaan Chamberlainin konservatiivisen hallituksen sotaan johtanutta politiikkaa. Sosialidemok-

raattiset puolueet veivät siten maailmaa kohti sotaa samalla tavalla kuin oli tapahtunut ensimmäisen maailmansodan puhjetessa, jolloin sosialidemokraatit äänestivät sodan puolesta.

Englannin, USA:n ja Ranskan hallitusten "rauhanpolitiikka"

Länsimaiden monopolipiirien hallitusten pyrkimyksenä ei suinkaan ollut rauhan turvaaminen, vaan fasistisen Saksan hyökkäyksen suuntaaminen Neuvostoliittoon. Tämän pyrkimysten mukaisesti ne sallivat ja jopa tukivat Hitlerin Saksan militarisoitumista, estivät diplomaattisella toiminnallaan fasisminvastaisen rintaman muodostumisen ja antoivat fasismin hyökkäyksen edetä.

On syytä muistaa, että USA:n toimitukset tyydyttivät Japanin tarpeen sotastrategisesti tärkeissä raaka-aineissa ja että se taloudellinen tuki, jota USA ja Englanti antoivat Saksalle 1920-luvun puolivälistä aina sodan alkuun saakka oli Saksan raskaan teollisuuden ja sotateollisuuden uudelleen luomisen perusta. Huomattavaa on sekin, että suurin osa Saksan sotatarvikkeista valmistettiin Englannin ja USA:n monopolien toiminimien Saksan alueelle rakentamissa tuotantolaitoksissa. Nämä maat eivät tehneet vastustavaa elettä kun Saksaan palautettiin yleinen asevelvollisuus. Vuonna 1935 solmittiin lisäksi Englannin ja Saksan välinen laivastosopimus, mikä mahdollisti Saksan laivaston uudelleenluomisen.

Diplomatian alalla noudatettiin samaa politiikkaa. Pian Hitlerin valtaannousun jälkeen solmittiin Englannin, Ranskan, Saksan ja Italian sopimus, joka edellytti Versaillesin sopimuksen tarkistamista ja samanveroisten aseistautumisoikeuksien myöntämistä Saksalle. Ratkaiseva käänne kohti sotaa oli Münchenin sopimus vuonna 1938, joka merkitsi Tshekkoslovakian uhraamista ja Englannin ja Ranskan lopullista irtisanoutumista kollektiivisen turvajärjestelmän luomisesta. Tästä sopimuksesta alkoi sodanedellinen kriisi. Tshekkoslovakian uhraaminen mahdollisti Saksan hyökkäämisen Puolaan ja tie maailmansotaan oli auki. Englannin ja Ranskan hallitusten tarkoituksena oli varmistaa Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon. Hitlerin motiivit sopimuksessa olivat päinvastaiset. Fasistiset johtajat pitivät sopimusta osoituksena Englannin ja Ranskan hallitusten heikkoudesta.

Länsimaiden monopolipiirien antikommunismin sokaisema politiikka oli todella vahingollista, sillä Hitlerin ja muun fasistiblokin maailmansotasuunnitelmat olisi voitu monta kertaa pysäyttää. USA:n valtiosihteeri Hull kirjoitti pöytäkirjaansa Italian hyökkäyksestä Etiopiaan: "Jos olisi sovellettu taloudellisia pakotteita, Mussolini olisi voitu pysäyttää heti." Fasistiset kenraalit Keitel ja Jodl myönsivät sodan jälkeisessä Nürnbergin oikeudenkäynnissä, että Saksalla ei olisi ollut mitään mahdollisuuksia

murtaa Tshekkoslovakian linnoitusta, jos liitto olisi pysynyt lujana, koska Saksalla oli alle 50 divisioonaa asetettavana Tshekkoslovakian 40, Ranskan 100 divisioonaa sekä Neuvostoliiton joukkoja vastaan. Mutta portti Hitlerille avattiin Münchenin sopimuksella. Kenraali Jodl myönsi myös: "Kun emme kärsineet tappiota jo 1939, se johtui vain siitä, että ne noin 110 ranskalaista ja englantilaista divisioonaa, jotka Puolaa vastaan käymämme sodan aikana seisoivat Lännessä, jäivät täysin toimettomiksi."

Sodan kaksi vaihetta

Ensimmäinen maailmansota oli kokonaisuudessaan epäoikeudenmukaista, imperialistista ryöstö- ja anastussotaa. Toisessa maailmansodassa hitleriläisen Saksan johtaman fasistiblokin ja kaikkien siihen kuuluneiden valtioiden taholta sota oli alusta loppuun epäoikeudenmukainen, anastusluonteinen. Saksan ja sen liittolaisten hyökkäys Neuvostoliittoa vastaan voimisti entisestään sodan taantumuksellisuutta fasistiblokin taholta, joka oli ottanut tehtäväkseen sosialistisen yhteiskuntajärjestelmän hävittämisen. Tämän vuoksi voidaan periaatteessa kaikkea aseellista toimintaa fasistiblokkia vastaan arvioida edistykselliseksi ja oikeudenmukaiseksi. Tässä suhteessa sota tulee kuitenkin jakaa kahteen enemmän tai vähemmän selvästi erottuvaan vaiheeseen.

Kiinan, Norjan, Belgian, Hollannin, Kreikan ja Jugoslavian ja muiden fasistisen hyökkäyksen kohteeksi joutuneiden kansojen taistelu oli alusta lähtien luonteeltaan oikeudenmukaista. Kesäkuuhun 1941 eli Saksan Neuvostoliittoon hyökkäämiseen asti ratkaiseva vaikutus sodan luonteeseen oli kuitenkin Ranskan ja Englannin monopolien ja hallitusten asenteella. Saksan Puolan hyökkäystä syyskuussa 1939 ei seurannut näiden maiden hyökkäys Hitlerin Saksaa vastaan, vaan ainoastaan uusia manöverointeja Saksan hyökkäyksen kääntämiseksi Neuvostoliittoa vastaan. Siksi sota sai tässä vaiheessa epäoikeudenmukaisen, imperialistisen luonteen.

Vähitellen sodan luonteessa tapahtui muutosta. Englannin ja Ranskan sodassa siirtyi etualalle — Saksan hyökättyä Ranskaan ja uhatessa Englantia — objektiivisesti, hallitusten tahdosta riippumatta, maan kansallisen riippumattomuuden pelastamiseen liittynyt tehtävä. Sota muuttui epäoikeudenmukaisesta oikeudenmukaiseksi, kansalliseksi fasisminvastaiseksi vapautustaisteluksi. Lopullisesti muutoksen aiheutti Saksan hyökkäys Neuvostoliiton kimppuun. Neuvostoliiton käymä sota oli oikeudenmukaisen sodan laadullisesti korkein aste — sosialistisen isänmaan puolesta käyty sota. Ja koska Saksan vastustajina esiintyneiden kapitalististen maiden oli historiallisesti pakko asettua tukemaan Neuvostoliittoa ja sittemmin muodostaa yhdessä sen kanssa hitlerinvastainen liittoutuma, kasvoi myös sodan oikeudenmukaisuusaste liittoutuman kaikkien ei-sosialististen osanottajien taholta.

Taistelujen ratkaisevat vaiheet

Vuoden 1940 aikana Hitler teki lopullisen päätöksen hyökätä ensin Neuvostoliittoa vastaan ja vasta sitten Englantia ja USA:ta vastaan. Joulukuussa Hitler allekirjoitti asiakirjan no 21, "Barbarossa", joka koski sotaa Neuvostoliittoa vastaan. Hitleriläinen sodanjohto keskitti historian suurimmat sotilasvoimat Neuvostoliiton vastaiselle rajalle: takanaan Euroopan taloudellinen ja sotilaallinen potentiaali ja liittolaisten kanssa yhteensä 190 divisioonan voimalla fasismi valmistautui hyökkäykseen.

Hitleriläinen hallitus oli varma nopeasti voitosta. "On luultavaa, että Venäjän armeija kärsii saksalaisten joukkojen ensi iskusta vielä pahemman iskun kuin Ranskan armeija 1940", lausui Hitler ennen hyökkäystä. Myös Englannin ja USA:n hallitusten piirissä odotettiin Neuvostoliiton tappiota. Vielä Moskovan puolustuksen jälkeenkin Eisenhower laskeskeli politiikan vaihtoehtoja "sitten kun Venäjä kärsii tappion".

Imperialistisen leirin suuren toiveikkuuden vallitessa fasistinen sotakone lähti liikkeelle aamunkoiteessa 22. kesäkuuta 1941. Hitleriläiset hyökkääjät saivat kuitenkin taisteluun lähtiessään kokea, että he olivat kohdanneet uudentyyppisen vastustajan. Verratkaa: Kun Saksa oli hyökännyt Ranskan kimppuun, sähkötti Ranskan pääministeri Daladier Churchillille sodan viidentenä päivänä: "Olemme hävinneet taistelun. Tie Pariisiin on auki". Saksalla ei ollut huomattavaa ylivoimaa, mutta monopolien etuja ajanut Ranskan hallitus pelkäsi omaa kansaansa enemmän kuin Hitleriä eikä uskaltanut asettua päättävään vastarintaan. Neuvostovaltio puolusti itseään aivan eri tavalla. NKP:n Keskuskomitea ja neuvostohallitus hyväksyivät 29. kesäkuuta toimintaohjeen, ohjelmallisen perusasiakirjan puolueen ja koko maan työn järjestämisestä sodan vaatimusten mukaisesti. Toimintaohjeen perusajatuksena oli "Kaikki rintamaa varten, kaikki voiton hyväksi!" Oli pysäytettävä vihollisen eteneminen, saavutettava strateginen aloite ja murrettava tie fasismin pesäkkeeseen.

Ensimmäiset päivät ja kuukaudet olivat vaikeita. Vihollinen eteni kaikilla pääsuunnilla, Leningradin, Moskovan ja Kievin suunnilla. Alkoi Leningradin piiritys. Kiev antautui sankarillisen puolustuksen jälkeen. Tämän jälkeen fasistit päättivät suunnata pääiskun Moskovaan. Fasistiarmeija oli kuitenkin menettänyt jo valtavan määrän sotakalustoaan ja miehiä ennen kuin hyökkäys Moskovaan alkoi. Saksalaisten hyökkäys sammui, neuvostojoukot siirtyivät hyökkäykseen. Moskovan puolustus oli ensimmäinen merkittävä tappio fasisteille. Sen seurauksena strateginen aloite siirtyi neuvostojoukoille ja vaikka anastajien onnistuikin vielä kerran siirtyä hyökkäykseen, niin se ei käsittänyt enää koko rintamaa vaan ainoastaan eteläkaistaleen.

Fasistiarmeija kokosi voimansa hyökätäkseen Kaukaasiaan ja Stalingradiin. Stalingradin taistelu alkoi heinäkuussa 1942 ja päättyi helmikuussa 1943 fasistien täydelliseen tappioon. Tämän tappion seurauksena Saksa menetti lopullisesti strategisen aloitteen niin neuvostoliittolais-saksalaisella rintamalla kuin muillakin toisen maailmansodan näyttämöillä. Stalingradin taistelujen aikana länsiliittoutuneet siirtyivät hyökkäykseen Pohjois-Afrikassa, mikä johti italialais-saksalaisten joukkojen autautumiseen tällä rintamalohkolla. Stalingradin voitto johti myös muutokseen Tyynellä valtamerellä: Japanin hallitus, joka ei ollut rohjennut aloittaa sotaa Neuvostoliittoa vastaan 1941, siirsi sotasuunnitelmiaan vuoteen 1943. Samoin Suomen hallituksen asenne Saksaa kohtaan muuttui osittain.

Lopullinen käänne sodassa tapahtui kesällä 1943 Kurskin taistelussa. Puolustusta seurannut hyökkäys oli ensimmäinen Punaarmeijan suurhyökkäys. Sen tuloksena sota kääntyi kohti Berliiniä. Taistelulla oli heijastusvaikutuksia laajemminkin. Tärkein näistä oli Italian poliittisen kriisin puhkeaminen länsiliittoutuneiden noustua maihin Sisiliaan ilman vastarintaa. Mussolini joutui syrjään ja Italiaan muodostettiin uusi hallitus, joka viivyttelyn jälkeen julisti sodan Saksalle.

Kurskin taistelunkin jälkeen kesti vielä runsaat puolitoista vuotta ennen kuin Saksa antautui.

Yhdistyneiden Kansakuntien muodostuminen

Hitlerin tarkoitus oli Neuvostoliittoon hyökätessään jatkaa yksittäisten iskujen sarjaa. Fasistijohtajat olivat varmoja, että Neuvostoliitto ei kykene murtautumaan eristetystä asemastaan ja luomaan liittoa Englannin ja USA:n kanssa. Tässä hitlerjohto kuitenkin erehtyi. Neuvostoliitto jatkoi johdonmukaisesti fasisminvastaisen liiton luomisen politiikkaa. Fasismin vastaisen liiton muodostumiselle loi pohjaa myös Englannin ja USA:n hallitusten subjektiiviset laskelmat. Ne olivat varmoja Neuvostoliiton tappiosta ja siksi olivat valmiita tukemaan sitä, jotta voisivat sitä kautta heikentää Saksaa; jos Neuvostoliitto olisi kärsinyt nopean tappion olisi seuraavana hyökkäyskohteena ollut Englanti ja sitten USA. Tärkeä merkitys oli myös kansanjoukkojen fasisminvastaisten asenteiden voimistumisella. Fasismin vastainen liittoutuma muodostui — vaikkakin myöhään.

Heti Saksan hyökättyä Neuvostoliittoon sekä Churchill että Roosevelt ilmoittivat tukevansa Neuvostoliittoa. Heinäkuussa allekirjoitettiin Neuvostoliiton ja Englannin välinen sopimus "Yhteistoiminnasta sodassa Saksaa vastaan". Seuraavana askeleena liittolaistoiminnan tiellä oli lokakuussa järjestetty Moskovan konferenssi, jossa Neuvostoliitto, Englanti ja USA laativat keskinäisen sotatarviketoimitusten ohjelman. Japanin hyökättyä USA:ta vastaan vuoden lopussa ja USA:n tultua sitä kautta mukaan so-

taan allekirjoitettiin tammikuussa 1942 Yhdistyneiden Kansakuntien julistus. Sen laatimiseen osallistui 26 valtiota, jotka sitoutuivat taistelemaan yhdessä hyökkääjien liittoa vastaan ja käyttämään kaikki mahdollisuudet sen murskaamiseen. Samana vuonna solmittiin vielä tarkemmat sopimukset Neuvostoliiton, Englannin ja USA:n kesken. Vuonna 1943 kokoontuivat ensin näiden maiden ulkoministerit ja marras-joulukuussa järjestettiin Teheranissa huippukokous. Seuraava kokous oli Jaltassa vuoden 1945 alussa ja sodan jälkeen järjestettiin Potsdamin rauhankonferenssi.

Fasisminvastaisen liittoutuman muodostuminen oli Neuvostoliiton ulkopolitiikan suuri voitto. Vaikeasta sotatilanteesta huolimatta neuvostovaltio ei jäänyt pyytäjän asemaan suhteessa Englantiin ja USA:han, vaan otti aloitteen omiin käsiin. Liittoutumaa vastustaneet USA:n ja Englannin taantumukselliset voimat kärsivät vakavan tappion. Niiden manöverointikyky supistui entisestään.

Neuvostoliitto katsoi, että liittoutuman perustana tulee olla sen jäsenten suvereeninen tasa-arvoisuus, kansankuntien itsemääräämisoikeus, riippumattomuus ja alueellinen koskemattomuus sekä vapaus valita yhteiskuntajärjestelmänsä. Liittoutuman tehtävänä oli mobilisoida kaikki voimavarat vihollista vastaan.

Englannin ja USA:n hallitsevien piirien suhtautuminen liittoon oli erilainen. Ne pyrkivät pitämään Neuvostoliittoa vain aseena taistelussaan saksalaista kilpailijaansa vastaan, mutta ei tasa-arvoisena liittolaisena. Tästä on osoituksena Trumanin klassiset sanat v. 1942: "Jos näemme, että Saksa voittaa, on meidän autettava Venäjää, mutta jos Venäjä rupeaa voittamaan, niin meidän on autettava Saksaa. Ja tappakoot ne näin muodoin toisiaan mahdollisimman paljon." Tämän asenteen vuoksi Englanti ja USA eivät ottaneet kannettavakseen voimiensa mukaista tasasuhteista osaa sodan vaatimista ponnistuksista eivätkä luopuneet halustaan käyttää sotaa toisten maiden ja kansojen alistamiseen herruuteensa puhumattakaan siirtomaa-alueidensa säilyttämispyrkimyksistä.

Kaikkein ratkaisevimmin nämä pyrkimykset tulivat esiin toisen rintaman avaamisen viivyttämisenä kolmella vuodella. Ensimmäisen kerran toisesta rintamasta sovittiin kesällä 1942 Molotovin ja Rooseveltin välisissä neuvotteluissa, joissa todettin, että "on päästy täydelliseen sopimukseen niistä kiireellisistä toimista, jotka koskevat toisen rintaman muodostamista Eurooppaan 1942". Tammikuussa 1943 neuvostohallitus sai toista rintamaa koskevaan kysymykseen vastauksen Churchillilta, joka oli sovittu Rooseveltin kanssa ja jossa sanottiin, että englantilaisten ja amerikkalaisten joukkojen maihinnousu Ranskaan oli suunniteltu elosyyskuuksi 1943. Kesäkuussa ilmoitus peruttiin. Seuraavan kerran toisesta rintamasta sovittiin Teheranin konferenssissa, jossa todettiin, että se avataan toukokuun alkuun 1944 mennessä. Tämäkin päätös jäi toteuttamatta ja rintama avattiin vasta ko-

van painostuksen jälkeen kesäkuussa. Toinen rintama avattiin siis vasta tilanteessa, jossa taantumuspiirit tajusivat, että elleivät ne muodosta toista rintamaa, niin Neuvostoliitto murskaa Saksan yksinään ja vapauttaa Euroopan kansat.

Neuvostoliitto päävoimana fasismin murskaamisessa

Sotatapahtumien kuluessa kapitalististen maiden hallitsevat piirit eivät voineet kieltää Neuvostoliiton ratkaisevaa panosta sodassa. Arvioidessaan Stalingradin sankarien urotekoja Roosevelt kirjoitti niinä päivinä: "Heidän maineikas voittonsa on pysäyttänyt maahankarkauksen aallon ja muodostunut käännekohdaksi liittoutuneiden kansakuntien sodassa aggression voimia vastaan." Churchill lausui puolestaan helmikuussa 1945: "Tulevat sukupolvet tunnustavat velkansa Punaiselle Armeijalle yhtä varauksettomasti kuin me, jotka olemme eläneet siihen saakka, että voimme olla näiden loistavien voittojen silminnäkijöitä."

Tänään porvarillisessa historiankirjoituksessa ääni on aivan toinen. Kaikin mahdollisin keinoin pyritään vähättelemään Neuvostoliiton osuutta. Porvarillinen propaganda on tässä väittelyssä kylläkin kovin heikoissa asemissa, sillä tämä kysymys ei ole mikään sellainen asia, josta tarvitsisi väitellä loputtomiin. On olemassa selvät kriteerit eri osapuolien osuuden määrittämiseksi. Näitä ovat mm. kyseisillä rintamilla saavutetut tulokset, ennen muuta vastustajalle aiheutettu sotilaallinen vahinko, murskattujen ja vangittujen joukkojen sekä tuhottujen tai sotasaaliiksi otetun sotakaluston määrä. Katselkaamme joitakin keskeisiä lukuja.

— neuvostoliittolais-saksalaisen rintaman leveys vaihteli 3000—6200 km pohjoisesta etelään ja 2000—3000 km idästä länteen, kun taas Pohjois-Afrikan ja Italian rintamien leveys oli vain 300—500 km ja Länsi-Euroopan 800 km.

— neuvostoliittolais-saksalainen rintama oli olemassa 1418 vuorokautta, josta ajasta aktiivisten taistelutoimien osuus oli 1320 vrk eli 93 %; vastaavat luvut olivat Pohjois-Afrikan rintamalla 309 päivää (29 %), Italian rintamalla 492 päivää (74 %) ja Länsi-Euroopan rintamalla 293 päivää (87 %);

— vuoden 1944 puoliväliin saakka toimi Neuvostoliiton joukkoja vastaan 62—78 % kaikista fasistiblokin divisioonista;

— neuvostoliittolais-saksalaisella rintamalla kärsi Saksan fasistiarmeija perusosan menetyksistään — lähes 10 milj. sotilasta ja upseeria kaikenkaikkiaan menettämästään 13.6 milj.:sta, neuvostoliittolais-saksalaisella rintamalla hävitettiin kaikkiaan 607 fasistiliittoutuman divisioonaa, kun englantilais-amerikkalaiset joukot hävittivät yhteensä kolmella rintamaosuudellaan vain 175 divisioonaa. Myös Japania vastaan käydyssä sodassa Neuvostoliitolla oli tärkeä merkitys: loppukesällä

1945 Puna-armeija löi n. miljoonan miehen japanilaisarmeijan;

— myöskään länsiliittoutuneiden taloudellinen apu Neuvostoliitolle ei ollut ratkaiseva: kaikkina Neuvostoliiton ja Saksan välisen sodan aikana länsiliittoutuneiden toimitukset muodostivat 4 % kaikesta siitä, mitä Neuvostoliiton selusta tuotti, apu oli esim. tykkien osalta 2 %, panssarivaunujen ja rynnäkkötykkien osalta 10 % ja lentokoneiden osalta 12 %;

— Neuvostoliitto puolusti omaa maataan ja vapautti kokonaan tai osittain Euroopan 10 valtiota ja 2 Aasian valtiota saaden kokea kaikkein raskaimmat uhrit: kaiken kaikkiaan 20 milj. surmansa saanutta.

Samalla kun ei voida sallia Neuvostoliiton ratkaisevan roolin salaamista tai vääristelyä ei millään tavalla haluta aliarvioida tai tehdä mitättömäksi sitä tosiseikkaa, että fasisminvastaiseen taisteluun osallistui maailmanmittainen, sosiaalisesti ja poliittisesti mitä laajaperusteisin liittouma. Päinvastoin tämä kokemus on hyvin tärkeä .Todistihan se ennennäkemättömällä tavalla eri maiden työtätekevien halua ja kykyä taistella mitä vaikeimmissa olosuhteissa edistyksen puolesta sosialismin ja kommunismin voimien kanssa yhteisessä rintamassa. Suomenkin olisi ollut mahdollista ottaa paikkansa tässä anti-Hitleriläisessä liitossa, mutta meidän hallitsevat kerroksemme yliarvioivat akselivaltojen voiman ja hakeutuivat määrätietoisesti liittosuhteeseen niiden kanssa.

Neuvostoliiton rinnalla fasismia vastaan taistelivat myös ne kansat, joiden hallituksilla ei ollut reaalista valtaa maassaan tai joiden hallitukset vastoin kansan tahtoa noudattivat fasistimielistä suuntausta. Toisen rintaman puuttuessa kolmen vuoden ajan vastarintaliike näytteli saksalais-fasistisia valloittajia vastaan käydyssä sodassa varsin tärkeän lisärintaman osaa. Vastarintaliike syntyi Tshekkoslovakiassa, Puolassa, Ranskassa, Belgiassa ja Norjassa jo ennen Saksan hyökkäystä Neuvostoliittoon ja kiihtyi tämän jälkeen leviten Jugoslaviaan, Bulgariaan, Romaniaan ja Unkariin. Aasiassa kehittyi kansallinen vapautustaistelu japanilaisia valloittajia vastaan.

Eri maiden vastarintaliikkeellä oli vaihtelevia organisatorisia muotoja ja niiden saavutukset vaihtelivat. Yhteistä niille oli kuitenkin se, että niiden toiminta rakentui pääosiltaan kommunistien aktiivisuuden varaan ja kommunistien liittolaispoliittiseen strategiaan joka oli asetettu Kominternin päätöksissä 1935. Vastarintaliike oli jyrkässä nousussa aina toisen maailmansodan loppuun saakka. Tämä heijasti imperialistisia valloittajia vastaan käytävän taistelun oikeudenmukaista luonnetta ja kansanjoukkojen osuuden kasvua historiallisessa prosessissa. Kansanrintamien taistelu loi perustan myös kansandemokraattisille vallankumouksille sodan jälkeen.

Neuvostoliitto piti vastarintaliikettä liittolaisenaan taistelussa fasismia vastaan. Se tuki sitä moraalisesti, poliittisesti ja diplomaattisesti sekä antoi sille kaikkea mahdollista sotilaallista apua. Esimerkiksi Neuvostoliiton avulla liittolaismaiden muodostamien joukkojen miesvahvuus oli yhteensä 550 000 miestä.

Miksi Neuvostoliiton voitto oli lainmukainen?

Ne rehelliset porvarilliset tutkijat, jotka myöntävät ja arvostavat Neuvostoliiton panosta fasismista saadussa voitossa, ihmettelevät usein miten neuvostokansa kykeni tekemään tuon ihmeen. Olihan Neuvostoliitto menettänyt vuoden 1941 loppuun mennessä alueet, joilla oli ennen sotaa asunut 40 % väestöstä, tuotettu 63 % hiilestä, 68 % valuraudasta, 58 % teräksestä, 60 % alumiinista, viljasta 38 % ... Samalla tavalla porvarilliset tutkijat ihmettelevät tänään miten on mahdollista, että Vietnamin kansa on voinut saavuttaa voiton USA:n imperialismia vastaan käymässään sodassa. Kuitenkin on todettava, että Neuvostoliiton voitto oli täysin lainmukainen.

Kysymys on siitä, että tällä sodalla oli oma määrätty luonteensa. Neuvostokansan Suuri isänmaallinen sota oli sotaa edistyksellisimmän yhteiskunta- ja valtiojärjestelmän, edistyksellisimmän ideologian ja kulttuurin puolustamiseksi ja suojelemiseksi, se oli sotaa sorrettujen kansojen vapauttamiseksi. Tästä johtui se ennennäkemätön päättäväisyys ja sankaruus, jolla neuvostokansa puolusti omaa maataan, työväen valtaa. Voiton avaimet olivat kansan ideologis-poliittisessa yhtenäisyydessä, sosialistisen järjestelmän taloudellis-sotilaallisessa tehokkuudessa ja NKP:n johtavassa roolissa.

Kansan yhtenäisyys poikkesi kokonaan kapitalististen maiden tilanteesta, quislingejä ei Neuvostoliitosta löytynyt. Kaikki fasistien yritykset sopeuttaa Neuvostoliiton valloitettujen alueiden talous sotilaallisiin tarkoituksiin olivat tuloksettomia. Partisaaniliike alkoi kehittyä jo sodan toisena viikkona. Myöskään kansallisuuteen perustuvia erimielisyyksiä fasistit eivät kyenneet lietsomaan. Esimerkiksi Kaukaasian puolustukseen osallistui 12 kansallista sotatoimiyhtymää ja suuri määrä kansallisia sotaosastoja, jotka yhdessä taistellen pysäyttivät fasistisen hyökkäyksen. Neuvostokansan yhtenäisyys lujittui myös työläisten ja talonpoikien ja eri ikäpolvien kesken.

Neuvostoliiton talouden siirtäminen sota-ajan vaatimusten mukaisiksi tapahtui suunnitelmallisesti. Valtion puolustuskomitea käsitteli Valtion suunnittelukomitean esittämät kansantalouden suunnitelmat ja hyväksyi ne. Tämän keskitetyn ja täsmällisen toiminnan tuloksena Neuvostoliiton kansantalouden siirtäminen sota-ajan raiteille toteutettiin erittäin lyhyessä ajassa: yhdessä vuodessa, siis vuoden 1942 puoliväliin mennessä. Tuossa ajassa mm. siirrettiin yli 1360 suurta teollisuuslaitosta saksalaisten valloitta-

milta alueilta Uralille, Siperiaan, Keski-Aasiaan ja Volgalle. Tämä on verrattavissa kokonaisen teollisuusvaltion siirtymiseen pitkien matkojen päähän. Tuotannon laajuus kasvoi nopeasti uudelleen ja Neuvostoliitto tuottikin sodan aikana vuodessa keskimäärin enemmän sotakalustoa kuin Saksa ja Englanti. Se ei jäänyt jälkeen USA:sta panssarivaunujen tuotannossa ja ohitti sen huomattavasti kranaatinheitinten tuotannossa. Ainoastaan tykkien ja lentokoneiden tuotannossa Neuvostoliitto ei yltänyt USA:n tasolle. Näin valtavat tulokset kansantaloudessa voitiin saavuttaa vain koko maan käsittäväksi levinneen sosialistisen kilpailun ja kansan uhrautuvaisuuden kautta.

NKP:n kannustava ja johtava rooli ilmeni kaikessa maan toiminnassa. NKP:n KK:n, SNTL:n korkeimman neuvoston puhemiehistön ja kansankomissaarien neuvoston yhteisellä päätöksellä kesäkuussa 1941 muodostettiin poikkeusajan elimet: NKP:n pääsihteerin johtama valtion puolustuskomitea sekä rintamanläheisellä vyöhykkeellä kaupunkin puolustuskomiteat, joiden johdossa olivat tavallisesti puolueen alue- tai kaupunkikomitean ensimmäiset sihteerit. Puolue-elimet vastasivat välittömästi sotataloussuunnitelmien täyttämisestä, sotatalouden järjestämisestä ja kehittämisestä. Puolueen johdolla järjestettiin valtion- ja talouselinten ja kansalaisjärjestöjen toiminta vastaamaan sodankäynnin tehtäviä.

Kommunistit näyttelivät keskeistä roolia armeijan ja kansantalouden piirissä tehdyssä työssä. Vuoden 1945 alussa toimi neuvostoarmeijassa 3 325 000 kommunistia, mikä oli lähes 60 % kaikista NKP:n jäsenistä. Yli 3 miljoonaa kommunistia menetti henkensä sodan aikana. Niistä henkilöistä, joille myönnettiin Neuvostoliiton sankarin arvo, kuului 75 % puolueeseen ja 11% Komsomoliin. Kommunistien panosta heijastaa myös se, että yhteensä vuosien 1941 ja 1945 heinäkuiden välisenä aikana hyväksyttiin puolueeseen kandidaattijäseneksi n. 1.5 miljoonaa ja jäseneksi n. 3.3 miljoonaa henkilöä. Se oli NKP:n historiassa ennennäkemätöntä kasvua.

II maailmansodan tulokset: merkittävä askel ihmiskunnan tiellä kapitalismista sosialismiin

Historian kokemus on osoittanut, etteivät sodat suinkaan vahvista kapitalismin asemia, vaan ne johtavat porvarillisen maailman johtajille kohtalokkaisiin seurauksiin. Saksan, Italian, Japanin ja myös Englannin, USA:n ja Ranskan monopolipiirit olivat laskeneet, että ensimmäinen sosialistinen valtio tuhoutuu sodassa ja että kukin erikseen saavuttaa paremmat asemat maailmanmarkkinoiden jaossa. Kävi kuitenkin täsmälleen päinvastoin: sodan jälkeen Neuvostoliiton asema oli vahvempi kuin koskaan

aikaisemmin, mikä muodostui lähteeksi eri maiden kansojen taistelulle demokratian ja sosialismin puolesta. Sosialismin voima mahdollisti myös sen, ettei rauhasta tullut luonteltaan imperialistinen, vaan demokraattinen.

Demokraattinen rauha

Siitä lähtien kun sodan lopputulos oli selvä alkoivat myös neuvottelut sodan jälkeisen tilanteen kysymyksistä. Nämä kysymykset olivat ensimmäisen kerran esillä jo Neuvostoliiton, USA:n ja Englannin ulkoministerien tavatessa syksyllä 1943 Moskovassa. Sen jälkeen neuvotteluja käytiin Teheranissa, Jaltassa ja viimein varsinaisessa rauhankonferenssissa Potsdamissa 17. 7.—2. 8. 1945. Tärkeimmät kysymykset, joista käytiin neuvotteluja olivat: miten järjestetään olot Saksassa, miten suhtaudutaan Saksan liittolaisiin, mitkä hallitukset ovat oikeutettuja edustamaan kansaa Saksan miehittäneissä maissa ja millainen kansainvälinen järjestelmä rakennetaan romuttuneen Kansainliiton tilalle. Kaikissa näissä kysymyksissä USA:n ja Englannin hallitukset pyrkivät ajamaan imperialistisia päämääriä, mutta Neuvostoliiton kasvaneen voiman seurauksena sopimukset vastasivat kansojen etuja. Stalin totesikin Potsdamin konferenssin tuloksista, että "konferenssia voitaneen kutsua onnistuneeksi".

Saksan kysymyksen ratkaisemisessa Neuvostoliiton periaatteet olivat selvät. Neuvostoarmeija ei ollut tullut hitleriläisen diktatuurin häpeän ja orjuutuksen kokeneeseen Saksaan sen kansalle vihamielisenä voimana, vaan mahtavana ystävällismielisenä voimana. Heti Berliinin valtauksen jälkeen aloitettiin Neuvostoliiton toimesta sen väestön elinolosuhteiden parantaminen. Neuvotteluissa Neuvostoliitto esitti Saksan säilyttämistä kokonaisuutena, maan hallinnon demokratisoimista ja armeijan aseistariisumista. USA ja Englanti sen sijaan esittivät toisenlaisia periaatteita, joista keskeinen oli mm. esitykset Saksan pysyvästä jakamisesta. Vielä Potsdaminkin neuvottelujen yhteydessä USA:n valtuuskunta ehdotti Saksan jakamista kolmeen osaan, mikä olisi merkinnyt myös Itävallan ja Unkarin poliittisen itsenäisyyden lakkauttamista. Nämä pyrkimykset kuitenkin torjuttiin hyväksytyssä sopimuksessa Saksan valvonnan alkuvaiheessa noudatettavista poliittisista ja taloudellisista periaatteista. Hallinnon demokratisoimista ja armeijan aseistariisuntaa aloitettiin heti toteuttaa Neuvostoliiton miehitysvyöhykkeellä.

Myös Saksan liittolaisiin, Romanian, Unkarin, Bulgarian ja Suomen suhteen Neuvostoliitto ehdotti samoja menettelytapoja. Jaltan kokouksessa hyväksyttiinkin julkilausuma Euroopan vapauttamisesta, jossa vahvistettiin kaikkien fasismin ikeestä vapautettujen kansojen oikeus hävittää fasismin ja natsismin viimeiset jäänteet, luoda mieleisensä demokraattiset laitokset ja valita vapaasti hallintomuoto. Nämä periaatteet kirjattiin myös näi-

den maiden kanssa allekirjoitettuihin välirauhansopimuksiin ja vuonna 1947 Pariisissa allekirjoitettuihin lopullisiin rauhansopimuksiin.

Neuvostoliitto ei pyrkinyt myöskään luomaan omia hallinnollisia elimiä vapauttamiinsa maihin Puolaan, Jugoslaviaan ja Tshekkoslovakiaan. Näiden maiden alueita vapauttaessaan Neuvostoliitto tukeutui niiden omiin kansallisiin partisaani- ja vastarintaliikkeisiin ja piti niitä näiden maiden todellisina edustajina. Neuvostoliitto tuki vastarintaliikkeiden Puolaan ja Jugoslaviaan perustamia hallituksia. USA:n ja Englannin kanta oli tässäkin kysymyksessä toinen. Churchill jopa ehdotti Jaltan konferenssissa, että Puolalle muodostettaisiin hallitus siellä. Stalin hylkäsi tämän ehdotuksen toteamalla, että "Puolan hallituksen muodostaminen voi tapahtua vain puolalaisten suostumuksella ja heidän osallistuessa siihen."

Kaikkein selvimmin imperialististen maiden hallitusten politiikka tuli esiin niissä maissa, joissa ne olivat vapauttamassa maan aluetta — Italiassa, Ranskassa ja Kreikassa. Italian kysymystä jouduttiin käsittelemään erityisesti Teheranin neuvotteluissa, sen jälkeen kun englantilais-amerikkalaiset joukot olivat pystyttäneet maahan ankaran miehitysvallan, joka teki mahdottomaksi demokraattisen itsehallinnon kehittämisen. Toisen rintaman muodostuessa Ranskaan Eisenhowerin johtamat joukot pelkäsivät voimakkaasti kehittyneen partisaaniliikkeen toimintaa, vaikka partisaanit auttoivatkin huomattavasti toisen rintaman aikaansaamisessa. Eisenhower vaati jatkuvasti partisaaneilta passiivisuutta. Sama toistui myös Kreikassa.

Neuvostoliiton kansainvälisen aseman vahvistuminen

Ennen toista maailmansotaa vain Mongolia suhtautui ystävällisesti Neuvostoliittoon ja Neuvostoliitolla oli diplomaattiset suhteet 25 valtion kanssa. Neuvostoliiton johtaessa fasismin vastaista taistelua rauhan ja demokratian puolesta kansojen ja valtiomiesten käsitykset sosialistisesta Neuvostoliitosta muuttuivat nopeasti. Vuoden 1945 alkuun mennessä 41 valtiota oli tunnustanut Neuvostoliiton. Sodan aikana ja jälkeen Neuvostoliitto solmi ystävyys-, yhteistyö ja keskinäisen avunannon sopimukset Tshekkoslovakian (1943), Ranskan (1944), Puolan (1945), Mongolian (1946), Romanian, Unkarin, Bulgarian ja Suomen (1948) sekä Kiinan (1950) kanssa. Näillä sopimuksilla oli kunniakas ja karu taustansa: Tshekkoslovakian vapauttamisessa oli kaatunut 140 000 neuvostosotilasta, Romaniassa 69 000, Jugoslaviassa 8000, Unkarissa 140 000, Itävallassa 26 000, Puolassa 600 000 ja Berliinin vapauttamisessa 102 000.

Neuvostoliitto sai myös tasaveroisen aseman v. 1945 perustetussa YK:ssa johtavien kapitalististen maiden kanssa. Neuvostoliiton vaikutus Euroopan politiikkaan kasvoi huomattavasti Eng-

lannin ja Ranskan kansainvälisen aseman heiketessä. Sodan opetukset jättivät lähtemättömän jäljen myös eräisiin porvarillisiin poliitikoihin kuten kenraali de Gaulleen ja presidentti Paasikiveen. He pystyivät arvioimaan terveesti Euroopan tilanteen ja tajusivat, miten tärkeää yhteistyö Neuvostoliiton kanssa on.

Kansandemokraattiset vallankumoukset ja siirtomaajärjestelmän romahtaminen

Neuvostoliiton fasistis-imperialistisesta liittoutumasta saaman voiton tärkein tulos oli maailmanvallankumousprosessin kehittyminen uudelle asteelle. 11 eurooppalaista ja aasialaista valtiota lähti sosialismiin johtaneelle tielle. Porvarillisessa propagandassa on pyritty antamaan tästä kehityksestä sellainen kuva, että kaikki olisi ollut vain seurausta neuvostoarmeijan suorittamasta maan vapauttamisesta: vallankumouksen maastavienti. Todellisuudessa kysymyksessä oli kehitysprosessi, joka oli seurausta kansojen vihasta imperialismia vastaan, joka oli synnyttänyt sodan.

Kansandemokraattiset vallankumoukset kehittyivät Itä-Euroopan maissa hyvinkin vaihtelevissa muodoissa. Jugoslaviassa kansan vapautusarmeija pystytti hallinnon, joka aloitti Titon johdolla toteuttaa monopolien vastaisia uudistuksia. Bulgariassa nousi valtaan Isänmaallisen rintaman hallitus, jossa johtava rooli oli Bulgarian työväenpuoleella, Dimitrovin puolueella. Puolan hallitus Puolan Työväenpuolueen johdolla alkoi toteuttaa kansandemokraattisia uudistuksia jne. Näiden kansandemokraattisten vallankumousten kulussa voidaan nähdä kaksi vaihetta: ensimmäinen vuodesta 1944 vuoteen 1949, jolle oli luonteenomaista fasisminvastaisen, feodalisminvastaisen ja imperialisminvastaisen vallankumouksen toteuttaminen, ja toinen vuodesta 1950 vuoteen 1959, jota luonnehti sosialistinen vallankumous, jossa pystytetään työväenvalta, protariaatin diktatuuri tavoitteena sosialistisen yhteiskunnan rakentaminen.

Aasiassa käynnistyi laaja sosiaalinen mullistus Japanin vastaisen taistelun kehittymisen myötä. Sodan loppuvaiheessa Koillis-Kiinassa alkoi syntyä demokraattisen vallan muotoja ja pitkällisen taistelun jälkeen Kiinan kansanvallankumous sai voiton 1949. Elokuusta 1945 lähtien Koreassa alkoi syntyä kansanvallan elimiä. Kehitys rajautui kuitenkin 38. leveyspiirin pohjoispuolelle amerikkalaisten joukkojen saatettua voimaan eteläosassa demokratian vastainen järjestys. Toisen maailmansodan viimeisenä päivänä 2. syyskuuta Hanoissa pidettiin suuri joukkokokous, jossa julistettiin Vietnamin Demokraattisen tasavallan perustamisesta.

Aasiassa kansallinen vapautusliike voimistui. Indonesian tasavalta syntyi. Filippiineillä, Malaijissa, Burmassa ja Intiassa ke-

hittyi itsenäisyystaistelu, mutta nämä maat eivät kuitenkaan onnistuneet välittömästi sodan jälkeen saavuttamaan kansallista riippumattomuutta.

Toinen maailmansota ei voinut olla vaikuttamatta poliittiseen tilanteeseen myöskään Länsi-Euroopan maissa. Tämän tuloksena kommunistinen liike kasvoi uusiin mittoihin erityisesti Ranskassa, Italiassa, mutta myös Suomessa. Kommunistit olivat mukana myös näiden maiden sodanjälkeisissä ensimmäisissä hallituksissa.

Tällainen oli maailma ensimmäisinä sodanjälkeisinä vuosina. Neuvostoliiton arvovallan suunnaton kasvu, kansandemokraattisten hallitusten syntyminen, siirtomaajärjestelmän voimistunut luhistunen ja Länsi-Euroopan kommunistisen liikkeen lujittuminen ja kehittyminen vaikuttivat huomattavasti voimasuhteisiin koko maailmassa.

II maailmansodan jälkeinen kehitys: kylmästä sodasta jännityksen lievenemiseen

Kansainvälinen porvaristo reagoi maailman vallankumousprosessin etenemiseen voimistamalla ponnistuksiaan maailman kehityksen jarruttamiseksi. Kapitalistiset maat USA:n johdolla lakkauttivat sodan aikana harjoittamansa yhteistyön Neuvostoliiton kanssa ja alkoivat suhtautua vihamielisesti sosialistisiin maihin.

USA:n hallitus aloitti kylmän sodan politiikan pudottamalla Japaniin kaksi atomipommia varoitukseksi Neuvostoliitolle. USA:n ja Englannin hallitukset alkoivat Potsdamin rauhansopimuksen vastaisesti harjoittaa Saksan omilla miehitysvyöhykkeillään militarismia ja taantumusta kannustavaa politiikaa. Trumanin kanssa tekemänsä sopimuksen mukaisesti Churchill otti tehtäväkseen ilmoittaa virallisesti USA:n ja Englannin politiikan muutoksesta Neuvostoliiton suhteen. Puhuessaan maaliskuussa 1946 Fultonissa USA:ssa Churchill kutsui anglosakseja ristiretkelle kommunismia vastaan. Tämän ristiretken perusajatuksen tiivisti Länsi-Saksan puolustusministeri Strauss v. 1961 toteamalla: "Meille toinen maailmansota ei ole vieläkään päättynyt."

Kylmän sodan politiikka ei saavuttanut kuitenkaan menestystä. Neuvostoliitto rakensi nopeasti maan talouden ennalleen: teollisuudessa ylitettiin jo vuonna 1948 sotaa edeltänyt taso. Neuvostoliitto rikkoi v. 1949 USA:n ydinasemonopolin. Ristiriita imperialismin aggressiivisten pyrkimysten ja niiden toteuttamismahdollisuuksien välillä alkoi näkyä yhä selvemmin.

Tänään Neuvostoliiton ja muiden sosialistisen maiden johtaman anti-imperialistisen liikkeen taistelujen voittojen seurauksena on tapahtumassa peruuntumaton käänne kylmästä sodasta kohti jännityksen lievenemistä ja yleisen turvallisuuden lujittumista. Euroopan turvallisuuskokouksen kolmannessa vaiheessa allekirjoitettavilla sopimuksilla kirjataan toisen maailmansodan tulokset lopullisesti yhteisesti hyväksyttyihin asiakirjoihin.

Tämä kehitys ei ole tietenkään muuttanut imperialismin luonnetta taantumuksellisuuden ja fasismin kasvupohjana. "Fasismi tehostaa aktiivisuuttaan imperialismin kriisin kärjistyessä ja taantumuksen pyrkiessä yhä voimakkaammin käyttämään karkeita menetelmiä demokraattisten ja vallankumouksellisten voimien kukistamiseksi", todetaan vuoden 1969 neuvottelukokouksen asiakirjoissa. Fasistisia puolueita ja ryhmiä toimii nykyään yli 60 kapitalistisessa maassa, ne ovat perustaneet kansainvälisiä yhdistyksiä. Taantumuksellis-fasistinen diktatuuri hallitsee Brasiliassa, Uruguayssa, Espanjassa, Chilessä... Näiden hallitusten poliittinen suuntaus on sama kuin Hitlerin fasismin: äärimmäinen antikommunismi ja neuvostovastaisuus. Toisen maailmansodan opetus on, että imperialismin ja fasismin vastaista taistelua on käytävä jatkuvasti päättäväisesti. Kokemukset osoittavat myös, että rauha vielä nykyisin tarvitsee tuekseen paitsi kaikkien rauhantahtoisten voimien taistelun niin myös sosialististen maiden voimakkaan sotilaallisen puolustuksen.

Kommunistinen Opiskelijalehti

SOIHDUNKANTAJA

- SOL:n hallituksen äänenkannattaja
- ilmestyy joka kolmas viikko lukukausien aikana, vuodessa 10 numeroa
- keskeinen poliittinen aineisto, opiskelijaliikkeen ajankohtaiset tehtävät, taktiikka ja strategian kysymykset
- SOL:n jäsenten ja ystävien, kaikkien demokraattisten opiskelijoiden välttämätön ase.

Tilaukset postisiirtotilille 78456-2. Tilaushinta numerosta 6 vuoden loppuun 7 markkaa.

Oikeistovaara ja poliittinen järjestelmä

Kaarlo Tuori

Viime numerossamme käsiteltiin laajasti Suomen luokkavoimien kehitystä ja viime vuosina voimakkaasti edennyttä oikeistohyökkäystä (ks. Kari Toikka, Oikeistovaara ja poliittinen tilanne, Soihtu 2/75). Jatkamme tässä numerossa analyysia astetta konkreettisemmalla tasolla tarkastelemalla oikeistohyökkäyksen vaikutuksia Suomen poliittisen järjestelmän kehitykseen.

Analyysin lähtökohtana on valtiomonopolistisen kapitalismin perusluonteeseen liittyvä demokratian kaventumisen tendenssi. Sen pohjalta otetaan esiin Suomen valtiovallan elimien, hallintokoneiston, oikeuslaitoksen, armeijan ja poliisin sekä myös ei-valtiollisen poliittisen järjestelmän piirissä ilmenevä demokratiaa romuttava kehitys. Keskeisesti esillä on tulopoliittisen järjestelmän vaikutukset valtiokoneiston eri osiin ja niiden keskinäissuhteisiin.

Artikkelissa esitettävä aineisto tarjoaa pohjan myös useiden valtioteoreettisten ongelmien konkreettiseen käsittelyyn, jotka ovat nousseet esiin mm. valtiosääntökeskustelussa (ks. Jouko Mynttinen, Valtiosääntöuudistus, Soihtu 4/74).

Artikkeli liittyy SOTK:n valtiomonopolistista kapitalismia Suomessa tutkivan projektin työhön. — Toimitus.

Demokratian kaventumisen lainalaisuus valtiomonopolistisessa kapitalismissa

Valtio on aina elimellinen osa yhteiskuntamuodostuman kokonaisuutta. Yhteiskuntamuodostuman taloudellinen rakenne, määrätty tuotantosuhteiden tyyppi, asettaa valtiolle tietyt perustavat ja välttämättömät muotomääreet, joita marxilais-leniniläisessä teoriassa esittää valtiotyypin käsite.[1] Tuotantosuhteet eivät kuitenkaan ole samankaan yhteiskuntamuodostuman puitteissa liikkumattomassa tilassa. Kapitalistisessa yhteiskuntamuodostumassa

1. Ks. Marxistisch-leninistische allegemeine Theorie des Staates und des Rechts I (Allgemeine Theorie), Berlin 1974, s. 165—168.

tuotantosuhteet muuntuvat — kapitalistisen luonteen tietysti säilyttäen — tuotantotavan sisäisten lainmukaisuuksien voimasta kilpailukapitalistisista monopolistisiksi ja edelleen valtiomonopolistisiksi. Tuotantosuhteiden kehitys modifioi valtion taloudellisia ja luokkasuhteiden välityksellä myös poliittis-ideologisia funktioita ja aiheuttaa näin valtion tyypin konkreettiin muotoon kohdistuvia muutospaineita.

On kuitenkin muistettava, että tuotantosuhteista poliittiselle ylärakenteelle asettuvat objektiiviset vaatimukset eivät toteudu itsestään: talouden ja politiikan dialektiikka ei ole automaattista. Hallitsevan luokan etuja vastaavat valtion muodon muutokset voivat realisoitua ainoastaan konkreetissa luokkataistelutilanteessa, konkreetissa poliittisessa tilanteessa.

Kilpailukapitalismin vaiheessa tuotantotavan logiikka ei välttämättä johtanut poliittiseen demokratiaan, mutta ei sitä myöskään välttämättä kieltänyt.[2] Esimerkiksi yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden ja poliittisten perusoikeuksien myöntäminen on yleensä ollut tulosta työväenluokan ja sen liittolaisten pitkällisestä taistelusta. Monopolikapitalismissa, imperialismissa, tuotantosuhteiden ja poliittisen demokratian keskinäissuhde muuttuu olennaisesti. Demokratian kaventumisesta tulee nyt lainmukaisuus.

Kapitalistisen yhteiskunnan perusluokkaristiriidan — porvariston ja työväenluokan antagonismin — rinnalle kohoaa imperialismissa uusi ristiriita-asetelma: monopoliporvariston ja koko muun yhteiskunnan välinen ristiriita. Valtion perusfunktio saa samalla uuden, täsmennetyn sisällön. Kysymys on nyt nimenomaan monopolistisen tuotantosuhteiden ja muusta porvaristosta irtautuneen finanssioligarkian herruuden turvaamisesta. Valtio yhteiskuntamuodostuman koossapitävänä rakenteena voi taata kapitalististen tuotantosuhteiden jatkuvuuden vain huolehtimalla niiden uusiintumisesta monopolistisina. Valtiomonopolistisen tuotantosuhteiden muotoutuminen korostaa entisestään valtion asemaa ennen muuta finanssioligarkian etujen ilmentäjänä ja toteuttajana: valtion taloudelliset funktiot määräytyvät entistä selvemmin monopolipääoman arvonlisäyksen tarpeista. Tuotantosuhteiden kehityksestä seuraavat valtion funktioiden muunnokset sekä valtion sosiaalisen pohjan kaventuminen muodostavat Leninin osoittaman demokratian kaventumistendenssin objektiivisen perustan.[3]

---

2. Ks. Kyntäjä, Timo — Partanen, Juha: Perustuslakiuudistus, TanDemin tutkimusraportti n:o 4, Helsinki 1974, s. 5—8.

3. Kirjoituksessaan Marxilaisuuden irvikuvasta ja imperialistisesta ekonomismista Lenin ilmaisi tuon lainalaisuuden seuraavasti: "Uuden talouselämän, monopolistisen kapitalismin (imperialismi on monopolistista kapitalismia) poliittisena päällysrakenteena on käänne demokratiasta poliittiseen taantumukseen. Vapaata kilpailua vastaa demokratia. Monopolia vastaa taantumus." Lenin, V. I.: Kootut teokset (LK), osa 23, s. 33.

4. Marxilais-leniniläinen teoria erottaa valtiomuodossa kolme elementtiä: poliittisen hallitustavan, hallitusmuodon sekä valtiollisen yhtenäisyyden järjestelmän. Hallitusmuotoa (ylimpien valtion elinten muodolliset keskinäissuhteet ja näiden elinten muodostamistapa) sekä valtiollisen yhtenäisyyden

Valtiomuodon[4] tasolla demokratian kaventumistendenssi ei välttämättä ilmene valtiosääntöihin kirjattujen periaatteiden kumoamisena. Äärimmäisessä tapauksessa monopolistiset tuotantosuhteet tosin johtavat fasistiseen valtiomuotoon, jossa parlamentti on muodollisestikin alistettu toimeenpanoelimille, jossa jo parlamentin vaalitavassa on varmistettu porvariston taantumuksellisimpien ainesten ylivalta ja jossa poliittisia perusoikeuksia on lainsäädännöllisestikin radikaalisti kavennettu. Mutta demokratian kaventumisen lainalaisuus voi ilmetä ja on käytännössä ilmennytkin myös silloin, kun hallitusmuoto pysyy muuttumattomana.

Demokratian kaventuminen ei ole kuitenkaan ainoa valtiomuodon kehitystä monopolistisen ja valtiomonopolististen tuotantosuhteiden vallitessa ohjaava tendenssi. Kun monopolistiset tuotantosuhteet yhtäältä synnyttävät monopoliporvariston ja siihen henkilöityvän demokratian kaventumistendenssin, ne kokoavat samalla vastakkaiseen kohtioon, objektiivisilta taloudellisilta ja poliittisilta eduiltaan monopoliporvariston vastaiset luokat ja kerrokset; demokratian kaventuminen saa vastatendenssinsä, joukkojen taistelun demokratian puolesta. Lenin kirjoitti: "Kapitalismi yleensä ja imperialismi erityisesti muuttaa demokratian illuusioksi -ja samalla kapitalismi synnyttää joukoissa demokraattisia pyrkimyksiä, luo demokraattisia laitoksia, kärjistää demokratian kieltävän imperialismin ja demokratiaan pyrkivien joukkojen välistä antagonismia."[7] Monopoliporvariston pyrkiessä toteuttamaan valtiolle objektiivisesti asettuvia funktioita ja muuttamaan poliittista järjestelmää näitä funktioita vastaavasti, se kohtaa työväenluokan ja muiden antimonopolististen luokkien ja kerrosten vastarinnan. Siksi erityisesti valtiomonopolistisen tuotantosuhteiden vallitessa valtion roolin painottuessa valtion ja muun poliittisen järjestelmän konkreetista muodosta tulee kärkevä luokkataistelukysymys.

Sosialismin aineellisten edellytysten kypsyminen ja kansainvälisen voimasuhteen kääntyminen asettavat monopoliporvariston strategialle ja taktiikalle tässä taistelussa uusia vaatimuksia. Porvariston strategisis-taktiset keinot ovat viime kädessä redusoitavissa kahteen päämenetelmään: väkivallan ja myönnytysten metodiin.[8] Näitä menetelmiä ei tule käsittää toistensa vaihtoehdoiksi; päinvastoin ne edellyttävät ja täydentävät toisiaan. Niiden konkreetti kombinoituminen ei myöskään ole monopoliporvaris-

järjestelmää (valtion alueellisen organisaation järjestämistapa) voidaan luonnehtia valtiomuodon ulkoisiksi puoliksi, poliittista hallitustapaa taas sen sisäiseksi puoleksi, ytimeksi. Poliittisen hallitustavan määrittävät valtiovallan harjoittamisen konkreettien metodien kokonaisuus sekä eräät valtion välittömän ruumiillistuman, valtiokoneiston, spesifiset rakenteelliset piirteet. Valtiosäännössä oikeudellisesti määritetty hallitusmuoto asettaa poliittiselle hallitustavalle vain väljät puitteet. Ks. valtiomuodon käsitteestä tarkemmin Allgemeine Theorie, ss. 172—176.

7. LK 23, s. 13.

8. Ks. tarkemmin esim. LK 16, s. 350—351.

ton mielivallan asia: se määräytyy luokkataistelun kulloisistakin ehdoista. Nykyisten luokkien välisen voimasuhteen oloissa monopoliporvariston on yhä vaikeampi turvautua avoimeen väkivaltaan herruutensa varmistamiseksi. Siksi myönnytysten menetelmä korostuu vallankäyttömetodien yhdistelmässä.

Monopolipääoman omaksumaa uutta strategiaa on marxilais-leniniläisessä tutkimuksessa ilmennetty integraatiopolitiikan käsitteellä. Integraatiopolitiikan määrittää monopoliporvariston työväenluokan ja muiden antimonopolististen voimien vastaisen luokkataistelun erityiseksi muodoksi lähinnä pyrkimys näiden voimien "vapaaehtoiseen" alistamiseen, niiden yhdentämiseen valtiomonopolistiseen järjestelmään. Näennäisreformeilla, väkivallan menetelmän verhotulla soveltamisella sekä työväenluokkaan sosiaaliset juurensa ulottavien järjestöjen vetämisellä yhdeksi valtiomonopolistisen päätöksenteon näennäisesti tasaveroiseksi renkaaksi luodaan vaikutelmaa luokkaristiriitojen tasoittumisesta ja työväenluokan poliittisten vaikutusmahdollisuuksien laajentumisesta. Avainasemassa integraatiopolitiikan toteuttamisessa ovat reformistiset puolueet yhtäältä sekä ammaattiyhdistysliike ja erityisesti sen reformistinen johto toisaalta.

On tärkeätä käsittää integraatiopolitiikkakin vain yhdeksi demokratian kaventumistendenssin realisoimiskeinoksi. Integraatiopolitiikan organisatoriset ilmentymät eivät suinkaan merkitse entistä suotuisampia ehtoja työväenluokan etujen toteuttamiselle; päinvastoin niihin liittyy väistämättä tendenssi mm. ammattiyhdistysliikkeen itsenäisyyden kaventumiseen ja työväenluokan laajimman taistelujärjestön voimapotentiaalin käyttämiseen valtiomonopolistisen politiikan tukemiseen.

Kapitalismin yleisen kriisin kärjistyminen 1960- ja 1970-luvun vaihteessa sekä sitä ilmentänyt luokkataistelujen kiihtyminen on havainnollisesti osoittanut integraatiopolitiikan rajat: integraatiopoliittinen manipulointi ei ole pystynyt peittämään yhteiskunnallisen todellisuuden konkretiaa. Luokkaristiriitojen kärjistyessä monopoliporvariston on kaivettava esiin vanhat ja koetellut avoimen väkivallan aseensa.[9]

Suomen poliittisen järjestelmän historiaa

Suomen valtiomuodon kehityksestä ei hallitusmuodon osalta ole paljoakaan kerrottavaa vuoden 1919 jälkeen. Hallitusmuotomme on pääpiirteissään säilynyt nykypäivään asti sellaisena kuin vuoden 1906 VPJ ja vuoden 1919 HM sen määrittivät. Näiden perustuslakien syntyhistoria osoittaa harvinaisen havainnollisesti, miten keskeinen välitön merkitys luokkataistelulla on

9. Ks. integraatiopolitiikan tavoitteista, keinoista ja objektiivisista rajoista lähemmin DDR-ssä julkaisusta teoksesta Imperialistische Klassenpolitik unter Anpassungszwang, Berlin 1973, erit. s. 9—35, 61—84 sekä 277—298.

valtiomuodon ulkoistenkin puolien muotoutumisessa. Vuoden 1906 VPJ:n taustalla on nähtävissä suurlakko sekä sitä edeltänyt ja seurannut työväenluokan äänioikeustaistelu. Vuoden 1919 HM taas kirjasi valtiosääntöömme luokkasodan lopputuloksen.

Syntyhetkellään hallitusmuoto ja sen määrittävät säädökset heijastavat siis silloista poliittista tilannetta. Mutta kerran muodostuttuaan hallitusmuoto saavuttaa tietynlaisen itsenäisyyden kulloisiinkin luokkataistelutilanteisiin ja poliittisen tilanteen välittömäksi heijastajaksi kohoaa poliittinen hallitustapa. Tämä hallitusmuodon itsenäisyys ilmenee mm. siinä, että jokin sen sisältämä instituutio saattaa poliittisista suhdanteista riippuen saada aivan erilaisen merkityksen. Tämä olisi syytä muistaa esimerkiksi viimeaikaisen valtiosääntökeskustelumme keskeiseksi kysymykseksi noussutta tasavallan presidentin ulkopoliittista asemaa tarkasteltaessa. Harvinaislaatuista luokkataistelun konkreettien ehtojen analyysikyvyn puutetta osoittaa presidentin ulkopoliittisten valtuuksien kaventamisperusteluiden kaivaminen Risto Rytin menettelystä aikana, jolloin sisäisen luokkataistelumme ulkoiset ehdot olivat täysin toiset kuin välirauhansopimuksen jälkeen.[11]

Vuoden 1944 välirauhansopimusta edeltäneen ja sen jälkeisen poliittisen järjestelmämme kehitysvaiheen vertailu osoittaa selvästi toisaalta, miten laaja poliittisen hallitustavan skaala saattaa mahtua saman hallitusmuodon puitteisiin, sekä toisaalta, miten altis sisäinen poliittinen järjestelmämme on kansainvälisen voimasuhteen muutoksille. 1920- ja 1930-lukujen sekä 1940-luvun alkupuolen poliittiseen käytäntöön sisältyi olennaisena aineosana valtiokoneiston vasemmistolaiseen työväenliikkeeseen "oikeuden valekaavussa" suuntaama terrori[12] sekä fasististen järjestöjen avoin toiminta. Vuonna 1944 SKP nousi maan alta, fasistisia järjestöjä lakkautettiin ja valtiokoneisto puhdistettiin osittain, joskaan ei kokonaan fasistisista aineksista. Ja kaikki tämä tapahtui ilman, että esimerkiksi HM:oon olisi tehty ainuttakaan muutosta.

Vaikka toisen maailmansodan jälkeisten vuosien poliittista suhdannetta leimannut demokraattinen offensiivi päättyikin 1948, ovat eräät senaikaiset saavutukset muodostaneet jatkossakin pi-

11. Tällaisia lähinnä Antero Jyrängin ja Kalevi Kivistön esittämiä perusteluita on eritellyt myös Jouko Mynttinen artikkelissaan Valtiosääntöuudistus, Soihtu 4/1974, s. 46—50.

Myös esim. vahvaan presidentin asemaan turvautuminen Chilessä Allenden hallituskautena samoin kuin kansandemokratioiden poliittinen käytäntö toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina tarjoavat esimerkkejä siitä, miten demokraattiset voimat saattavat suotuisassa luokkataistelutilanteessa käyttää hyväkseen sellaisia instituutioita, joita on porvariston ollessa lujasti kiinni valtiollisen vallan kahvassa pidettävä selvästi taantumuksellisina.

12. Tietoja välirauhansopimusta edeltänyttä puolifasistista hallitustapaa ilmentäneestä valtiokoneiston työväenliikkeeseen kohdistamasta terrorista tarjoavat esim. seuraavat teokset: Hiitonen, Ensio: Vääryyttä oikeuden valekaavussa, Hämeenlinna 1953; Hyvönen, Antti: Suomen kommunistinen puolue 1918—1924, Tampere 1968 ja SKP:n maanalaisuuden vuodet, Kuopio 1971.

däkkeen demokratian kaventumistendenssin kaikkein räikeimmille ilmenemismuodoille. Ne asiakirjat, joille Neuvostoliiton suhteemme nykyisin juridisesti rakentuvat — ennen kaikkea YYA-sopimus ja Pariisin rauhansopimus — sisältävät demokraattisten voimien poliittisen toiminnan kieltämistä ja fasistisluontoisten järjestöjen toiminnan sallimista sekä keskeisen valtiollisen väkivaltakoneiston — armeijan — paisuttamista ehkäiseviä määräyksiä. On tosin huomattava, ettei näidenkään määräysten noudattaminen ole ollut poliittisessa elämässämme mikään itsestäänselvyys. Neuvostoliiton suhteet eivät ole säästyneet yrityksiltä ulkopoliittisen suuntamme kääntämiseksi ja maamme sitomiseksi entistä kiinteämmäksi osaksi imperialistista maailmanjärjestelmää. Ulkopolitiikkamme päälinjaa kohdistetut hyökkäykset ovat saaneet myös jatkuvasti ulkomaista selustatukea.

Oikeistovaara poliittisessa järjestelmässämme

Seuraavassa selostetaan eräitä demokratian kaventumistendenssin ilmenemismuodoiksi katsottavia poliittisen järjestelmämme viimeaikaisia kehityspiirteitä. Esitys on paljolti pohjakartoituksen luonteinen, esimerkkejä poimiva. Tarkastelun alkupisteenä on 1960-luvun puoliväli. Rajaus on perusteltavissa sekä tuotantotavan kehitykseen että luokkien voimasuhteeseen nojaavilla kriteereillä. Kyseinen ajanjakso on talouden alueella merkinnyt valtiomonopolististen tuotantosuhteiden vakiintumista. Politiikassa taas on toteutunut suhteellisen nopeasti etenevä oikeistohyökkäys.[13] Monopoliporvariston 1960—70 lukujen aikaisen integraatiopolitiikan verhossa toteuttamat tosiasiallisesti demokratian kaventumista merkitsevät manööverit ovat tosin herättäneet reformistisia illuusioita työväenluokan poliittisten asemien lujittamisesta ja työväenluokan etujen toteutumisesta valtiollisen politiikan välityksellä. Esitettävät poiminnot riittänevät osoittamaan puutteellisuuksistaan huolimatta näiden illuusioiden valheellisuuden.

Käsiteltävät ilmiöt sijoittuvat valtiomuodon osalta poliittisen hallitustavan piiriin. Tämä ei kuitenkaan suinkaan vähennä vaan päinvastoin lisää niiden merkitystä. Juuri poliittinen hallitustapa on luokkataistelun näkökulmasta valtiomuodon keskeinen puoli, juuri siihen keskittyy työväenluokan ja sen marxilais-leniniläisen puolueen poliittinen käytäntö. Myös valtiomuodon tutkimuksen tulee keskittyä nimenomaan poliittiseen hallitustapaan, valtiomuodon ulkoisiakaan puolia tietenkään unohtamatta. Varoittava-

13. On painotettava vuodesta 1966 alkaneen luokkataistelukauden yhtenäisyyden suhteellisuutta. Luokkataistelukausi on näet jaettavissa kahteen jaksoon, joiden välinen ajallinen raja-aita sijoittuu suunnilleen vuosikymmenen vaihteeseen. Uuden jakson alkaminen on havaittavissa ennen muuta monopoliporvariston integraatiopolitiikan ja sen ytimen muodostavan tulopolitiikan kriisissä sekä demokraattisten voimien uudessa ryhdistäytymisessä. Ks. Toikka, Kari: Oikeistovaara ja poliittinen tilanne, Soihtu 2/1975.

na esimerkkinä toisenlaisesta lähestymistavasta voidaan osoittaa erityisesti sosialidemokraattisten valtiosääntöuudistajien ylimpien valtioelinten muodollisilla keskinäissuhteilla näpertelevä ja poliittista järjestelmäämme olennaisimmin muovanneet, lähinnä toimeenpanokoneiston, monopolien esikuntien sekä ammattiyhdistysliikkeen huippujohdon suhteisiin sijoittuvat prosessit sivuuttava analyysi.

1. Valtiovallan elimet: eduskunnan aseman kaventuminen

Eduskunnan aseman kaventuminen on Suomessa johtunut ennen kaikkea käyttöön otetuista tulopoliittisista menettelytavoista. Tulopoliittinen käytäntö on merkinnyt paitsi luopumista työväenluokan perinteisistä palkkataistelumenetelmistä sekä ammattiyhdistysliikkeen itsenäisyyden kaventumista niin suhteessa työnantajajärjestöihin kuin porvarilliseen valtioonkin myös valtiosääntöön kirjattujen poliittisen päätöksenteon mekanismien tosiasiallista romuttamista. Eduskunnan lainsäädäntövalta on muodostumassa pelkäksi juridis-muodolliseksi kuoreksi. Kehitys on edennyt lähinnä kahdella rintamalla: eduskunnassa muodollisesti päätettävien lakien tosiasiallinen ratkaiseminen on siirtynyt tulopoliitikkojen neuvottelupöytään ja toiseksi eduskunnan muodollistakin lainsäädäntövaltaa on ns. delegointimenettelyn turvin siirretty toimeenpanokoneistolle.

Eduskunnan tosiasiallisen lainsäädäntövallan supistuminen on tosiasia, jota porvarillisetkaan tarkkailijat eivät enää juurikaan pyri kieltämään. Antakaamme puheenvuoro asioita läheltä seuranneelle henkilölle, eduskunnan puhemies V. J. Sukselaiselle: "Yhä useammin tulee eduskunnan päätettäväksi lakeja, joihin eduskunta jo ennalta näkee itsensä sidotuksi. Voidaan tietysti sanoa, että ratkaisut ovat eduskunnan luottamusta nauttivan hallituksen neuvottelemia, mutta se ei muuta sitä tosiasiaa, että on syntymässä ja vahvistumassa menettelytapa, joka rajoittaa yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella kansanvaltaisesti valitun kansanedustuslaitoksemme valtaa. Niin eduskunnan kuin hallituksenkin on taivuttava määrätyn järjestömielipiteen edessä, joka on syntynyt muualla kuin valtiosäännön edellyttämällä tavalla . . . Eduskunta saa verraten usein esityksiä, joiden kohdalla hallituksen rooli on enemmänkin perilletoimittajan kuin päätöksentekijän. Useimmat tällaiset esitykset ovat peräisin elinkeinoelämän piiristä, ovat olleet työmarkkinajärjestöjen keskenään sopimia, eikä eduskunnan rooli ole niiden kohdalla voinut muodostua sanottavasti hallituksen roolia aktiivisemmaksi."[14]

Tosiasiallisen lainsäädäntövallan luisuminen eduskunnalta tulopoliittisten ja muiden korporatiivisten järjestelyjen avulla monopolien esikuntien managereiden, porvarillisen valtion toimeenpanokoneiston edustajien sekä ammattiyhdistysliikkeen reformisti-

14. Sukselainen, V. J.: Kansanvalta ja yhteiskunnan kehitys, Helsingin Sanomat 10. 5. 1974.

sen johdon muodostamalle kolmiyhteisyydelle on ymmärrettävissä osittain jo niillä useilla yleisillä näkökohdilla, jotka vähentävät parlamentin käyttökelpoisuutta monopoliporvariston etupyrkimysten toteuttajana. Mutta "syntyvä ja vahvistuva menettelytapa" ei kuitenkaan selity pelkästään sen avaamilla monopoliporvariston välittömillä valtiollisilla vaikutuskanavilla; finanssioligarkialla on muitakin keinoja intressiensä muuntamiseksi valtiolliseksi politiikaksi. Tulopoliittiset ja muut korporatiiviset menettelytavat spesifioi valtion voimien ja monopolien voimien yhteenkietoutumisen erityiseksi muodoksi niihin liittyvä integraatiopoliittinen aspekti. Urho Jokinen osuus asian ytimeen kirjoittaessaan: "Sen (tulopoliittisen koneiston — KT) nopea ja voimakas kehittäminen ilmentää valtiomonopolistisen kapitalismin tarpeita saada lisää sosiaallista ulottuvuutta ja voittaa eräitä puutteita, joita nykyisessä muodossaan oleva parlamentarismi pitää sisällään. Näihin puutteisiin kuuluvat muun muassa eduskuntatyön, tässä tapauksessa haitallinen irrallisuus kansan joukoista, joiden käyttäytymisen hallitsemiseen valtiomonopolistisen kapitalismin nykyajan tarpeet erityisesti suuntautuvat."[15] Kun ammattiyhdistysliikkeen huippujohto on yhtenä "tasaveroisena" osapuolena siinä tulopoliittisessa neuvottelumekanismissa, jossa nykyisin ratkaistaan asiallisesti ennen kaikkea työvoiman uusintamisehtoja sääntelevä lainsäädäntö (ennen muuta sosiaali- ja verolainsäädäntö), pyritään luomaan kuvaa työväenluokan valtiollisen ominaispainon lisääntymisestä. Tällaisen kuvan levittämiseen on sosialidemokratia tarjonnut aulista apuaan. Niilo Hämäläinen on mm. todennut olevan ymmärrettävää, että "eheytymisen ja jäsenmäärän kasvun tuloksena ammattiyhdistysliikkeen vaikutusmahdollisuudet Suomessa tehtäviin talous- ja yhteiskuntapoliittisiin ratkaisuihin ovat lisääntyneet".[16] Esko Riepula (SDP) taas puolustelee tulopoliittisen käytännön myötä tapahtunutta eduskunnan syrjäyttämistä sillä, että ammattiyhdistysliikkeellä on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa taloudelliseen sääntelyyn hallituksen ja "etujärjestöjen" välisissä neuvotteluissa kuin poliittisella työväenliikkeellä eduskunnassa mm. siitä syystä, että näissä neuvotteluissa ei tunneta eduskunnan päätöksentekoon vaikuttavia määräenemmistösäännöksiä[17]!

Lainsäädäntövallan delegointi, jolla eduskunnalle valtiosäännön mukaan kuuluvia asioita siirretään toimeenpanoelinten säännös-

15. Tiedonantaja 20. 2. 1975.
16. HS 3. 4. 1975. Ammattiyhdistysliikkeen eheytyminen on muutoinkin ollut käytetty kriteeri perusteltaessa SAK:n ja siten koko työväenluokan tulopolitiikan myötä muka saamia entistä parempia vaikutusmahdollisuuksia valtiollisessa politiikassa. Tällaisiin selityksiin sisältyykin tietty osatotuus: ay-liikkeen eheyttäminen oli yksi tulopolitiikan toteuttamisen edellytyksistä. Mutta ay-liikkeen eheyttämisestä pontta saanut tulopoliittinen käytäntö ei suinkaan ole merkinnyt työväenluokan etuja toteuttavan politiikan edellytysten vahvistumista, kuten oheisesta kirjoituksesta selvinnee. — Ks. ay-liikkeen eheytyksen todellisesta luonteesta nimimerkki T.:n kirjoitussarjaa Tiedonantajassa 18., 20. ja 21. 12. 1973.
17. Riepula, Esko: Valtiovalta ja etujärjestöt, Oikeus 1/1975.

tettäväksi ja eduskunnan lainsäädäntövaltaa supistetaan näin muodollisestikin, on sekin ollut viime vuosina läheisessä yhteydessä tulopoliittiseen käytäntöön. Eduskunta on lisännyt oman puumerkkinsä tulopoliittisiin dokumentteihin luovuttamalla ns. valtuuslaeilla finanssioligarkian vaikutukselle alttiimmille toimeenpanoelimille oikeuden eräiden lähinnä talouspoliittisten kysymysten sääntelyyn asetusteitse.

Myös väkivallan menetelmän integraatiopolitiikkaan liittyvää preventiivistä ja laillisuuden kaapuun verhoutuvaa luonnetta ilmentävään kriisilainsäädäntöön kytkeytyy eduskunnan toimivallan muodollinenkin supistaminen. Kriisilait näet antavat niiden määrittämistä toimenpiteistä päättämisoikeuden tasavallan presidentille tai valtioneuvostolle. Jo ennen nyt tarkasteltavaa ajanjaksoa on säädetty kriisilaeiksi luonnehdittavat sotatilalaki, työvelvollisuuslaki sekä väestönsuojelulaki. Näistä ensin mainittu mahdollistaa mm. lakko-oikeuden riistämisen sekä yhdistysten, näiden joukossa puolueiden, lakkauttamisen toimeenpanoelinten päätöksillä. Näitä lakeja täydentää vuonna 1970 säädetty laki väestön toimeentulon ja maan talouselämän turvaamisesta poikkeuksellisissa oloissa. Tämä laki on tyypillinen kriisilaki paitsi siinä suhteessa, että se siirtää normaalisti eduskunnalle kuuluvaa toimivaltaa hallitukselle, myös sikäli, että se määrittää hallituksen poikkeuksellisen toimivallan käyttämisedellytykset erittäin väljästi. Lain 1 §:n mukaan sen säännöksiä voidaan soveltaa "milloin valtakuntaa uhkaavasta sodanvaarasta tahi käytävästä tai käydystä sodasta, vieraiden valtioiden välisestä sodanvaarasta tai sodasta tahi vaikutukseltaan näihin rinnastettavasta valtakunnan ulkopuolella sattuneesta muusta erityisestä tapahtumasta on aiheutunut ilmeinen vaara väestön toimeentulolle, välttämättömän talouselämän jatkumiselle tai maan taloudelliselle puolustusvalmiudelle". Lakia on ehditty kerran jo soveltaakin. Hallitus nojasi ns. energiakriisin johdosta joulukuussa 1973 tekemänsä päätökset juuri tähän lakiin.

Kyseinen kriisilaki on kuitenkin ainoastaan osa siitä kriisilakien verkostosta, jota on vailla julkista keskustelua tai kontrollia valmisteltu joko virkamiestasolla taikka virkamiehistä sekä armeijan ja talouselämän edustajista koostuvissa suunnitteluelimissä. Eduskunnan käsiteltävänä on jo käynyt esitys laiksi väestön terveyden- ja sairaanhoidon turvaamisesta poikkeuksellisissa oloissa ja suuronnettomuuden sattuessa. Lakiesitystä ei kuitenkaan tuolloin hyväksytty. Lisäksi voidaan mainita kunnallishallinnon kriisitoimikunnan ehdotukset laiksi kunnallishallinnosta poikkeuksellisissa oloissa sekä laiksi kunnallisesta valmiussuunnitelmasta. Edellisen lain nojalla valtioneuvostolla olisi mm. oikeus kunnallisvaalien siirtämiseen sekä kunnanvaltuuston päätösvallan siirtämiseen kunnallishallitukselle ja kunnanjohtajalle.

Toimeenpanoelinten aseman painottumista parlamentin kustannuksella on Suomessa ilmentänyt myös eduskunnan budjettivallan supistuminen. Eduskunnan asiallinen osuus tulo- ja meno-

arvion käsittelyssä on viime vuosina rajoittunut joidenkin suhteellisen vähämerkityksisten muutosten tekemiseen hallituksen esitykseen. Eduskunnan budjettivalta on kaventunut myös valtiontalouden KTS-suunnittelun käyttöön oton yhteydessä. Eduskunnalla ei ole edes muodollisia mahdollisuuksia keskipitkän aikavälin taloussuunnitelmien käsittelemiseen. — Eduskunnan budjettivallan kaventumistendenssiin liittyy elimellisenä osana myös budjetin ulkopuolisten rahastojen käyttö erityisesti valtion monopoleille antaman suoran rahoitustuen hallinnollisessa organisoinnissa (esim. vientitakuurahasto, investointirahasto).

Hallituksen aseman korostuminen valtiovallan elinten keskinäissuhteessa ei kuitenkaan ole merkinnyt hallituksen tosiasiallisen itsenäisyyden lisääntymistä. Hallituksen ja monopolien esikuntien yhteispelissä hallitus näyttelee usein toisarvoista roolia. Viime aikojen kärkevin osoitus tästä on ollut suhdannepidätysfarssi. Se on siinäkin suhteessa hyvä esimerkki, että valtioneuvoston luopuminen itsenäisestä, valtiosäännön mukaisesta päätösvallastaan vahvistettiin jopa kirjallisella sopimuksella. Metsäteollisuuden Keskusliiton kanssa solmimissaan sopimuksissa — suomenkielisessä tekstissä tosin käytetään nimitystä "järjestely" — valtioneuvosto antoi suorastaan sitoumuksen siitä, että se antaa eduskunnalle määrätyn sisältöisiä budjetti- ja lakiesityksiä sekä kumoaa erään aikaisemmin tekemänsä päätöksen. Positivistisen valtio- ja oikeusteorian hellimän valtion suvereniteettiopin kannalta on mielenkiintoinen myös seuraava valtioneuvoston 15. 8. 1974 hyväksymän "järjestelyn" kohta: "Mikäli tämän järjestelyn toteuttamisessa syntyy erimielisyyttä asetetaan erimielisyyksien ratkaisemista varten välityslautakunta, johon valtioneuvosto valitsee yhden jäsenen ja Metsäteollisuuden Keskusliitto yhden sekä nämä yhdessä puheenjohtajan. Elleivät jäsenet sovi puheenjohtajan vaalista määrää sen korkeimman hallinto-oikeuden presidentti."[18]

2. Hallintokoneisto

Eduskunnan aseman heikkenemiseen liittyy valtiokoneiston sisäisissä suhteissa hallintokoneiston merkityksen voimakas kasvu. Valtion lisääntyneet tehtävät taloudessa ja yhteiskuntaelämän muilla aloilla ovat merkinneet ennen kaikkea hallituksen ja hallintokoneiston toimialan laajenemista ja vaatineet hallintokoneiston jatkuvaa paisuttamista. Kun valtion virkamiesten määrä oli Suomessa v. 1910 n. 21 000, oli se vuoteen 1973 mennessä kasvanut lähes kuusinkertaiseksi, eli n. 120 000:een. Kaiken kaikkiaan valtion budjettitalouden piiriin kuuluvien virastojen ja laitosten palveluksessa oli vuonna 1973 noin 180 000 henkilöä.

Hallintokoneiston laajentuminen on tapahtunut osaksi jo olemassa olevia virastoja ja laitoksia paisuttamalla, osaksi taas uusia hallintoyksikköjä perustamalla. Hallintokoneiston laajentuessa

18. Ks. Lång, K. J.: Sanovat järjestelyksi, Oikeus 1/1975.

se on myös sisäisesti eriytynyt, mikä jo sinänsä vaikeuttaa siihen kohdistettavaa valvontaa. Hallintokoneistomme heterogeenisuus on tosin osaksi jo historiallista perua, kuten esimerkiksi keskusvirastojen perustaminen Ruotsin vallan aikana sekä Suomen Pankille alunpitäen suotu, muiden kapitalististen maiden keskuspankkeihin verrattuna poikkeuksellisen itsenäinen asema osoittavat. Eriytymiskehitys on kuitenkin viime aikoina selvästi voimistunut.

Uudet hallintoyksiköt on perustettu yleensä sellaisissa organisatorisissa muodoissa, jotka ovat kaikkein kauimpana parlamentaarisesta kontrollista, joukkojen välittömästä valvonnasta puhumattakaan. 1960-luvun puolivälistä lähtien on perustettu lukuisia uusia vain muodollisesti ministeriön alaisia keskusvirastoja (ammattikasvatushallitus, asuntohallitus, elinkeinohallitus, ilmailuhallitus, maatilahallitus, sosiaalihallitus, työsuojeluhallitus, verohallitus ja vesihallitus). Nykyisin toiminnassa olevista 22 varsinaisesta keskusvirastostamme on yhdeksän perustettu mainittuna ajanjaksona.[19] Myös valtion uusia taloudelliseen sääntelyyn liittyviä tehtäviä hoitavat hallintoyksiköt on perustettu keskusvirastoja mukailevissa organisatorisissa muodoissa (esimerkiksi vientitakuulaitos ja taloudellinen suunnittelukeskus).

Valtiomonopolististen tuotantosuhteiden myötä monopolipääoman henkilöitymässä, finanssioligarkiassa, tapahtuu määrättyjä rakenteellisia muutoksia, joita ilmentää valtiomonopolistisen oligarkian käsite. Niinpä finanssioligarkiaan on valtiomonopolististen tuotantosuhteiden vallitessa luettava myös valtiokoneiston ja muun poliittisen järjestelmän monopolipääoman uusintamisen kannalta strategisten asemien haltijat.[20] Hallintokoneistossa valtiomonopolistisen oligarkian syntyminen merkitsee varsinkin monopolien esikuntien kanssa tiiviissä yhteistyössä olevan suppean johtavien byrokraattien ryhmän eriytymistä muusta virkamieskunnasta. Suomessa tähän virkamiesryhmään ovat sisällytettävissä lähinnä valtiovarainministeriön, kauppa- ja teollisuusministeriön, ulkoasiainministeriön — erityisesti sen kauppapoliittisen osaston — sekä Suomen Pankin ylimmät virkamiehet. Olemassaolevat tiedot näiden virkamiesten osallistumisesta valtiomonopolistista talouspolitiikkaamme suunnittelevien ja toteuttavien elinten toimintaan todistavat heidän keskeisestä asemastaan.[21] Samoin val-

19. Vaikka uusien ja suhteellisen itsenäisten hallintoyksiköiden perustaminen onkin hallintokoneiston demokraattisen kontrollin kannalta huolestuttava kehitystendenssi, on esimerkiksi uusia keskusvirastoja syytä tarkastella eriytyneesti, konkreettisesti. Uudet hallintoyksiköt saattavat näet eräissä tapauksissa juuri itsenäisyytensä vuoksi olla demokraattisten voimien tavoitteita edistäviä esimerkiksi tehostaessaan tiettyjen työvoiman uusintamiseen liittyvien valtiollisten tehtävien hoitamista (työsuojeluhallitus) tai saattaessaan hallintokoneiston altiiksi demokraattisen liikkeen painostukselle (kouluhallitus).

20. Ks. valtiomonopolistisen oligarkian käsitteestä esim. Schmidt, Max: Zur Entwicklung des imperialistischen Herrschaftssystems (Thesen), Marxismus Digest 14, s. 48.

21. Siilanto, Anja: Komitealaitoksen asemasta ja komiteakäytäntöön liittyvistä tendensseistä valtiomonopolistisessa kapitalismissa, pro gradu -työ Helsingin yliopiston valtio-opin laitoksella 1974.

tiomonopolistiselle oligarkialle ominainen siihen kuuluvien eri ryhmien henkilöllinen vaihdettavuus on ilmennyt erityisen selvästi mainittujen hallintokoneiston osien sekä monopolien tai niiden esikuntien keskinäissuhteissa.[22] — Virkamieskunnan paisumiseen sekä ylimmän virkamiesjohdon eriytymiskehitykseen liittyy toiselta puolen alemman virkamieskunnan proletarisoitumistendenssi, jonka reaalisuutta osoittaa esimerkiksi julkisen ja yksityisen sektorin palkkakehityksen vertailu. Tämä tendenssi on taustana sille huomiolle, jota viime vuosina on kohdistettu valtion ns. henkilöstöpolitiikkaan ja josta todisteena ovat mm. valtiovarainministeriöön perustettu henkilöstöhallintotoimisto sekä ns. virastodemokratiasuunnitelmat. Kyseinen tendenssi on myös selvässä yhteydessä virkaehtosopimuslakiin sisällytettyihin virkamiesten työtaisteluoikeutta rajoittaviin säännöksiin.

Valtion voimien ja monopolien voimien yhteenkietoutuminen ilmenee hallintokoneistossa organisatoris-henkilöllisellä tasolla paitsi valtiomonopolistisen oligarkian muodostumisena myös virallistettujen valtiollisten vaikutuskanavien avaamisena yksityismonopoleille ja niiden esikunnille joko korporatiivisten järjestelyiden avulla tai jopa ilman ammattiyhdistysliikkeen mukaan vetämistäkin. Merkittävin tällaisten järjestelyjen muoto ovat hallinnon ns. sivuelimet, joilla tarkoitetaan linjahallintokoneistosta erillisiä komiteoita, neuvottelukuntia, lautakuntia yms. elimiä. Näissä sivuelimissä, joiden määrä on nykyisin lähes 600 ja jotka ovat lisääntyneet voimakkaasti juuri tarkasteltavana ajanjaksona, monopolien esikunnilla on vankka edustus. Monopolit ja niiden esikunnat ovat saaneet edustajiaan myös eräiden ministeriöiden alaisten virastojen ja laitosten ylimpiin hallintoelimiin. Tällä hetkellä tämänkaltaisia, "hallintodemokratian" peitenimellä kulkevia järjestelyjä ollaan ulottamassa myös varsinaisten keskusvirastojen piiriin, kuten hallituksen viime vuoden lopulla eduskunnalle antama esitys työsuojeluviraston hallinnon uudistamisesta osoittaa. Tämän esityksen mukaan STK ja SAK saisivat edustajansa työsuojeluhallituksen ylimpään päättävään elimeen.[23]

Hallintokoneiston organisatoristen rakenteiden ja menetelmien kehittämiseen on viime vuosina kiinnitetty voimakasta huomiota. Kuvaavaa on, että kehittämispyrkimysten motiivina ei suinkaan ole ollut huoli hallintokoneiston kansanvaltaisen kontrollin vaikeutumisesta vaan lähinnä toiminnan tehostaminen valtiomonopolistisen tuotantosuhteiden valtiolle asettamien uusien tehtävien hoitamiseksi. Seuraava Aleksandr Galkinin toteamus pätee myös Suomeen: "Valtiomonopolistisen kapitalismin aiheuttama hallintokoneiston kasvava byrokratisoituminen on johtanut elitististen ja teknokraattisten käsitysten leviämiseen laajalle. Nämä

22. Ks. Kaarlo Tuorin työryhmä: Raportti korporatismin historiasta ja nykypäivästä Suomessa, teoksessa Kesäneuvokki 1974, osa 2, valtionhallinnon demokratisoiminen, Helsinki 1974.

23. Ks. monopolien esikuntien edustuksesta valtionhallinnon elimissä Kaarlo Tuorin työryhmä, emt. sekä erityisesti työsuojeluhallituksen uudistussuunnitelmasta Tiedonantaja 30. 8. 1974.

käsitykset kieltävät alhaaltapäin tulevan demokraattisen valvonnan välttämättömyyden ja rajoittavat kaikki hallinnolliset ongelmat kysymykseksi johdon "ammatillisesta tasosta" ja määräyksiä ja ohjeita antavan järjestelmän tehokkuudesta."[24]

Juuri 1960-luvun puolivälin jälkeen on pyritty ponnekkaasti tieteellis-teknisen kumouksen tulosten sekä länsimaisten management-oppien soveltamiseen valtionhallinnossamme. Ministeriöihin ja keskusvirastoihin on perustettu erityisiä suunnitteluyksiköitä, valtiontalouden suunnittelussa on otettu käyttöön keskipitkän aikavälin suunnittelu ja pitkän aikavälin suunnittelua kokeillaan eräissä ministeriöissä, hallintoyksiköiden sisäistä organisaatiota on pyritty kehittämään perustamalla erilaisia esikuntatyyppisiä elimiä ja mahdollistamalla projektimuotoinen työskentely jne.

Hallintokoneiston suorituskyvyn parantamiseen on pyritty osaksi valtion omien ns. kehittämisyksiköiden — ennen kaikkea valtiovarainministeriön suunnittelusihteeristön ja järjestelyosaston — ja osaksi myös yksityisten konsulttiyritysten avulla.

Kapitalistisessa yhteiskuntamuodostumassa on paitsi taloudellisille myös poliittisille prosesseille ominaista tietty spontaanisuus. Niinpä myös hallintokoneiston kehittäminen on tapahtunut paljolti irrallisin, toisistaan riippumattomin toimenpitein. Viime aikoina on kuitenkin ollut havaittavissa pyrkimyksiä tämän prosessin tietoiseen, konaisvaltaiseen ohjailuun.[25]

3. Oikeuslaitos

Myös oikeuslaitoksemme kehitystä on leimannut voimakas eriytymistendenssi. Yleisen tuomioistuinlaitoksen ratkaistavaksi on jäänyt pääasiassa suhteellisen vähämerkityksisiä rikos- ja siviiliasioita, joista valtaosan muodostavat liikennerikos- ja avioerojutut. Yleisen tuomioistuinlaitoksen toimialaa on supistettu erityisesti sellaisissa asioissa, joissa joko porvariston ja työväenluokan väliset tai porvariston sisäiset ristiriidat ilmenevät selvästi. Yleiset tuomioistuimet käsittelevät tosin edelleenkin eräitä sellaisia asioita, joissa työväenluokan kollektiiviset edut saattavat joutua vaakalaudalle. V. A. Tumanovin toteamus, jonka mukaan demokraattisten voimien vaikutukselle yleensä muita valtioelimiä vähemmän altis tuomioistuinlaitos saa usein tehtäväkseen demokraattissisältöisten lainsäädäntöuudistusten mitätöntämisen, on saanut vahvistuksensa esimerkiksi äskettäisissä korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden työsopimuslain minimipalkkasäännöksen ja työsuojelulain tulkintaratkaisuissa.[26]

24. Galkin, Aleksandr: Fasismi kärsii tappioita, mutta oikeistovaara jää, Kommunisti 12/1974, RSO-liite, s. 1144.
25. Konkreettisena osoituksena tästä on viime syyskuussa asetettu valtion keskushallintokomitea.
26. Tumanov, V. A.: Contemporary Bourgeois Legal Thought, Moscow 1974, s. 99.

Kärkevimpien luokkaristiriitojen oikeudelliset ilmentymät on kuitenkin siirretty erityistuomioistuinten ja ennen kaikkea työtuomioistuimen ratkaistaviksi. Erityistuomioistuimille, jollaisiksi työtuomioistuimen ohella ovat luonnehdittavissa mm. vakuutusoikeus sekä asunto-oikeudet, on usein ominaista korporatiivinen kokoonpano.[27] Erityistuomioistuinten perustamisen taustalla on siten nähtävissä paitsi yleisen tuomioistuinlaitoksemme tehottomuus ja jälkeenjääneisyys myös pyrkimys erityisen selvän luokkaluonteen omaavien tuomioistuinratkaisujen legitiimisyyden lisäämiseen sekä monopolien välittömän vaikutusvallan turvaamiseen. Keväällä 1974 työtuomioistuimesta annettiin uusi laki, jolla pyrittiin tehostamaan oikeudellisia keinoja tulopolitiikan kriisiä ilmentävien ns. korpilakkojen ehkäisemiseksi.

Monopolien keskinäisten taloudellisten ristiriitojen oikeudelliseksi ratkaisemiseksi on kehitetty mekanismeja, jotka takaavat niiden käsittelyn julkisuudelta salassa sekä monopolien omien edustajien toimesta. Näistä tärkein on välimiesmenettely, jossa riitelevät osapuolet itse valitsevat tuomiovaltaa käyttävän elimen jäsenet. Esitettyä taustaa vasten on asetettava myös suunnitelmat oikeuslaitoksen ns. demokratisoimiseksi. Suunnitelmat ovat kohdistuneet yksinomaan yleiseen tuomioistuinlaitokseen, jolla on tietysti vieläkin tärkeä merkitys yksityisten kansalaisten oikeusturvan kannalta, mutta jonka toimivaltaa on kuitenkin jatkuvasti supistettu.

4. Välittömän pakon elimet: armeija ja poliisi

Armeijan ja poliisin suoranainen puuttuminen luokkayhteydenottoihin on viime vuosina ollut suhteellisen harvinaista verrattuna esimerkiksi välirauhansopimusta edeltäneeseen aikaan taikka vuoden 1949 sekä yleislakon tapahtumiin. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että monopoliporvaristo olisi hylännyt toisen hallitsemismetodinsa, väkivallan menetelmän. Kysymys on integraatiopolitiikalle tyypillisestä ilmiöstä, reformitaktiikan korostumisesta hallitsemismetodien kombinaatiossa sekä väkivaltamenetelmän verhoutumisesta aikaisempaa vaikeammin tiedostettavissa oleviin muotoihin. Integraatiopolitiikkakin vaatii "vapaaehtoiseen" alistamiseen pyrkivien menetelmien täydennykseksi pakkokeinoja niitä yhteiskunnallisia voimia vastaan, jotka eivät antaudu reformististen illuusioiden harhoille. Tämä on Suomessakin käynyt ilmeiseksi varsinkin vuosikymmenen vaihteesta lähtien, jolloin valtiomonopolistinen politiikka yleensä ja tulopolitiikka erityisesti ajautuivat krooniseksi muuttumassa olevaan kriisiinsä ja jolloin integraatiopolitiikalle soveliain hallituspohja repesi SKDL:n irrottauduttua hallituksesta.

"Yhteiskunnan vastaisia vähemmistöjä" vastaan käytettävissä olevia valtiollisia pakotusmekanismeja onkin rakennettu innok-

27. Ks. Kaarlo Tuorin työryhmä, emt., s .387.

kaasti juuri 1970-luvun alkuvuosina. Eräitä esimerkkejä tästä on edellä jo esitetty: kriisilainsäädännön ja -hallintokoneiston täydellistäminen sekä työtuomioistuimen toiminnan tehostaminen ja suuntaaminen nimenomaan ammattiosastotasolle. Keskeisimmät väkivallan menetelmän toteuttamisvälineet ovat kuitenkin edelleenkin armeija ja poliisi. Oikeistovaarasta ja sen ilmenemismuodoista annettava kuva jää vajavaiseksi ja demokraattisen liikkeen taktiikan pohja puutteelliseksi, mikäli konkreetin tilanteen analyysissa sivuutetaan nämä porvarillisen valtion luokkaluonnetta kaikkein selvimmin ilmentävät valtiokoneiston osat sekä niiden ympärille kietoutuneet äärioikeiston ei-valtiolliset järjestöt. Väkivallan menetelmän ensisijaisesti preventiivinen soveltaminen Suomessa ei saa hämärtää sitä, että "tosiasiat osoittavat, ei vain Latinalaisessa Amerikassa vaan myös kehittyneissä kapitalistisissa maissa, että taantumus ei epäröi käyttää armeijaa siinä tapauksessa, että muodostuu reaalinen uhka sen vallalle yhteiskunnassa".[28]

Suomen armeijaa tarkasteltaessa on pidettävä mielessä sen syntytaustasta johtuva harvinaisen avoin luokkaluonne: se muotoutui porvariston luokkakaartin ja jääkäriliikkeen pohjalta. On myös muistettava, että vuosien 1944—1948 demokraattinen offensiivi jätti armeijan suhteellisen koskemattomaksi.

Armeijan määrärahoja on viime vuosina vaadittu voimakkaasti lisättäviksi, onpa lähinnä reserviläisjärjestöjen piirissä jopa esitetty Pariisin rauhansopimuksen tarkistamista mm. armeijan miesvahvuutta ja aseistusta koskevilta osin. Tämän vuoden budjetissa esitetyt vaatimukset saivatkin suopean vastaanoton: kun valtion menot edellisen vuoden budjettiin nähden kasvoivat keskimäärin 26 %, nousu yleiseen järjestykseen ja turvallisuuteen varattujen määrärahojen kohdalla oli 38 %. Ns. taloudelliseen maanpuolustukseen käytettäviä määrärahoja lisättiin peräti 177 %.

Samanaikaisesti kun armeijan määrärahoja on lisätty, sen valtionsisäiset tehtävät ovat saaneet lainsäädännöllisenkin vahvistuksen. Viime vuonna hyväksytyssä laissa puolustusvoimista armeijan tehtäväksi määriteltiin "puolustaa valtakunnan oikeusjärjestystä ja turvallisuutta". Armeijan valtionsisäisen toiminnan kohteena on luonnollisestikin, kuten historiallinen käytäntö on osoittanut, useimmiten työväenluokka ja muut antimonopolistiset voimat.

Uusi puolustusvoimista annettu laki säilytti armeijan edelleenkin muusta valtiokoneistosta itsenäistyneenä ja parlamentaarisen kontrollin ulkopuolelle jäävänä valtiokoneiston osana. Hiljattain on lisäksi upseeriston keskuudessa paljastunut suunnitelma syrjäyttää kriisitilanteessa sekin suppea voimassa olevan lainsäädän-

28. Ponomarev, Boris: Kansainvälinen tilanne ja vallankumouksellinen prosessi, Kommunisti 6—7/1974, RSO-liite, s. 584.

nön sallima poliittisen kontrollin mahdollisuus, jota tasavallan presidentin sotavoimien ylipäällikkyys merkitsee.[29]

Pariisin rauhansopimuksen armeijan miesvahvuudelle ja aseistukselle asettamat rajat sekä suojeluskuntalaitoksen lakkauttaminen muodostavat oikeistovoimille kiusallisen esteen väkivaltakoneiston laajentamiselle. Virallisen armeijan voimapotentiaalia täydentämään onkin luotu ns. vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen verkosto.[30] Oikeistovaaran kuvaan kuuluu olennaisena ainesosana näiden äärioikeistolaisten järjestöjen viimeaikainen aktivoituminen, niiden keskinäisen yhteistyön lujittuminen sekä niiden yhteenkietoutuminen valtion virallisen väkivaltakoneiston kanssa. 1960-luvun lopulla omaksuttu ns. paikallispuolustusjärjestelmä, jolla pyrittiin tehostamaan liikekannallepanovalmiutta "kriisitilanteissa", puolivirallisesti reserviläisjärjestöt ja asetti ne eräänlaisen uuden suojeluskuntainstituution asemaan. Armeijan ja "vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen" välinen yhteistyö on tiivistynyt ja saanut samalla virallisluonteisen leiman niissä hallintokoneiston yhteyteen kytketyissä ja julkisuudelta salassa toimivissa elimissä, joissa suunnitellaan ns. totaalisen maanpuolustuksen kriisikoneistoa. Näistä keskeisimmät ovat puolustustaloudellinen suunnittelukunta ja henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta, joissa varsinaisilla monopolien esikunnillakin on edustuksensa.

"Maanpuolustus"ideologian levitystyö on viime vuosina tehostunut selvästi ja tässäkin tehtävässä viralliset valtio-orgaanit ovat voineet tukeutua äärioikeiston järjestöjen apuun. Ideologisen vaikuttamisen kohteiksi on asevelvollisten ohella valittu sellaisia ryhmiä kuin koulu- ja opiskeleva nuoriso, opettajat sekä naiset. Armeijasta pyritään luomaan jokapäiväinen osa suomalaista elämänmuotoa: armeijan panssarit vyöryvät asutuskeskusten

29. Ks. Tiedonantaja 11. 12. 1975.

30. Ns. vapaaehtoisia maanpuolustusjärjestöjä rahoittavat suurpääoman hallinnassa olevat säätiöt, Suomalaisen yhteiskunnan tukisäätiö, Urlussäätiö ja Maanpuolustuksen kannatussäätiö. Järjestöverkostoon kuuluvat mm. reserviläisjärjestöt naisorganisatioineen, Kadettikunta ry., maanpuolustuskillat, Upseeriliitto ry. jne. Järjestöjen välinen yhteistyö on tiivistynyt v. 1972 perustetun yhteiselimen, Maanpuolustus- ja huoltojärjestöjen neuvottelukunnan, puitteissa. — Vuosien 1944—48 demokraattisen offensiivin jälkeen käynnistetyssä, valtion väkivaltakoneiston sekä "vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen" alueelle sijoittuvassa oikeistohyökkäyksessä on erotettavissa kolme kautta. Ensimmäisellä, vuoden 1948 poliittista käännettä seuranneella kaudella luotiin uudelleen äärioikeiston vapaaehtoiset sotilaalliset organisaatiot sekä perustettiin mainitut suurpääoman tiukassa ohjauksessa olevat säätiöt. Toisella, vuoden 1956 yleislakosta kimmokkeensa saaneella kaudella keskityttiin valtion kriisikoneiston ja erityisesti väkivaltakoneiston lujittamiseen. Tuolla kaudella mm. perustettiin puolustusneuvosto, puolustustaloudellinen suunnittelukunta ja henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta, poliisivoimia vahvistettiin sekä aloitettiin väestönsuojeluorganisaation alistaminen "totaalisen maanpuolustuksen" tarpeisiin. Kolmannelle, 1960-luvun puolivälin jälkeen alkaneelle kaudelle on puolestaan ollut tyypillistä valtion virallisen kriisikoneiston sekä suurpääoman vapaaehtoisten organisaatioiden kiinteä yhteennivominen. Ks. Tiedonantaja 26. 3. 1975.

kaduilla, armeija esittelee maatalousnäyttelyissä välineistöään lypsykoneiden vieressä. Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta, jonka hajoamisesta ja kommunistien irtautumisesta siitä oikeisto on kantanut suurta huolta, jatkaa toimintaansa huolimatta demokraattisen liikkeen siihen toistuvasti kohdistamista lakkauttamisvaatimuksista. "Vapaaehtoiset maanpuolustusjärjestöt" puolestaan organisoivat asevelijuhlia sekä järjestävät seminaareja.

Poliisin kohdalla kiinnittyy huomio paitsi väkivaltahysterian lietsomisen tuella — Lahden mielenosoitusmarssi! — esitettyihin toistuviin vaatimuksiin poliisin määrärahojen lisäämisestä myös poliisin toimivaltuuksien jatkuvaan laajentamiseen. Tämä kehitys alkoi vuonna 1966 säädetystä poliisilaista, joka määrittää poliisin valtuuksien rajat erittäin epämääräisesti ja jonka eräät oikeusoppineet ovat katsoneet jopa HM II luvun suojaamien perusoikeuksien vastaiseksi. Poliisin toimivaltuuksien lisäämiskehityksen viimeisin toteutunut lainsäädännöllinen ilmaus on ns. ETYK-laki, joka lähinnä kommunistien vastustuksesta säädettiin tosin ainoastaan väliaikaiseksi.

Poliisin toimivaltuuksien laajentamiseen liittyy näiden valtuuksien myöntäminen myös muille kuin varsinaisille poliisimiehille. Tämän suuntauksen viimeisin julkisuuteen ehtinyt osoitus on hallituksen eduskunnalle äskettäin antama esitys laiksi järjestyksen pitämisestä yleisissä kulkuneuvoissa. Tämä lakiesitys antaisi poliisin valtuudet joukkokuljetusvälineiden kuljettajille ja jopa heitä avustaville matkustajillekin.

Samanaikaisesti kun virallista poliisiorganisaatiota on laajennettu, poliisin toimivaltuuksia on lisätty ja niiden haltijoiden piiriä lavennettu, on luotu epävirallisia väkivaltakoneistoja, vartiointiliikkeitä, yritysten turvajoukkoja, kortteli"poliiseja" jne.

Poliisilaitoksen uudistaminen ei ole johtanut poliisin parlamentaarisen kontrollin tehostamiseen. Ehkä merkittävin viime vuosien poliisihallinnollinen uudistus on ollut erityisten neuvottelukuntien perustaminen poliisihallinnon keskus-, läänin- sekä piiritasolle. Neuvottelukuntien asettamisen taustalla voidaan kuitenkin nähdä paitsi valtion väkivaltakoneiston eri haarojen välisen koordinaation lisääminen myös tämän valtion luokkaluonnetta erityisen selvästi ilmentävän valtiokoneiston osan toiminnan legitimoiminen.

5. Ei-valtiollinen poliittinen järjestelmä

Valtiokoneiston eri osien keskinäissuhteessa tapahtuneisiin muutoksiin ja erityisesti parlamentin aseman kaventumiseen toimeenpanokoneiston kustannuksella on Suomessakin liittynyt olennaisia muutoksia monopoliporvariston ei-valtiollisessa poliittisessa valtajärjestelmässä: monopolien esikunnat ovat yhä selvemmin syrjäyttäneet poliittiset puolueet finanssioligarkian pyrkimysten muotoilijana ja kanavoijana suhteessa valtiokoneistoon.

Monopolien esikuntien viimeaikaiselle kehitykselle on ollut ominaista niiden jäsenpohjan laajentuminen erityisesti pienen ja keskisuuren teollisuuden suuntaan, niiden sisäisen kurin lujittuminen sekä niiden välisten yhteyksien kiinteytyminen. Tämän kehityksen taustaksi on asetettavissa tulopolitiikan käyttöönoton ja sen myöhemmän kriisin sekä EEC-liitännäisyyden aiheuttamat uudet vaatimukset porvariston sisäisten suhteiden säätelylle. Monopolien esikuntien piirissä tapahtunut kehitys on sekin yksi demokratian kaventumistendenssin ilmaus: järjestörakenteen yhtenäistyminen on helpottanut valtion voimien ja monopolien voimien yhteenkietoutumisprosessia, pienen ja keskisuuren teollisuuden intressit on jo järjestöteknisin keinoin pyritty alistamaan monopolien arvonlisäystarpeille ja työväenluokan vastaiset luokkataisteluorganisaatiot ovat lujittuneet.

Kaikesta huolimatta finanssioligarkia tarvitsee edelleen puolueitakin, jos ei muuhun, niin ainakin demokratian illuusioiden herättämiseen ja valtion sosiaalisen pohjan laajentamiseen; puolueet ovat todellakin "poliittisen järjestelmämme välttämättömiä osia", kuten Helsingin Sanomat puoluelaitoksemme kriisiä voivotellessaan kirjoittaa.[31] Mutta finanssioligarkia ei tarvitse millaista puoluelaitosta tahansa, se tarvitsee helposti ohjattavissa ja valvottavissa olevia puolueita. Sen pyrkimyksissä on toisaalta poliittiseen valtajärjestelmään kuuluvien puolueiden keskittäminen ja toisaalta antimonopolistisia voimia edustavien puolueiden integroiminen valtiomonopolistiseen järjestelmään ja niiden saattaminen valtion kontrolliin. Näille pyrkimyksille se on saanut huomattavaa tukea hegemoniatavoitteitaan ajavalta SDP:n johdolta.

Puoluelaitoksen sääntelypyrkimysten ensimmäinen oire oli puoluetuen myöntämisen aloittaminen 1960-luvun puolivälissä. Tätä seurasi puoluelain säätäminen 1969. Puoluelakiin sisällytettiin mm. säännökset erityisestä puoluerekisteristä sekä rekisteriviranomaisten oikeudesta tarkistaa puolueiden sääntöjen "kansanvaltaisuus". Vuonna 1969 säädetyllä eduskuntavaalilailla ehdokasasettelu vaaleissa annettiin puoluelain mukaisesti rekisteröityjen puolueiden yksinoikeudeksi. Lisäksi siinä asetettiin kyseenalaiseksi SKP:n itsenäinen oikeus ehdokkaiden nimeämiseen (105 §). Parhaillaan eduskunnan käsiteltävänä olevien puolue- ja vaalilain muutostesitysten mukaan puolueiden rekisteröinnin edellytykset tiukentuisivat ja samalla viranomaisten puolueiden sisäiseen toimintaan kohdistaman kontrollin mahdollisuudet lisääntyisivät. Vaalilain muutos puolestaan lujittaisi puolueiden johdon asemaa antamalla puoluehallitukselle oikeuden muuttaa ehdokasasetteluun liittyvän jäsenäänestyksen tuloksia. Toiselta puolen vaalilain muutos palauttaisi ehdokkaiden asettamisoikeuden yksittäisten kansalaisten perustamille valitsijayhdistyksille kuitenkin niin, että valitsijayhdistykset eivät saisi solmia vaaliliittoja puolueiden kanssa.

31. Helsingin Sanomat 19. 1. 1975.

Puoluelaitoksen sääntelypyrkimyksille voidaan osoittaa seuraavia osatavoitteita:

— kansalaisten poliittisen toiminnan rajoittaminen puolueiden piiriin sekä puoluemuodostuksen vaikeuttaminen,
— puolueiden saattaminen taloudelliseen riippuvuussuhteeseen valtiosta,
— valtion puolueiden sisäisiin asioihin kohdistaman kontrollin mahdollistaminen,
— puolueiden sisäisen johdon aseman lujittaminen,
— pienten puolueiden tukahduttaminen ja pyrkiminen kaksipuolue- tai lievemmässä muodossa nelipuoluejärjestelmään (esim. äänikynnyssuunnitelmat),
— SKP:n itsenäisten toimintaedellytysten supistaminen.

SDP:n asema niin puoluelaitoksen sääntelypyrkimyksissä kuin muissakin valtiomonopolistisissa, usein integraatiopolitiikan luomaan "demokratian" verhoon puetuissa ja viime kädessä finanssioligarkian etuja ajavissa toimenpiteissä on ollut keskeinen. SDP on entistä selvemmin saanut toisaalta eräiden valtiomonopolistisen kehityksen asettamien objektiivisten vaatimusten tulkin ja toisaalta antimonopolististen voimien demokratian kaventumistendenssin vastaisen taistelun puskurin roolin. Reformistisen puolueen asemien lujittuminen ei ole ainoastaan Suomelle vaan myös monille muillekin valtiomonopolistiseen vaiheeseen ehtineille kapitalistisille maille ominainen piirre. Selitys tähän on yksinkertainen: välttämättömän joukkopohjan turvaamiseksi monopolien on pakko turvautua reformististen puolueiden auliisti tarjoamaan apuun. — Itse SDP:nkin viimeaikaisessa kehityksessä ilmenevät myös erityisen selvästi puolueiden sisäisen päätösvallan keskittymisen sekä valtiollistumisen tendenssit. Puolueen omassakin piirissä on kritikoitu sitä, että puolueen hallitusryhmä ja sosialidemokraattiset virkamiehet ovat valinnaiset puolue-elimet syrjäyttäen kohonneet tosiasiallisesti puolueen johtoon. Ehkä kärkevin osoitus tästä oli EEC-ratkaisu, jonka puolueen hallitusryhmä runnoi läpi vastoin puoluekokouksen kantaa.[32]

SDP:n keskeinen asema finanssioligarkian pyrkimysten välikappaleena on tullut konkreetisti esille myös ammattiyhdistysliikkeen välityksellä toteutetuissa työväenluokan taistelun kärjen murtamispyrkimyksissä. Tulopoliittisissa ja muissa korporatiivisissa elimissä istuu yleensä työväenluokan kantojen esittäjänä SAK:n reformistisen johdon edustaja ja byrokratiaa edustaa usein

32. Ks. Eriksson, Lars D.: Suomen puoluelaitos, teoksessa Kesäneuvokki 1974, osa 2, valtionhallinnon demokratisoiminen, Helsinki 1974. Kansanedustaja Veikko Pajunen on myös valitellut eduskuntaryhmän täydellistä alistamista hallitusryhmän päätöksille. Hänen mukaansa "eduskuntaryhmälle on erityisesti viime aikoina pyritty tuomaan asiat niin valmiiksi neuvoteltuina ja tiukasti päätettyinä, ettei edes keskustelun käymistä aina pidetä suotavana". Eduskuntaryhmälle "ainoastaan ilmoitetaan, että näin on asia päätetty, joten käyttäytykää sitten tulevassa äänestyksessä tämän mukaan". Ks. Helsingin Sanomat 19. 1. 1975.

"kaikkien osapuolten luottamusta nauttien" SDP-läinen virkamies.

Korporatiivisten järjestelyjen demokratiaa kaventava merkitys on edellä jo useassakin yhteydessä tullut esille: työväenluokan laajimman joukkojärjestön potentiaalinen voima suunnataan valtiomonopolistisiten reformien tukemiseen, työväenluokka pyritään sitomaan valtiomonopolistisiin pelisääntöihin ja saamaan luopumaan perinteisistä taistelukeinoistaan, ammattiyhdistysliikkeen itsenäisyys sekä suhteessa työnantajajärjestöihin että porvarilliseen valtioon kaventuu, reformistisen ideologian leviämiselle luodaan maaperää ja ammattiyhdistysliikkeen sisäinen päätösvalta keskittyy sen reformistiselle johdolle. Tulopoliittisen käytännön sekä SAK:n sisäisen itsenäisyyden ja jäsendemokratian supistumisen välisistä yhteyksistä riittäköön yksi äskettäinen, tosin harvinaisen kouriintuntuva esimerkki: tulopoliittinen virkamies Keijo Liinamaa (sd) ehdotti alkutalven kurkistusneuvottelujen päätteeksi tekemässään sovintoesityksessä, että keskusjärjestöt pidättäytyisivät myöntämästä jäsenliitoilleen niiden pyytämiä työehtosopimustensa irtisanomislupia.

Demokraattisen taistelun perspektiivejä

Demokratian kaventuminen ei, kuten todettu, ole ainoa poliittisen järjestelmän kehitystä valtiomonopolistisessa kapitalismissa ohjaava lainalaisuus. Integraatiopolitiikan tragedia on siinä, että kun se toisaalta pyrkii tukahduttamaan luokkataistelun tai ainakin kanavoimaan sen finanssioligarkialle turvallisiin uomiin, sen tehtävä toisaalta on riiston voimistaminen. Näin integraatiopolitiikka kaivaa itse omaa hautaansa, syventää sosiaalisia ja poliittisia ristiriitoja ja uusintaa luokkataistelun objektiivista perustaa. Integraatiopolitiikan konkreetit, antimonopolistisiten luokkien ja kerrosten aineellisissa elinehdoissa havainnoituvat tulokset ovat varmin tae sen väjäämättömästä epäonnistumisesta.

Tämän päivän Suomessa tulopolitiikka muodostaa niin integraatiopolitiikan kuin demokratian kaventumiskehityksenkin ytimen. Tulopolitiikan kriisi, joka 1970-luvun alkua leimanneen koko porvarillis-demokraattisen hallitustavan kriisin alku ja juuri, todentaa myös demokratian kaventumisen lainalaisuuden vastatendenssen, joukkojen taistelun demokratian puolesta. Pakkosovinto lääkkeet, joilla tulopolitiikan kriisiä on pyritty lääkitsemään, osoittavat myös finanssioligarkien ahtaan strategis-taktisen liikkuma-alan: kun liberalismin menetelmä ei tehoa, jäljelle jää ainoastaan väkivallan metodi.

Integraatiopolitiikan ainakin osittainen epäonnistuminen, jota tulopolitiikan vastaisen taistelun voimistumisen ohella osoittavat puoluelaitoksen sääntelypyrkimysten törmääminen SKP:n vastarintaan sekä SKDL:n puoluesuuntaisen kehityksen etenemisen pysäyttäminen, on herättänyt voimistuvia strategis-taktisia erimielisyyksiä monopoliporvariston keskuudessa. Kun Max Jakobs-

son ehdottaa tulopoliittisen käytännön muodostaman faktisen kaikkien puolueiden hallituksen virallistamista, hän saa vastaansa Uuden Suomen ärähdyksen.[33] Ja kun Matti Virkkunen toisaalta valittaa, että "kaikenlaiset laittomat lakot, yleinen poissaolo töistä ja muunlainen pinnaus on saanut valtion puolesta rauhassa jatkua,"[34] ja toisaalta pahoittelee sitä, "että kansalaiset monien etu- ja painostusjärjestöjen kautta pyrkivät hoitamaan valtion elinten ohi yleisiäkin asioita",[35] monopolien esikunnat kirjoittavat yhteisessä valtiosääntölausunnossaan:" ... etujärjestöjen välille on kolmenkymmenen viime vuoden kuluessa saatu rakennetuksi neuvottelukoneisto, jollaista millään muulla yhteiskunnan tasolla ei ole olemassa. Kun on suotavaa, että sellaiset vaikeat kysymykset, joita työmarkkinajärjestöjen välisissä neuvotteluissa käsitellään, voidaan ratkaista sovinnollisesti ja yhteisymmärryksessä, täytyy tätä neuvottelukoneistoa olla lupa käyttää silloinkin, kun järjestöjen välillä on esillä lainsäädännön piiriin kuuluvia työmarkkina- tai sosiaalisia kysymyksiä."[36] Demokraattisten voimien on kuitenkin syytä muistaa, että erimielisyydet ovat vain menettelytapoja koskevia, päämäärästä — finanssioligarkian mahdin lujittamisesta — ei riidellä.

Minkälaisia vaatimuksia demokraattisten voimien tulisi esittää oikeistohyökkäyksen torjumiseksi ja poliittisen järjestelmämme demokratisoimiseksi? Ensinnäkin on muistettava se poikkeuksellisen suuri merkitys, mikä kansainvälisillä suhteilla on sisäisen voimasuhteemme kehitykselle. Tämän vuoksi on poliittisen järjestelmämmekin demokratisoimiseksi oltava esillä tunnukset EEC-sopimuksen irtisanomisesta sekä Neuvostoliiton suhteitamme kohtaan suunnattujen hyökkäysten torjumisesta ja näiden suhteiden syventämisestä kaikilla yhteiskuntaelämämme aloilla.

Sisäpolitiikan alueella on tulopolitiikan lujittuminen tai murtuminen kysymys, jonka ratkaisusta olennaisimmin riippuu poliittisen järjestelmämme kehitys. Keskeiseksi vaatimukseksi kohoaa siten tulopoliittisen mekanismin purkaminen niin "vapaaehtoiseen" alistamiseen kuin pakkosovintoon liittyviltä osiltaankin.

Tämän lisäksi on osoitettavissa joukko yksityiskohtaisempia poliittisen järjestelmämme demokratisoimiseen sekä vallankumouksellisen liikkeen taisteluedellytysten parantamiseen tähtääviä vaatimuksia. Näitä vaatimuksia on kirjattu mm. SKP:n keskuskomitean 14. 12. 1974 hyväksymään kannanottoon valtiosääntökomitean mietinnöstä ja SKP:n 17. edustajakouksessa hyväksyttävään SKP:n esitykseen demokraattisten voimien yhteistyöohjelmaksi. Seuraavassa eräitä keskeisiä näistä vaatimuksista, joiden välittömänä tavoitteena on lähinnä valinnaisten elinten

33. Kauppalehti 18. 2. 1975 sekä Uusi Suomi 19. 2. 1975. Ks. myös Kyntäjä, Timo: Demokratian kaventuminen ja tulopolitiikka, alustus Joensuun sosiologipäivillä 8. 3. 1975, s. 20—21 sekä 24.
34. Helsingin Sanomat 20. 11. 1974.
35. Uusi Suomi 22. 9. 1974.
36. Oikeus 1/1975.

sekä kansan valvonnan vahvistaminen valtiokoneiston ja muun poliittisen järjestelmän piirissä:

— eduskunnan asemaa lainsäädäntötyössä on vahvistettava mm. sen aloitevaltaa lisäämällä, saattamalla komitealaitos eduskunnan kontrolliin, lieventämällä määräenemmistösäännöksiä sekä rajoittamalla toimeenpanoelinten itsenäistä oikeusnormien asettamisvaltaa;

— eduskunnalle on palautettava sille valtiosäännön mukaan jo nykyisin juridisesti kuuluva budjettivalta mm. alistamalla vuotta pitemmän ajan taloussuunnitelmat eduskunnan käsiteltäviksi sekä saattamalla budjetin ulkopuoliset rahastot eduskunnan kontrolliin;

— presidentin sisäpoliittisia valtuuksia on kavennettava ja presidentin vaali on siirrettävä eduskunnalle; presidentin päätteltäväksi on vahvistettava ulkopolitiikan hoito Paasikiven—Kekkosen linjan mukaisesti;

— keskusvirastojärjestelmästä on pääsääntöisesti luovuttava ja keskusvirastojen tehtävät on siirrettävä ministeriöille;

— korporatiivisista ja muista monopolien valtiollisen vaikutusvallan virallistavista elimistä on luovuttava kaikilla hallinnontasoilla ja ne on korvattava parlamentaarisin perustein nimetyillä luottamusmieselimillä;

— ylimpien virkamiesten virkanimitykset on määräaikaistettava ja siirrettävä eduskunnalle; demokraattisten voimien syrjintä virkanimityksissä on lopetettava;

— keskushallinnon tehtäviä on siirrettävä kansanvaltaistettavalle alue- ja paikallishallinnolle; kunnallista itsehallintoa ja demokratiaa on vahvistettava;

— erityistuomioistuimet ja varsinkin työtuomioistuin on lakkautettava; tuomarinvirat on määräaikaistettava; maallikkojäsenille on annettava enemmistö yleisissä alioikeuksissa ja alioikeuksien jäsenet on valittava suoralla kansanvaalilla; korkeimpien tuomioistuinten nimitys on annettava eduskunnalle; välimiesmenettely on lakkautettava tai ainakin saatettava julkiseen konrolliin,

— armeijan parlamentaarinen kontrolli on mahdollistettava; armeijan tehtävät on määriteltävä yya-sopimuksen ja ulkopoliittisen peruslinjamme mukaisesti ja armeijan maansisäinen käyttäminen työväenluokkaa ja muita antimonopolistisia voimia vastaan on säädännäisesti estettävä;

— "totaalisen maanpuolustuksen" kriisikoneisto on purettava ja kriisilait kumottava;

— äärioikeiston järjestäytyminen "vapaaehtoisiin maanpuolustusjärjestöihin" on estettävä ja näiden järjestöjen Pariisin rauhansopimuksen vastainen toiminta on kiellettävä; äärioikeistolaisen "maanpuolustus"-ideologian levittäminen on estettävä säätämällä rauhanlaki,

— poliisin valtuudet on täsmennettävä ja kansalaisten perusoikeuksia rajoittavat valtuudet on kumottava; poliisivaltuuksien haltijoiden piirin laajentaminen on lopetettava; yksityiset vartiointiliikkeet yms. organisaatiot on lakkautettava tai ainakin saatettava julkiseen kontrolliin; poliisihallinto on kansanvaltaistettava mm. eduskunnan valvontamahdollisuuksia tehostamalla;
— puolueiden valtiollinen sääntely- ja valvontajärjestelmä on purettava;
— SAK:n sisäinen jäsendemokratia on palautettava mm. keskusjohdon valtaa rajoittamalla sekä liittojen ja osastojen asemaa lujittamalla.

TIEDONANTAJA

Työväen, työläis- ja opiskelevan nuorison uutis- ja poliittisteoreettinen sanomalehti, ilmestyy neljä kertaa viikossa

"Kuten vallankumousliikkeen kokemus osoittaa, kommunistisella lehdistöllä on suuri osuus puolueen vaikutuksen yleisessä laajentamisessa. Lehdistöllä on myös välitön vaikutus puolueen läheisyydessä toimivien järjestöjen kuten SOL:n toiminnan kehittymiselle. Suomessa nämä tehtävät on täyttänyt ja täyttää Tiedonantaja. Tiedonantaja on laajenevassa määrin muodostunut myös demokraattisten opiskelijoiden laajojen joukkojen taistelua kehittäväksi lehdeksi, jonka arvovalta on voimakkaasti kohoamassa kaikkien opiskelijoiden keskuudessa. Sen merkitys työväenluokan ja opiskelijoiden monopolienvastaisen taisteluyhtenäisyyden kehittämisessä on erittäin suuri." (SOL:n hallituksen 3. istunto, elokuussa 1973).

Marxilaisen uskontokritiikin perusteista

Vesa Oittinen

Kansainvälisen ja kansallisen luokkataistelun viimeaikaiset kehitystendenssit ovat nostamassa myös Suomessa aktiiviseen poliittiseen taisteluun sosiaalisia ryhmiä, jotka luokkataistelun rauhallisempina kausina pysyttelevät poliittisesti suhteellisen passiivisina. Erään tällaisen ryhmän muodostavat uskovaiset henkilöt. Kirkko, uskonnolliset organisaatiot ja liikkeet ovat perinteisesti olleet maassamme armeijan tapaan poliittisen taantumuksen voimakkaan vaikutuksen piirissä. Viime vuosina on kuitenkin uskovaisten keskuudessa ilmennyt tiettyjä myönteisiä piirteitä, jotka viittaavat poliittisen käymistilan syntymiseen. Ilmiön objektiivisen perustan muodostaa uskoivaisten henkilöiden valtaosan kuuluminen työtätekevään väestöön.

Tähän mennessä Suomen uskovaisiin henkilöihin on voimakkaimmin vaikuttaneet kansainvälisen luokkataistelun kehityspiirteet, sosialististen maiden rauhanpolitiikan menestykset ja imperialismin kasvava aggressiivisuus. Joukko uskovaisia henkilöitä ja pappejakin on noussut taisteluun rauhan, ihmisoikeuksien ja yleensä humanististen päämäärien puolesta. Sitä vastoin heidän osallistumisensa Suomen sisäiseen luokkataisteluun on toistaiseksi ollut hajanaista ja hahmottumatonta.

Suomessakin on siten syntynyt mahdollisuuksia realisoida Kommunististen ja työväenpuolueiden vuoden 1969 neuvottelukokouksen toteamus, että "monissa kapitalistisissa maissa on käynyt mahdolliseksi vallankumouksellisen työväenliikkeen ja laajojen uskovaisten joukkojen liitto monopolien ja imperialismin vastaisella pohjalla." Tehtävän ajankohtaisuutta painottavat taantumuksen pyrkimykset käyttää uskovaisten keskuudessa syntynyttä tyytymättömyyttä ja liikehdintää äärioikeistolaisen ja oikeistolaisen liikkeen päivänkohtaisten tavoitteiden tukemiseen ja sen joukkopohjan luomiseen.

Oikeiston ja äärioikeiston pyrkimyksenä on kääntää syntymässä oleva uskovaisten yhteiskunnallinen aktivoituminen työtätekevien demokraattista liikettä vastaan. Varsin laajojen uskovaisten joukkojen suhteellisen vähäinen poliittinen kokemus antaa toiminnalle tiettyjä onnistumisen mahdollisuuksia.

Äärioikeistolaisten uskonnollisten järjestöjen toiminnan voimistuminen viime vuosina ilmentää tämän suuntaisia pyrkimyksiä. Niiden toiminnan merkitystä korostaa niiden saama suhteellisen laaja tuki. Esim. Iltasanomat julkaisee usein ja tietoisesti Stefanus-lähetyksen sille toimittamaa antikommunistista materiaalia. Järjestö on kansainvälisen, CIA:han yhteydet omaavat ja Richard Wurmbrandin johtaman Jesus to the Communist World-järjestön haaraosasto Suomessa. Se järjestää salakuljetusta Neuvostoliittoon ja lietsoo neuvostovastaisuutta uskonnon varjolla.

Poliittisesti merkittävämpi ilmiö on äärioikeistolaisen Suomen Kristillisen Liiton perustaminen. SKL esiintyy varsin usein yhdessä Suomen Perustuslaillisen kansanpuolueen kanssa. Sillä on myös läheiset yhteydet Suomen ev.lut. kansanlähetykseen ja Uusi Tie nimiseen lehteen. Nämä ovat osa kylmän sodan aikaista kansainvälistä antikommunistista liikettä, jota osoittaa mm. niiden antama tuki rasistisille hallituksille, Chilen fasismille jne. Ne toimivat myös Kirkkojen maailmanneuvostoa vastaan, ennen muuta sen vuoksi, että maailmanneuvosto harjoittaa yhteistyötä sosialisten maiden kirkkojen kanssa.

Myös kirkon oikeistolainen ja ääroikeistolainen johto on aktiivisesti kantanut kortensa kekoon uskovaisten demokraattisen liikennän tukahduttamiseksi. Erään esimerkin tarjoaa 1970-luvun taitteessa myös kirkon nuorisotoiminnan piirissä esiintyneen rauhanliikkeen ja 3.-maailmalaisuuden tukahduttaminen kirkon johdon toimesta.

Demokraattisen liikkeen tukahduttaminen kirkon sisällä on osaltaan luonut pohjaa myös "Jeesus-liikkeen" propagoimiselle maassamme. Jeesus-hipit tuotatti Yhdysvalloista Suomeen kansainvälisen imperialismin varoilla Oy Kuva ja Sana AB:n toimitusjohtaja Leo Meller. Jeesusliikkeen keskeisenä tavoitteena oli häiritä demokraattisen liikkeen kehittämistä ja voimistamista erityisesti nuorison keskuudessa.

Mutta Suomessa on myös demokraattisesti orientoituneita uskonnollisia järjestöjä. Eräänä uskonnollisena järjestönä,

jonka piirissä esiintyy selviä demokraattisia pyrkimyksiä, mainittakoon opiskelijoiden keskuudessa toimiva Suomen Kristillinen Ylioppilasliitto. Järjestö on osallistunut mm. rauhantyöhön ja festivaalien valmisteluihin. Tämän tapaisten järjestöjen ja kommunistien välisen yhteistyön kehittäminen demokraattisen liikkeen voimistamiseksi on ajankohtainen tehtävä.

Yhteistoiminnan merkitys on havaittu myös uskovaisten piirissä. Uskovaisia henkilöitä ja pappeja on liittynyt rauhanliikkeeseen, ystävyys- ja solidaarisuusjärjestöihin, jopa SKDL:on ja SKP:en. Kansandemokraattisen liikkeen puitteissa tapahtuvaa yhteistyön kehittämistä on kuitenkin viime vuosina vakavasti haitannut eräiden uskovaisten henkilöiden käyttäminen SKDL:n puoluesuuntaisen kehityksen välikappaleena ja aseena SKP:n sisäisissä erimielisyyksissä. Kuitenkin kestävän yhteistoiminnan kehittäminen myös kansandemokraattisen liikkeen puitteissa uskovaisten ja kommunistien välillä on mahdollista vain SKP:n 16. edustajakokouksen linjan voimistumisen ja SKDL:n yhteistoimintajärjestöluonteen kehittämisen tietä.

Demokraattisen liikkeen voimistamiseksi ja antikommunismin mahdollisuuksien heikentämiseksi on syytä selvittää kommunistien periaatteellista suhtautumista uskovaisiin ja uskontoon. Oheinen artikkelimme käsittelee erityisesti marxilaisen uskontokritiikin perusasettamuksia. Artikkeli painottuu uskonnon yhteiskunnallisen syntyprosessin sekä uskonnon ja yhteiskunnan välisten kytkentöjen materialistisen selittämisen perussuuntaviivojen hahmotteluun.

Luokkataistelun kannalta keskeisin johtopäätös kommunistien käsityksestä uskonnon juurista ja luonteesta seuraa peruskatsomuksesta, että uskonnon juuret ovat ensisijassa yhteiskunnallisia. Näin käy selväksi, että uskonto voidaan täydellisesti hävittää vain hävittämällä sitä synnyttävät yhteiskunnalliset olosuhteet. Näin ollen uskonnonvastaisen taistelun pääkysymykseksi nousee riistettyjen joukkojen — myös uskovaisten — taistelun kehittäminen uskonnon yhteiskunnallisia juuria vastaan, viime kädessä kapitalistisia tuotantosuhteita vastaan. Tämä on pääkysymys, ja ateistisen propagandan on oltava sille alisteista. Todellisen luokkaliikkeen edistyminen on etutilalla, sillä se johtaa kristityt työ-

läiset kommunistisiin katsomuksiin ja ateismiin sata kertaa paremmin kuin pelkkä ateistinen propaganda.

Kommunistit siis taistelevat kaikkia uskonnollisia ennakkoluuloja vastaan, mutta torjuvat päättäväisesti pyrkimykset asettaa maailmankatsomukselliset erimielisyydet poliittisten erimielisyyksien edelle tai tehdä niistä ylittämättämiä esteitä yhteisen taistelun kehittämiselle. — Toimitus.

Mitä uskonto on?

Uskonnon luonteen ymmärtämiseksi on ensin selvitettävä periaatteet joiden varassa sitä lähdetään selittämään ja tutkimaan. Tieteellisen lähtökohdan omaksuminen edellyttää siirtymistä pois uskovaisten oman subjektiivisen kokemuksen, uskonnollisen tajunnan pohjalta. Pitää selittää miten uskonto syntyy, miksi se muuttuu, miksi siitä muodostuu merkittävä sosiaalinen ilmiö ja mikä erottaa uskonnollisen tajunnan muista tajunnan muodoista.

Nykyiselle porvarilliselle uskontotieteelle on ominaista että uskontoa tarkastellaan yksilön perspektiivistä. Se irroitetaan yhteiskunnallisista yhteyksistään. Tyypillinen selitys on tehdä siitä biologinen ilmiö, olettaa se ihmisluontoon kuuluvaksi. Näin uskonto selitetään "arvojen kaipuuksi", "käytöstavoiksi", "synnynnäiseksi taipumukseksi". Paitsi, että tämä selitys tekee perustelemattoman reduktion yhteiskunnallisesta ilmiöstä (uskonto) biologiaan, se kohtaa myös ongelman, mikä erottaa uskonnon tieteellisestä maailmankatsomuksesta. Tieteellinen toiminta voidaan tästä perspektiivistä katsoa "arvojen kaipuuksi". Jää lisäksi vastaamatta kysymykseen, mikä synnyttää uskonnollisen tajunnan eri muodot?

Yksilöllistämisen ja biologisoinnin ohella porvarillisten tutkijoiden piirissä esiintyy pyrkimyksiä luopua kokonaan uskonnon olemuksen määrittelystä, ja pyrkiä vain kuvailemaan uskontoja eräänä sosiaalisena ilmiönä. Kulttuuriantropologi Melford E. Spiro pitää uskonnon olemusta samantekevänä, koska "käsite 'olemus' on aina hämärä ja melkein aina epäempiirinen, tällaiset määritelmät ovat tieteellisesti hyödyttömiä". Myös näin käy mahdottomaksi selvittää uskonnon suhdetta muihin tajunnanmuotoihin sekä selittää uskonnollisen kehityksen syitä. Voidaan vain todeta minkälaisia uskontoja on ollut. Porvarillinen uskontotiede pyrkii myös maailmankatsomukselliseen puolueettomuuteen. Katsotaan, ettei ole mahdollista ottaa kantaa jumalan olemassaolon puolesta tai sitä vastaan. Mm. Lauri Honko kirjoittaa: "Ateismi ei kuulu uskontotieteen selitysmallistoon, vaan sen tutkimuskohteisiin".[1] Ratkaisemattomaksi ongelmaksi jää tällöin, miltä kan-

1. L. Honko, Uskontotieteen näkökulmia, WSOY, Helsinki 1972, ss. 11—22.

nalta uskontoa sitten voidaan tutkia, jos uskonnon ulkopuolinen positio (ateismi) on tutkimuksen kohteena eikä lähtökohtana. Näillä porvarillisen uskontotieteen ominaispiirteillä on luonnollisesti filosofiset perustansa ennenkaikkea positivistisessa ajattelutavassa.

Miten marxismi-leninismi sitten lähestyy kysymystä? Marxilaisuudelle on ominaista, että se pitää uskontoa sosiaalisena ilminönä. Marx totesi jo vuonna 1844: "Ei-uskonnollisen kritiikin perustana on: Ihminen tekee uskonnon . . . ihmisyhteisö tuottaa uskonnon, nurinkurisen maailmaa koskevan tietoisuuden"[2] Pari vuotta myöhemmin Marx ja Engels osoittivat "Saksalaisessa ideologiassa" uskonnon paikan yhteiskunnan poliittis-ideologisen yläarakenteen piirissä.

Koska yläarakenteen muodot muuttuvat materialistisen käsityksen mukaan lainmukaisesti yhteiskunnan tuotannollisen perustan muutosten myötä, on luonnollista, että myös uskonnollinen ajattelu muuttuu yhteiskunnan kehityksen myötä. Niinpä uskonnon olemuksen selvittäminen onkin mahdollista ainoastaan seuraamalla ja tutkimalla sitä yhteiskunnallisen kehitysprosessin yhteydessä. Voimme sanoa uskonnon sisältävän jokaisessa yhteiskunnallisessa kehitysvaiheessaan sekä yleistä (todellisuuden henkisen haltuunoton vääränä muotona ylipäänsä) että erikoista (kullekin historialliselle aikakaudelle tyypilliset uskonnolliset muodot). Uskonnon olemuksen ymmärtämiseksi meidän on lisäksi eroteltava toisistaan uskonnon tieto-opilliset ja yhteiskunnalliset juuret.

Uskonnon yhteiskunnalliset juuret oivalsi tavallaan ensimmäisenä Epikuros, joka sanoi uskonnon perustuvan pelolle, kuoleman ja luonnon näennäisen arvaamattomuuden pelolle. Lenin kehittelee tätä suuren kreikkalaisen materialistin perusnäkemystä kapitalistisen yhteiskunnan taustaa vasten: " 'Pelko on luonut jumalia'. Pelko pääoman sokean voiman edessä, joka on sokeaa, koska kansanjoukot eivät voi sitä ennakolta nähdä, ja uhkaa proletaarin ja pienyrittäjän jokaisella elämänaskeleella saattaa ja saattaakin hänet 'äkillisesti', 'odottamatta', 'sattumalta' taloudelliseen häviöön, tuhoon . . . — kas siinä on se nykyaikainen uskonnon j u u r i, joka materialistin on ennen kaikkea ja erikoisesti pidettävä mielessään . . ."[3] Luokkayhteiskunnan kontrolloimattomien voimien ja yhteiskunnan ja luonnon lainalaisuuksien puutteellisen hallinnan ohella myös työnjaon pohjalta syntyvä henkisen ja ruumiillisen työn erkaneminen luo uskonnolle yhteiskunnallista kasvupohjaa. Käytännöllisestä työstä irtautuneelle tajunnalle tulee mahdolliseksi esittää itsensä täysin riippumattomana olemisesta ja vieläpä ensisijaisenakin suhteessa olemiseen.

Uskonnon tieto-opilliset juuret perustuvat mahdollisuuteen irroitaa ajatus, idea tai käsite todellisuudesta, mahdollisuus luoda

2. Marx—Engels Werke (MEW), osa 1, s. 378.
3. V. I. Lenin, Työväenpuolueen suhteesta uskontoon, teokset osa 15, s. 403.

käsitteitä, joilla ei ole reaalista vastinetta. Uskonnon tieto-opilliset juuret ovat samat kuin idealistisen filosofian. Se "on . . . tiedostuksen yhden piirteen, puolen, särmän **yksipuolista,** liiallista . . . kehittämistä (paisuttamista, pullistamista) absoluutiksi, joka irroitetaan materiasta, luonnosta ja jumalallistetaan . . ."[4] Tähän liittyen Feuerbach huomautti, että kristittyjen jumalalle on annettu absrahoituina kaikki ne määreet, jotka esiintyvät ihmiselläkin. Jumala on kaikkitietävä, kaikkivaltias, täydellinen. Kyseessä on luulo, että objektiivisesta todellisuudesta absrahoidut käsitteet ovat "ideoina" olemassa aineellisen maailman ulko- ja yläpuolella. Jumalan luominen tällä tavalla on hyvin läheistä sukua Platonin ideaopille.

Uskonto on siis eräs idealistisen maailmankatsomuksen muoto. Se ei kuitenkaan samaistu idealistiseen filosofiaan. Filosofia on olemukseltaan käsitteellistä ajattelua. Uskonto erottuu tästä pitämällä kiinni irrationalisoivasta konkreettisuudesta (erilaisista kulttitoimista, rukouksista, uskonnollisesta elämyksestä). Kun filosofia käyttää abstrakteja käsitteitä, uskonto käyttää kuvakieltä, ilmaisee sisältönsä aina konkreettisessa muodossa.[5] Näin syntyy ristiriita rationaalisen ja irrationaalisen todellisuuden omaksumisen välille. Teologia on tämän ristiriidan ilmenemismuoto. Se yrittää "rationalisoida", selittää ja ilmaista abstraktisti uskonnollista maailmankatsomusta — luonnollisesti siinä koskaan onnistumatta. Teologian olemus rationaalisen ja irrationaalisen välisen ratkeamattoman ristiriidan ilmentymänä selittää osaltaan yhä uusien teologioiden ilmaantumisen vanhojen tilalle. Niiden pyrkimyksenä on ratkaista tätä ristiriitaa kulloisissakin oloissa.

Toinen uskonnolliselle ajattelutavalle tyypillinen piirre on pyrkimys ylittää kulloisenkin yhteiskunnallisen ja tieteellisen kehityksen määräämät tiedon rajat emootioiden ja fantasioiden avulla, ts. pyrkimys löytää "oikotie" maailman tiedostamiseen.

Uskonto on siis ihmisten omien elämänedellytysten väärää heijastumista ihmisen tajunnassa idealistisen maailmankatsomuksen eräänä muotona. Se syntyy ja esiintyy sellaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa, jolloin ihminen ei kykene ymmärtämään luonnon ja yhteiskunnan hänen elämälleen asettamia todellisia edellytyksiä. Pyrimme seuraavassa konkretisoimaan tätä luonnehtimalla pikapiirroin eräitä uskonnollisen ajattelun historiallisia muotoja ja niiden yhteiskunnallista taustaa.

---

4. V. I. Lenin, Dialektiikasta, teokset osa 38, s. 315.
5. Uskonnolle ominaisesta irrationalisoivasta konkreettisuudesta: Todellisuuden tieteellisen heijastamisen (tiede, filosofia) kanssa rinnakkainen esteettinen heijastaminen (todellisuuden taiteellinen uusintaminen) säilyttää myös konkreettis-aistimellisen ilmaisutavan. Uskonto eroaa taiteesta siinä, että ensinmainittu on todellisuuden haltuunoton väärä, nurinkurinen, ei-rationaalinen muoto; sen sijaan taide voi kuvata objektiivista todellisuutta täysin adekvaatisti. Mitä termiin maailmankatsomus tulee, on tärkeää muistaa, että se on laajempi käsite kuin filosofia tai uskonto. Se on yleensä joillekin periaatteille rakentuva näkemys maailman tilasta. (T. I. Oiserman)

USKONNON HISTORIALLISISTA MUODOISTA

Uskonnon esihistoriasta

Koska uskonto määriteltiin idealistisen maailmankatsomuksen muodoksi, on ilmeistä, että sen historia alkaa vasta suhteellisen korkealla työnjaon kehitysasteella, vasta kun henkinen ja ruumiillinen työ erkanevat toisistaan. Juuri uskonnon historiallisuutta ei porvarillisessa tieteessä ole tajuttu ja siksi sitä on voitu pitää "ikuisena" ilmiönä.

Tosiasia on, että ihmisen kehityksen varhaisimmissa vaiheissa, sukuyhteisöä edeltäneellä tasolla, joka kesti satojatuhansia, ehkä miljoonia vuosia, ei ole esiintynyt mitään arkeologisesti todettavia jäänteitä uskonnosta. Myöskään kaikkein primitiivisimpien esihistoriallisten ihmisten hautalöydöistä ei voida tehdä päätelmiä rituaaleista, uskosta tuonpuoleiseen elämään tms.

Ensimmäiset varmat tiedot uskonnollisesta ajattelutavasta tapaamme sukuyhteisöissä, mytologisessa ajattelussa, joka on luonteeltaan sukuyhteisöllisten suhteiden heijastamista luontoon. Koska mytologia on alkukantaisen yhteisön erilaistumattoman tajunnan ilmenemismuoto — se ei ole vielä jakautunut idealistiseen ja materialistiseen, kysymys materian ja tajunnan välisestä suhteesta ei ole vielä noussut esiin — on parempi nimittää sitä uskonnon esihistoriaksi kuin varsinaiseksi uskonnoksi. Mytologia tosin sisältää tulevan uskonnollisen maailmankatsomuksen idut, jotka piirtyvät yhä selvemmin esille sukuyhteisön kehittyessä.

Neuvostoliittolainen tukija A. F. Losev on jaksottanut kreikkalaisen mytologisen ajattelun kehitysvaiheita seuraavasti[6]: Ktooninen mytologia, joka kuuluu ajanjaksoon, jolloin ihminen jo alkaa tuottaa ja siten erottua ympäröivästä maailmasta. Tämän kehityksen kaikkein varhaisimmassa vaiheessa ihmisen abstraktiokyky (olion ja sen idean erottaminen toisistaan) ei kuitenkaan vielä kykene kuin pitämään olion ideaa (sen abstraktiota) sen "demonina", siis konkreettisena, aineellisesti olemassaolevana olion "isäntänä", joka kuitenkin on siitä irrallinen olio.[7] Demoniuskon alkuperäinen "primitiivinen materialismi" on kiistämätöntä;

---

6. A. F. Losev, Antitšnaja mifologija v jejo istoritǧeskom razvitii, Moskva 1957.

7. Filosofian vihkoissaan (Teokset, osa 38, s. 323) Lenin viittaa "alkukantaiseen idealismiin": "yleinen (käsite, idea) on erillinen olevainen. Se kuulostaa karkealta, hirmuisen (oikeammin: lapsellisen) typerältä. Mutta eikö nykyinen idealismi, Kant, Hegel, jumala-ajatus ole samaa maata (kerrassaan samaa maata)? ... Ihmistiedon kahtiajako ja idealismin (= uskonnon) mahdollisuus on annettu jo ensimmäisessä alkeellisessa abstraktiossa." Lenin viittaa tässä Platonin ideaoppiin. Primitiivisen "olion demonin" kohdalla asia on hieman toisin: tämä demoni mielletään nimenomaan materiaaliseksi; voisimme puhua primitiivisestä materialismista tai ainakin hylozoismista. Tärkeätä on kuitenkin huomata, että olion ja sen idean (demonin) erottaminen toisistaan, vaikka se tapahtuisikin vielä aivan naiivin materialismin pohjalta, silti viittaa eteenpäin, maailman tulevaan jakamiseen ideaaliseksi ja materiaaliseksi.

alkukantainen ihminen ei tässä vaiheessa suinkaan ajattele "idealistisesti". Seuraavana vaiheena on herooinen mytologia, jolle on tunnusomaista kehittynyt sukuyhteisö. Jumaluudet ovat tässä vaiheessa antropomorfisia, ihmismuotoisia. Lopuksi tulee orjanomistuksellisen ajan (klassisen antiikin) mytologia, joka kaupunkivaltion kriisin myötä menettää yhä enemmän merkitystään maailmankatsomuksena ja alkaa muuttua kirjalliseksi koristeeksi. Tällaisia mytologian kirjallisia mukailuja ovat mm. antiikin tragediat.

Kristinuskosta esikapitalistisena aikana

Kreikkalaisen sukuyhteisön mytologia kehittyi antiikin kaupunkivaltioiden muotoutumisen jälkeen valtionuskonnoiksi. Jokaisella kaupunkivaltiolla oli omat erityiset kulttinsa.[8] Orjanomistuksellisen tuotantotavan kehittyessä ja uhatessa yhä enemmän vapaan käsityöläis- ja talonpoikaisluokan olemassaoloa, joutuivat nämä pienet kaupunkivaltiot syvenevään kriisiin. Myös kaupunkivaltioiden uskonnot alkoivat menettää merkitystään ja niiden tilalle astuivat erilaiset itämaisperäiset pelastususkonnot, jotka olivat "universaalimpia" siinä mielessä, ettei niiden tunnustamisen edellytyksenä ollut jäsenyys tietyssä kaupunkiyhteisössä. Osaltaan tämä uskonnollinen kehitys heijastaa vapaiden pientuottajien aseman painumista orjien tasolle.

Pelastususkonnoista peri kristinusko lopulta voiton. Aluksi se levisi orjien ja köyhälistön parissa, ja alkukristillisen vaiheen perintönä siinä on tiettyjä plebeijis-demokraattisia aineksia, joiden vaikutuksesta se ei kehittynyt täydellisesti luonteeltaan feodaaliseksi, vaikka siitä myöhemmin tulikin ennen kaikkea feodaalisen yhteiskunnan ideologia.[9] Nämä ainekset jäivät kuitenkin syrjään "virallisesta" kristinuskosta, jonka lopullinen muotoutuminen tapahtui 300- ja 400-luvuilla. Ylemmät yhteiskuntakerrokset olivat havainneet kristinuskon merkityksen yhteiskuntaa koossapitävänä ideologisena voimana ja kristinusko julistettiin Rooman valtionuskonnoksi v. 380. Samalla oli käynyt välttämättömäksi systematisoida ja dogmatisoida uskonto. Tätä tehtävää

8. Kun mytologia nähdään ylihistoriallisesti, joudutaan mitä kummallisimpiin johtopäätöksiin. Mytologia kadottaa historiallisen luonteensa primitiivisten yhteisöjen tajunnan muotona (sukuyhteisöllisten siteiden heijastamisena luontoon) ja leviää nykyihmisen arkipäivään sellaisten rinnastusten hahmossa kuten sarjakuvalehdet = mytologiaa, poliittinen teoria = myytti, työväenluokka = Ormuzd, porvaristo = Ahriman. Tämä äärimmäisen irrationalistinen menettelytapa on Suomessa tyypillinen Matti Kuusen innoittamalle "poplore" -tutkimukselle, joka etsii kaikesta ihmistoiminnan luomasta Jungin teorian mukaisia "arkkityyppejä". Tällaisella "idolianalyysillä" ei ole mitään tekemistä tieteen kanssa eikä se ole edes vakavasti otettavaa strukturalistista tai semioottista analyysiä. Tarkemmin tästä ks. Seppo Toiviaisen esittelyä Tiedonantajassa 5. ja 6. 2. 1975.

9. Klassisia alkukristillisyyttä analysoivia marxilaisia tekstejä ovat kolme Engelsin artikkelia: Bruno Bauer und das Urchristentum (MEW, osa 19), Das Buch der Offenbarung (MEW, osa 21) sekä Zur Geschichte des Urchristentums (MEW, osa 22).

suorittamaan syntyi teologia. Kirkkoisä Augustinus (354—430) yhdisti kristinuskon ja myöhäisantiikin yläluokan suosiman uusplatonismin.

Lujittunut ja systematisoitunut valtionuskonto osoittautui käyttökelpoiseksi ideologiaksi myös Euroopan barbaarikansoille, jotka olivat siirtymässä "sotilaallisesta demokratiasta" (sukuyhteiskunnan viimeinen kehitysvaihe) feodalismiin. Vetoamalla kristinuskon tarjoamiin perusteluihin heimopäälliköt kykenivät kohottamaan itsensä feodaalisiksi kuninkaiksi, joiden valta oli lähtöisin jumalasta, ei enää kansankokouksesta.

Teologian kehitys huipentui Tuomas Akvinolaisen (1225—1274) tuotannossa. Hänen luomansa teologinen järjestelmä on pääpiirteissään vieläkin uustomismin nimellä katolisen kirkon virallisena filosofiana.

Kristinusko ja porvariston nousu

Kristinusko esiintyi porvaristolle annettuna. Se oli perintöä feodaalisilta ja sitäkin varhaisemmilta ajoilta. Koska kristinusko ei samaistu täydellisesti mihinkään taloudelliseen yhteiskuntamuodostumaan, vaikka sopeutuukin toisiin paremmin, saattoi porvaristo suhtautua siihen monin tavoin ja korostaa kristinuskon ristiriitaisen perinteen erilaisia aineksia. Silloin kun porvaristo oli vielä niin heikko, ettei se jaksanut voittaa feodaalista kristinuskoa omalla itsenäisellä ideologiallaan, se pyrki muokkaamaan uskontoa mieleisekseen. Tämä kehitysvaihe heijastuu uskonpuhdistuksessa, jossa porvariston pyrkimykset saavat uskonnollisen asun.

Engelsin Saksan talonpoikaissotaa käsittelevä teos on mestarillinen analyysi juuri tästä, kuinka toisilleen vastakkaiset luokkavoimat saattavat — ja joiden tuohon aikaan myös täytyi — pukea tavoitteensa uskonnollisten kiistojen muotoon. Saksan uskonpuhdistuksen eri ryhmät tulkitsivat kristinuskoa kukin omalla tavallaan. Vuoden 1525 Saksa oli jakautunut kolmeen suureen leiriin vastaavine ideologioineen: katoliseen eli taantumuksellisfeodaaliseen, luterilaiseen eli porvarillis-reformistiseen sekä talonpoikaiseen, vallankumouksellis-plebeijiseen. Näiden eri ryhmien vallankumouksellisuus tai taantumuksellisuus ei tietenkään ollut lähtöisin uskonnosta, vaan reaalisista luokkavastakohtaisuuksista.

Maltillisen porvarillisen opposition ja Lutherin toiminta, joka tähtäsi feodaalisen paavinkirkon uudistamiseen, antoi sysäyksen kansan riistetyimpien kerrosten liikehdinnälle, joka pyrki etenemään porvarillisia tavoitteita pitemmälle. Antifeodaalisen talonpoikais-plebeijisen liikkeen näkyväksi ideologiseksi johtajaksi nousi Thomas Müntzer, jonka agitaatiossa oli, kuten Engels huomauttaa, ateismia ja kommunismia hipovia aineksia. Tämä oli sellaista, mitä Luther ei ollut tarkoittanut eikä osannut odottaa.

Lutherin oli peräydyttävä. Hän hyökkäsi raivokkaasti kapinoivia talonpoikia vastaan: "Heidät on murskattava, kuristettava, piestävä — salaa ja julkisesti, missä vain voidaan, lyötävä kuoliaaksi hullun koiran tavoin."[10] Reformaatio sai näin luterilaisessa muodossaan feodalismin ja varhaiskapitalismin välisen ideologisen kompromissin luonteen. "Mitä jyrkemmin porvarillinen reformismi erottautui talonpoikaisista ja plebeijisistä aineksista, sitä enemmän se joutui reformoitujen ruhtinaiden kontrollin alaiseksi."[11] Näistä luterilaisuuden kehityspiirteistä johtuen kalvinismi heijastaa huomattavasti selvemmin porvarillista alkuperää. (Vrt. Max Weberin idealistisia tutkimuksia kalvinistisen työeetoksen ja kapitalismin suhteista.) Ei olekaan ihme, että uskonpuhdistuksen eri muotojen maantieteellinen jakautuminen vastaa karkeasti ottaen myös varhaisporvariston voimakkuutta eri maissa.

Kristinuskon luonne feodaalis-yksinvaltaisen yhteiskunnan ideologisena puolustelijana oli syynä siihen, että nousevan porvariston vastaideologiaksi sen kumouksellisimmassa, demokraattisimmassa muodossaan ei riittänyt kristinuskonnon mukaileminen, sen porvarillistaminen. Ranskassa, jossa porvariston ja hajoavan feodalismin välinen ristiriita esiintyi kärkevimmillään, syntyi klassinen porvarillinen valistusateismi: Diderot, d'Holbach, La Mettrie, Helvétius. Kaikki 1700-luvun porvarillinen valistus ei kuitenkaan ollut ateismia. Se esiintyi myös "häveliään" materialismin, deismin (Locke, Voltaire), tai jopa kristinuskon rationalisoinnin muodossa.

Immanuel Kantin (1724—1804) tuotanto aiheutti käänteen myös teologisessa ajattelussa siitä huolimatta, ettei Kant ollut teologi. Hän oli ensimmäinen, joka osoitti sitovasti, ettei jumalan olemassaoloa voida todistaa loogisesti. Tuomas Akvinolainenhan oli aikoinaan esittänyt viisi loogista todistusta jumalan olemassaolosta. Ensimmäinen todistus kuuluu: täytyy olla ensimmäinen liikuttaja (kaikella mikä liikkuu, on liikkeen aiheuttaja, liikuttaja, tällä taas on oma liikuttajansa jne. Ja lopulta täytyy tulla viimeisen liikkumattoman liikuttajan — jumalan) Samanlaisia ovat muutkin Tuomaan todisteet, ensimmäisen syyn välttämättömyys, ensimmäisen välttämättömyyden välttämättömyys jne. Näiden todisteiden loogisena virheenä niihin sisältyvä käsitys loputtoman sarjan mahdottomuudesta. Kant totesi, että nämä sarjat voidaan hyvin käsittää loputtomiksi, ja viittasi mm. matematiikan ääretömiin lukusarjoihin.

Myös ns. ontologinen todistus jumalan olemassaolosta lepää heikolla pohjalla. Se kuuluu: ajattelemme jumalaa täydellisimpänä olentona. Mutta täydellisimmän olennon määreisiin kuuluu myös olemassaolo. Siispä jumalan täytyy olla olemassa. Kant totesi, ettei olemassaolo ole ominaisuus (predikaatti). Sadalla kuvitellulla taalarilla voi olla kaikki samat ominaisuudet kuin

10. Luthers Werke, Weimar 1908, Bd. 18, s. 357.
11. F. Engels, Der deutsche Bauernkrieg, Dietz, Berlin 1972, s. 55.

sadalla reaalisella taalarilla ilman että niiden tarvitsisi olla olemassa.[12]

Näin Kant asetti koko kysymyksen uudelle pohjalle. Hän siirsi jumalaa koskevat kysymykset tiedostuksen tavoittamattomiin, olioiden sinänsä maailmaan. Kant totesi, että jumalan olemassaoloa ei voida todistaa, mutta se on käytännöllisen järjen vaatimus. Usko ja tieto erottuivat näin lopullisesti toisistaan. Kantin tarjoama ratkaisu on nykyisin teologien oljenkortena tieteen paljastaessa yhä uusia aiemmin "jumalallisina" pidettyjä salaisuuksia. Teologia ei enää — kuten Tuomaan aikana — pyri todistamaan jumalan olemassaoloa, tai sovittamaan tiedettä ja uskontoa keskenään — kuten valistusajan teologit — vaan julistaa uskoa tiedon vastakohtana.

Protestantismilla on katolisuuteen nähden se erikoispiirre, ettei sille koskaan vakiintunut yhtenäistä, katolisen kirkon uustomismiin verrattavaa teologista ajatusrakennelmaa. Kantin esittämä kritiikki vaikuttikin protestantismiin syvemmin kuin katolisuuteen. Lutherin ja Calvinin oppi oli vielä ollut teologiaa — uskonnon systematisointia — sanan varsinaisessa merkityksessä, mutta 1800-luvulta lähtien protestantismi on nojautunut filosofiaan, aluksi kantilaisuuteen ja hegeliläisyyteen, 1900-luvulla erilaisiin antropologisen ja eksistentialistisen filosofian virtauksiin. Protestanttisen ajattelun kehitys eteni siten teologian ja erilaisten idealistisen filosofian virtausten ykseytenä.

Tämä oli kapitalismin esimonopolistisen kauden liberaalisen teologian taustana. Liberaaliteologia aloitti filosofisen protestanttisen teologian kehityksen. Sen isä, Friedrich Schleiermacher (1768—1834) pyrki Kantin ja Fichten innoittamana antamaan luterilaiselle ortodoksialle uuden muodon. Hän katsoi, ettei tiede kykene horjuttamaan uskoa, koska uskonnollisuuden lähde ei ole ihmisen ulkopuolella vaan hänessä itsessään, hänen emootioissaan ja tunteissaan. Luonteeltaan liberaalinen teologia on porvarillismyönteistä ja "tieteellistä". Se hyväksyy esim. Raamatun tekstikritiikin ja uskonnon historialliskriittisen tutkimuksen.

Kristinusko kapitalismin yleisen kriisin kaudella

Kapitalismin kehittyminen imperialismiksi aiheuttaa muutoksia myös kristinuskon piirissä. Oleellisia piirteitä on ensinnäkin, että porvarillinen teologia alkaa menettää esimonopolistiselle kaudelle tyypillisen optimistisen ja järkiperäisen luonteen. Toi-

12. Jos sen sijaan haluamme käsittää ontologisen todistuksen siten, että jumala on absoluuttista olemista jonka ulkopuolella ei ole mitään, ts. jumala = kaikki olemassaoleva, niin päädymme Spinozan käsitykseen luonnon ja jumalan identtisyydestä. Kaava "jumala = kaikki olemassaoleva" on kuitenkin ensiksikin tautologia, se ei sano mitään uutta, ja toiseksi se on ateistinen näkökanta, koska se kieltää jumalan olemassaolon maailman ylä- ja ulkopuolisena olentona samaistaessaan jumalan itse maailmaan.

seksi työväenliikkeen ja marxilaisuuden nousu merkitsee sille vakavaa haastetta. Tilanne asettuu kaikessa kärkevyydessään porvariston eteen Lokakuun vallankumouksen jälkeen, joka nähtiin porvariston taholla yleensä inhimillisen sivilisaation kriisinä. Teologiassa liberaalinen teologia väistyy "kriisiteologian" tieltä. Porvarillisen yhteiskunnan osoittautuessa yhä näköalattomammaksi nostettiin esiin niitä kristillisen ajattelun traditioita, jotka arvioivat skeptisesti yhteiskunnallisen kehityksen mahdollisuuksia, korostivat maallisen pahan "välttämättömyyttä" jne. Tendenssi ilmenee selvästi sveitsiläisen Karl Barthin (1886—1968) tuotannossa.

Vuonna 1919 julkaisemassaan kuuluisassa apostoli Paavalin roomalaiskirjeitä käsittelevässä teoksessa Barth pohtii mahdollisuuksia katkaista "pahasta pahaan, taantumuksesta vallankumoukseen" tapahtuva kiertokulku kristillisen rakkauden avulla. Barth korostaa myös jumalan ja ihmisen välisen kuilun ylittämättömyyttä: kaikki ihmisen tieto jumalasta rajoittuu sen tosiasian tajuamiseen, ettei hän vähäisillä voimillaan kykene tietämään jumalasta mitään. Järjen valta päättyy siellä, missä jumala alkaa. Liberaalisen teologian optimismi tieteen suhteen väistyy näin ihmisen tiedostamiskyvyn absoluuttisen vähäpätöisyyden painottamisen tieltä.

Samanaikaisesti Paul Tillich (1886—1965) pyrki rakentamaan eksistentialistista teologiaa. Hän ei hyväksynyt Barthin näkökantaa, jonka mukaan uskonto ei kykene ratkaisemaan elämän ihmiselle asettamia ongelmia. Tillichin mukaan filosofian tehtävänä on analysoida inhimillisen olemassaolon ehtoja, teologian taas vastata esiinouseviin ongelmiin. Usko ratkaisee järjen esittämät ongelmat. Uskosta tulee "perimmäisten kysymysten" asia.

Teologian kriisin syvenemistä edelleen heijastaa natsien murhaaman pastori Dietrich Bonhoefferin (1906—1945) "ei-uskonnollinen kristinusko", joka on viime vuosikymmenien "uuden teologian" keskeisiä aatteellisia lähteitä. Tämä ajattelutraditio vie nykyisen protestanttisen teologian äärimmäiseen umpikujaan — ns. "jumala on kuollut" -teologiaan.

Bonhoeffer tiedosti selvästi teologian vuosisataisen ongelman, uskon ja tiedon välisen ristiriidan ja myönsi vääräksi näkemyksen, että ainoastaan kristinusko saattaisi tarjota ratkaisun elämän perusongelmiin. Uskonnon ei Bonhoefferin mukaan pidä esiintyä tieteellisen maailmankuvan "valkoisilla pilkuilla", ts. toistaiseksi selvittämättömillä alueilla loisivana ajatteluna. Uskonto voi olla joutumatta konfliktiin tieteen kanssa ainoastaan, jos sen olemuksen ei katsota ilmenevän uskossa maailmaa ohjaavaan jumalaan, vaan kristillisen etiikan (lähimmäisenrakkauden) normien täyttämisessä. Jumala ei enää ilmene maailman luojana eikä ohjaajana, vaan pelkkänä lähimmäisenrakkautena. Jumala asettuu näin, kuten länsisaksalainen marxisti Robert Steigerwald toteaa,

"viimeiseen pakopaikkaansa"[13] ihmisen subjektiiviseen elämykseen.

Kehityslinja on ilmeinen: Liberaaliteologialle usko oli samaten subjektiivinen. Se oli emotionaalista kokemusta vailla uskon ja tiedon välistä ristiriitaa, ne elivät rauhallisesti rinnakkain. Barthille tieto oli uskolle alisteista, Tillichille usko oli tiedon täydentäjä. Bonhoeffer sitä vastoin luopuu kaikista uskon ja tiedon sovitteluyrityksistä uskon tappioksi.

"Vallankumouksen teologia" — marxilaisuuden ja kristinuskon "dialogi"

Toisen maailmansodan jälkeen ja erityisesti 1960-luvun aikana kristittyjen voimistunut osallistuminen demokraattiseen ja vallankumoukselliseen taisteluun on luonut kirjavan joukon erilaisia "vallankumouksellisen teologian" tai kristillisen sosialismin hahmotelmia. Luonnollisesti ne saattavat ilmentää ja ilmentävätkin myönteisiä kehitystendenssejä, uskovaisten yhteiskunnallisen aktiivisuuden kasvua, vilpitöntä kiinnostusta marxilaisuutta kohtaan jne. Mutta näiden ideologioiden puutteet seuraavat niiden perusolemuksesta, siitä, että ne ovat uskonnollisen tajunnan muotoja. Siksi taantumus on voinut käyttää niitä myös revisionististen aatteiden levittämisen eräänä muotona.

Vaikka myönnämmekin, että kristinuskon pohjalta on mahdollista tehdä konkreettisia kapitalismin vastaisia johtopäätöksiä, niin törmäämme siihen ongelmaan, että lähtiessään uskonnolliselta pohjalta näiden vaatimusten myös täytyy pysyä konkreettisina, sellaisina kuin: "riisto on kristillisen lähimmäisenrakkauden vastaista." Tämä ei kuitenkaan enää nykyisellään riitä yhteiskunnallisen uudistustyön välineeksi, sillä esim. sosialististen tuotantosuhteiden rakentaminen ei voi tapahtua spontaanisti vaan edellyttää erittäin täsmällistä kuvaa yhteiskunnan toimintamekanismeista. Yhteiskuntaa ei voida kehittää mihin suuntaan tahansa uudistustyöhön osallistuvien mielihalujen mukaan, sillä yhteiskunnallinen kehitys noudattaa tiettyjä lainalaisuuksia. Yhteiskunnallisen uudistustyön ohjelma voidaan laatia vain nojautumalla näiden lainalaisuuksien tuntemukseen. Tämä on kuitenkin mahdollista vain siirtymällä uskonnollisen tajunnan alalta yhteiskunnan tieteelliseen tutkimukseen. Tämän vuoksi kristillisen etiikan — tai minkään muunkaan etiikan — pohjalta ei ole luotavissa kuin sosialistisia utopioita.

Tällaisten yhteiskunnallisten teorioiden rakentaminen merkitsee marxismi-leninismin kannalta palaamista virheellisiksi osoittautuneisiin — Marx ja Engels selvittivät välinsä utooppisen sososialismin eri muunnosten kanssa jo 1848 Kommunistisen Puolueen Manifestissa — ja vallankumouksellisen liikkeen kauan

13. R. Steigerwald, Marxismus—Religion—Gegenwart, Akademie Vlg, Berlin 1973, s. 159.

sitten hylkäämiin käsityksiin. Jo uskonnollisen ajattelun ja tieteellisen ajattelun vastakkaisuuden vuoksi yritykset sulauttaa marxismia ja kristinuskoa toisiinsa eivät voi johtaa edes uuden "kristillisen sosialismin" kehittelemiseen, sillä tällä alueella on jo eräs varsin vanha ilmiö: oikeistososialidemokraattien kehittelemä "eettinen sosialismi", joka myöskin alentaa sosialismin pelkäksi moraaliseksi päämääräksi. Ja kuten itse elämä on osoittanut näiden teorioiden varassa ei ole vielä missään kyetty sosialismia luomaan.

Kommunistit katsovatkin, että kysymys kapitalismin vastaisen taistelun kehittämisestä ja sosialismin rakentaminen ovat menestyksellisesti ratkaistavissa vain aikamme edistyneimmän ideologian marxismi-leninismin pohjalta. Tämän vuoksi kommunistien päämääränä ei voi olla minkäänlaisten ideologisten kompromissien kehittäminen uskonnollisen maailmankatsomuksen kanssa. Samasta syystä arvioidessaan uskovaisten panosta demokraattisen ja sosialistisen liikkeen kehittämisessä kommunistit arvioivat ennen kaikkea heidän toimintaansa tämän päämäärän puolesta, eivätkä niinkään heidän ideologiansa "vallankumouksellisuutta".

*

Olemme edellä tarkastelleet ennen kaikkea protestanttisen teologian muutoksia yhteiskunnallisten muutosten myötä. Uskovaisten suuret joukot eivät kuitenkaan omaksu uskontoa sen teoreettisen puolen, teologian kautta, vaan tunteenomaisen elämyksen kautta. Niinpä ennen kaikkea tämä määrää uskonnon ja kirkon yhteiskunnallisen perusluonteen — ei teologinen järkeily. Uskonnon taantumuksellinen luonne yhteiskunnassa seuraa siitä, että väärän tietoisuuden muotona se estää alistettuja luokkia pääsemästä selville todellisesta asemastaan yhteiskunnassa ja todellisista teistä sen parantamiseksi. Saman aikaisesti se passivoi heitä lupaamalla kärsimyksille palkkion "tuonpuoleisessa". Tämän vuoksi uskonto on oopiumia kansalle. Tämän vuoksi se on hallitsevien luokkien väline sorrettujen pitämiseksi sorrettuina.

TIETEELLISESTÄ ATEISMISTA

Tieteellinen ateismi on proletaarista ateismia

Ateismi määritellään kaikkein yleisimmin maailmankatsomukseksi tai maailmankatsomuksen muodoksi, joka selittää maailmaa siitä itsestään käsin, ei siis minkään jumalallisen subjektin luomaksi. Myös ateismilla on luonnollisesti kehityshistoriansa.

Ranskalaisten valistusfilosofien Voltairen tai Diderot'in henkevät pappisvaltaa vastustavat kirjoitukset tarjoavat vielä tänäänkin nautittavan lukuelämyksen, mutta ne potevat esimarxilaisen ateismin yleisiä rajoituksia. Keskeistä on, etteivät ne tiedosta uskonnon yhteiskunnallisia juuria. Esimarxilainen ateismi näkee uskonnon pelkkänä puijauksena, pappien petkutuksena, josta vapautu-

miseksi riittää ihmisten valistaminen. Hyvin tätä näkemystä havainnollistaa erään nimettömän uskonnonvastaisen kirjan nimi: De tribus impostoribus (Kolmesta pettäjästä). Näillä tarkoitettiin Moosesta, Jeesusta ja Mohammedia. Lisäksi useat esimarxilaiset ateistit katsoivat, ettei uskonnosta vapautuminen ole kansanjoukkojen vaan intellektuaalisen eliitin asia.

Tällä hetkellä porvarillinen ateismi kytkeytyy usein agnostisiin virtauksiin. Tunnetuimpia esimerkkejä Bertrand Russell, joka toteaa teoksessaan "Miksi en ole kristitty", ettei meillä voi olla varmaa tietoa jumalan olemassalosta eikä siis myöskään syytä uskoa.[14] Tällainen näkökanta ei mahdollista johdonmukaista uskonnonvastaista ideologista taistelua.

Tieteellinen ateismi on ennen kaikkea proletaarista ateismia, jonka tieteellisyyden perustana on dialektinen ja historiallinen materialismi. "Tieteellisen ateismin" nimellä kulkeva kokonaisuus, joka on oppiaineena mm. sosialistisissa maissa, ei voi osoittaa mitään varsinaista "perustanlaskijaansa" muussa mielessä kuin että se pohjautuu marxismi- leninismin klassikoiden esittämään uskontokritiikkiin; sen systematisointi ja kehittäminen on tapahtunut erityisesti neuvostoliittolaisten tutkijoiden kollektiivisen työn tuloksena. Tieteellisen ateismin lähtökohdat ovat lyhyesti: todellisuutta väärin heijastavan uskonnon kritiikki; uskonnon synnyn ja kehityksen selvittäminen; uskonnon voittamisen objektiivisten ja subjektiivisten edellytysten osoittaminen; ateistisen maailmankatsomuksen muotoileminen.

Tieteellinen ateismi ei siis ole mitään "marxilaista uskontotutkimusta" ylipäänsä, vaan sen tehtävänä on myös uskonnonvastainen taistelu — oman kohteensa hävittäminen, samaan tapaan kuin lääketiedekään ei ainoastaan tutki sairauksia vaan pyrkii myös hävittämään ne. Tämä johtuu siitä, että se on osa työväenluokan vallankumouksellista, maailmaa muuttavaa ja tieteellistä maailmankatsomusta. Se ei heijasta passiivisesti tutkimuskohdettaan, vaan osallistuu aktiivisesti työväenluokan taisteluun ja käytäntöön: se on taistelevaa ateismia.

Tieteellisen ateismin eri puolet heijastuvat sille alisteisissa erillistieteissä ja sen poikkitieteellisissä yhteyksissä. Marxilainen uskontotiede tutkii eri uskontoja dialektisen ja historiallisen materialismin pohjalta. Tällöinkään se ei kadota toiminnallista merkitystään. Jos tarkastelemme uskontotieteen osatieteeksi lukeutuvaa uskontososiologiaa, havaitsemme sen tarkoitusperien olevan

14. Russellin esittämä agnostinen argumentti ei ole tieteellinen. Sen osoittaa 1662 kuolleen Blaise Pascalin kuuluisa "vedonlyöntitodistelu": "Mutta autuutenne? Punnitkaa voittoa ja häviötä lyömällä vetoa sen puolesta, että Jumala on. Arvioikaamme näitä kahta tapausta: jos voitatte, voitatte kaikki; jos häviätte ette menetä mitään. Lyökää siis epäröimättä vetoa, että hän on". Pascalin todistelu näyttää yksinkertaisen loogisen päättelyn tasolla takaoven, jota positivistisen ajattelun on pakko pitää auki uskonnolle ja myös sen, miksi agnostinen suhtautuminen jumalan olemassaoloon aina viime kädessä merkitsee jumalan olemassaolon myöntämistä tavalla tai toisella.

vastakkaisia sosialistisissa ja kapitalistisissa maissa. Monissa länsimaissa kirkko tilaa sosiologisia tutkimuksia sellaisten ongelmien kuin maallistuminen, kirkossakäynnin tiheys jne. selvittämiseksi kyetäkseen löytämään tehokkaampia keinoja oman sanomansa, uskonnollisen propagandan levittämiseksi. Sen sijaan Neuvostoliitossa ja muissa sosialistisissa maissa uskontososiologian tarkoituksena on tutkia konkreettisia edellytyksiä ja mahdollisuuksia, joiden puitteissa ihmisten tietoisuudessa olevat uskonnolliset jäänteet olisivat parhaiten poistettavissa.

Ateistisen kasvatuksen merkityksestä ja edellytyksistä

Tieteellinen ateismi on osa marxilaista maailmankatsomusta ja tässä mielessä se on luonteeltaan filosofinen tiede. Tieteellisen ateismin uskonnonvastainen toiminta sekä käytännöllisellä (pyritään poistamaan uskontoa luovat yhteiskunalliset olosuhteet) että teoreettisella (uskonnon kritiikki) tasolla merkitsee ihmisen vapauttamista väärästä, illusorisesti todellisuutta kuvastavasta uskonnollisesta tajunnasta.

Tämän vapautumisen merkitys on siinä, että se ensinnäkin kehittää ja kannustaa ihmisten luovaa toimintaa, toiseksi toimii mahtavana sysäyksenä yhteiskunnallisen edistyksen suuntaan ja kolmanneksi vapauttaa ihmisen persoonallisuuden uskonnon asettamista henkisistä kahleista ja mahdollistaa ihmisen omien henkisten kykyjen kaikinpuolisen kehittymisen. Niinpä tieteellisen ateismin omaksuminen on tärkeä puoli siinä prosessissa, jonka kuluessa työtätekevät joukot irrottautuvat porvarillisen maailmankatsomuksen ja porvariston kanssa liittoutuneen kirkon vaikutuspiiristä. Ateistinen valistustyö muodostaa osan kasvatuksellista prosessia, jonka kuluessa kansanjoukkojen maailmankuva muovautuu tieteelliseksi ja järkiperäiseksi. Näin se liittyy erottamattomana osana uuden ihmisen muovautumiseen.

Ateistisessa valistus- ja kasvatustyössä on syytä muistaa kaksi seikkaa. Ensinnäkin tieteellinen ateismi kehittyy marxilaisen filosofian tavoin mitä kiinteimmässä yhteydessä luonnontieteen uusimpiin saavutuksiin. Luonnontieteiden ja ateismin liitto on välttämätön ja elimellinen: luonnontiede kartoittaa osaltaan yhä useampia tieteellisen maailmankuvan "valkoisia läiskiä" ja kaventaa näin yhä enemmän "jumalallisen" selittämisen mahdollisuuksia. Materialistinen ateismi puolestaan estää luonnontieteilijöitä sortumasta idealistisiin tulkintoihin. Tästä seuraa toiseksi, että tieteellisen ateismin ei tule ainoastaan taistella uskontoa, vaan kaikkea idealismia, kaikkia "pappisjoukon diplomilakeijoita" (Lenin) vastaan. Ainoastaan näin se voi johdonmukaisesti täyttää tehtävänsä.

V. I. Leninin vuonna 1922 kirjoittama artikkeli "Taistelevan materialismin merkityksestä"[15] on keskeinen nykyäänkin pyrittäessä kehittämään eteenpäin marxilaista ateismia ja materialis-

15. V. I. Lenin, Teokset, osa 33, s. 212 ja edelleen.

mia. Lenin korostaa erityisesti sitä, että marxilaisten tulee vaalia aiemman materialismin parhaita perinteitä, ts. dialektisesti kumota porvarillisen ateismin rajoittuneisuus säilyttäen samalla kaiken, mikä siinä on oleellista ja tärkeätä. Samassa yhteydessä Lenin korostaa marxilaisten ja ei-marxilaisten ateistien välisen liiton tärkeyttä. "Mitä suurin ja pahin virhe, jonka marxilainen saattaa tehdä", toteaa Lenin, "olisi luulla, että monimiljoonaiset kansanjoukot, jotka nykyinen yhteiskunta on tuominnut pimeyteen, sivistymättömyyteen ja ennakkoluuloisuuteen, pystyvät pääsemään tästä pimeydestä ilman muuta, yksinomaan marxilaisen valistustyön avulla. Näille joukoille on annettava mahdollisimman monipuolista ateistista propaganda-aineistoa . . ."[16] Lenin kehottaa käyttämään tässä suhteessa hyväksi myös 18. vuosisadan ateistien rohkeaa, elävää ja etevää kirjallisuutta.

Poliittisen liiton rakentaminen uskovaisten kanssa

Ei liene epäselvää, että kommunistit julistavat päämääräkseen — avoimesti ja salailematta — uskonnon, uskonnollisten illuusioiden ja harhakuvien lopullisen voittamisen. Mutta käsittäessään uskonnon synnyn yhteiskunnalliset juuret kommunistit korostavat, että he taistelevat **uskontoa,** eivät **uskovaisia** vastaan. Uskonnollisin perustein tapahtuvat pakkotoimenpiteet, kirkkojen sulkemiset jne. ovat marxismi-leninismille vierasta äärivasemmistolaista politiikkaa, joka sitä paitsi käytännössä johtaa vain uskonnollisen fanatismin lujittumiseen.

Luokkayhteiskunnassa elävät uskovaiset joutuvat jokapäiväisessä elämässään kokemaan objektiivisesti olemassaolevan luokkajaon ja luokkaristiriidan vaikutuksen. Tämän vuoksi on aina ollut olemassa uskovaisia, jotka ovat muodossa tai toisessa ottaneet osaa demokraattiseen ja vallankumoukselliseen taisteluun. On tuskin yllättävää, että kyse on ollut uskovaisista henkilöistä tai ryhmistä, varsin harvoin kirkosta instituutiona.[17]

Ateistinen valistustyö ei ole kommunisteille itsetarkoitus. Se on aina proletariaatin luokkaeduille alisteista. Siksi kommunistit eivät torju yhteistoimintaa demokraattisten ja vallankumouksellisten päämäärien toteuttamiseksi uskovaisten kanssa. Kommunistit eivät torju puolueensakaan riveistä niitä uskovaisia, jotka

16. Mt. s. 215.

17. Huolimatta siitä, että saksalainen fasismi nosti esiin "germaanisen menneisyyden" uuspakanallisia aineksia, sekä katolinen että evankelinen kirkko antautuivat tukemaan Hitlerin diktatuuria varsin helposti. W. L. Shirer kertoo teoksessaan "Kolmannen valtakunnan nousu ja tuho" (Jyväskylä 1962, osa I, s. 273) kuinka nykyisin suurena antifasistisena sankarina pidetty pastori Niemöller oli "henkilökohtaisesti tervehtinyt ilolla kansallissosialistien valtaannousua 1933" sekä pitänyt Weimarin tasavallan aikaa "pimeyden vuosina". Pitää paikkansa, että Niemöller huomasi myöhemmin erehtyneensä, mutta yhtä hyvin pitää paikkansa, että Saksassa ei taistellut mikään "antifasistinen kirkko", vaan ainoastaan muutamat uskovaiset yksilöt.

hyväksyvät puolueen yhteiskunnallis-poliittiset päämäärät omakseen. Lenin totesi "Meidän ei ole vain päästettävä, vaan erikoisesti juuri vedettävä kaikkia jumalauskonsa säilyttäneitä työläisiä sosialidemokraattiseen puolueeseen, me vastustamme ehdottomasti heidän uskonnollisen vakaumuksensa pienintäkin loukkaamista, mutta me vedämme heidät mukaan kasvattaaksemme heitä ohjelmamme hengessä emmekä sitä varten, että he taistelisivat ohjelmaamme vastaan."[18] Erityisen keskeinen tämä Leninin huomautus on SOL:n kaltaiselle nuoriso- ja kasvatusjärjestölle.[19]

Sanottu ei tietenkään vähimmässäkään määrin merkitse, että vallankumouksellinen työväenpuolue voisi suhtautua välinpitämättömästi omaan teoriaansa. Uskonto ei kommunistisen puolueen jäsenelle voi olla "yksityisasia", vaikka kommunistit asettavatkin tavoitteekseen uskonnon julistamisen yksityisasiaksi valtion suhteen, vaativat valtion ja kirkon täydellistä erottamista toisistaan. Mutta tieteellinen sosialismi ei olisi enää tieteellistä jos se ja puolue ottaisi neutraalin kannan uskontoon.

---

18. V. I. Lenin teokset, osa 15, s. 406.

19. Tähän liittyen on syytä todeta, että vuonna 1971 tapahtunut pastori Pursiaisen jäsenanomuksen hylkääminen ASS:ssa, eräässä SOL:n jäsenjärjestössä, ei perustunut siihen, että Pursiainen on pappi vaan siihen, että hän harjoitti aktiivista SOL:n vastaista poliittis-ideologista toimintaa.

Teoreettispoliittinen aikakauslehti

SOIHTU

Käsissäsi olevan numeron lisäksi ilmestyy tämän vuoden aikana vielä kolme vähintään 96-sivuista numeroa. Tilaushinta Soihtu 4/75:stä lähtien vuoden loppuun 12 markkaa. Tilaukset postisiirtotilille 76269-4. Osoite Soihtu 3. linja 7 B 37, 00530 Helsinki 53.

Raportteja, kommentteja

Työsuojelureformi valtiomonopolistisen sääntelyjärjestelmän osana

Suomessa on 1970-luvun alusta lähtien suunniteltu ja toteutettu uudistuksia työsuojelun alalla. Nämä uudistukset ovat saaneet valtiomonopolistisen reformin luonteen. Samalla ne ovat kuitenkin tarjonneet eräin osin mahdollisuuksia kehittää käytännössä työtätekevien joukkoliikettä todellisen työsuojeluuudistuksen puolesta.

Tähän liikkeeseen on liittynyt mukaan runsaasti myös sivistyneistön edustajia, insinöörejä, lääkäreitä, psykologeja jne. Joukkoliikkeen kehittämisestä on ollut seurauksena STK:n voimakas vastahyökkäys työsuojelu-uudistuksen lopulliseksi vesittämiseksi.

Raportoiminen työsuojelureformista käytävästä kamppailusta ei ole tärkeää ainoastaan siksi, että reformi vaikuttaa välittömästi työtätekevien terveydellisten olosuhteiden kehittymiseen, vaan myös siksi, että tässä kamppailussa tulee hyvin näkyviin reformien sisällöstä käytävän taistelun yleinen luonne valtiomonopolistisessa kapitalismissa. Seuraavassa julkaistava raportti on kirjoitettu juuri korostaen näitä työsuojelu-uudistuksesta käytävän taistelun yleisiä piirteitä. — Toimitus.

Työväenluokka on Suomessa jatkuvasti kamppaillut työsuojelun tehostamiseksi säilyttääkseen terveytensä. Suurpääoma on kuitenkin vastustuksellaan estänyt vuosikymmenien ajan työsuojelun tehostamisen.

Toisen maailmansodan jälkeen kommunistien ollessa hallituksessa pyrittiin työsuojelulainsäädäntöä uudistamaan. Esitykset hautautuivat kuitenkin valtiokoneistoon taantumuksen vahvistettua asemiaan ja vasta kun yleislakko oli pelästyttänyt porvariston, jatkettiin uudistustyötä v. 1958 säädetyllä uudella työturvallisuuslailla. Samalla oli tarkoitus antaa myös laki työsuojelun valvonnasta, mutta porvariston onnistui vielä kerran estää uudistuksen toteutumisen. Porvariston vastustuksen voimakkuutta kuvaa se, että vielä muutamia vuosia sitten oli mm. voimassa ammattientarkastuslaki vuodelta 1927! Puutteellisten valvontaedellytysten johdosta säädetystä työturvallisuuslaista tuli Suomen eniten rikottu laki.

1960-luvun loppupuolella alkoi työläisten tyytymättömyys tulopolitiikkaan ja huonoihin työolosuhteisiin saada voimakkaan joukkoliikkeen luonteen. Työsuojelulainsäädännön kehittämistä ei voitu enää siirtää. Myös porvaristo oli tullut taipuisammaksi uudistuksille.

Ensinnäkin työsuojelu-uudistus nähtiin keinona kääntää työläisten huomio pois tulopolitiikan vastaisen taistelun keskiöstä, palkkataistelusta. Tämä sama seikka on saanut sos.dem. puolue- ja ay-johdon painottamaan työsuojelu-uudistusta palkkataistelun kustannuksella.

Toiseksi kapitalistit katsoivat jonkinlaisen työsuojelun tehostamisen välttämättömäksi, jotta voisivat turvata terveen työvoiman saannin. Tämä oli jo vaikeutumassa eräillä aloilla työtapaturmien voimakkaan kasvun seurauksena. Kun työtapaturmien lukumäärä 1960-luvun alkupuolella oli tuhatta vuosityöntekijää kohden n. 70 niin v. 1971 luku oli jo 95.3. Samoin siirtyminen työkyvyttömyyseläkkeelle on voimakkaasti lisääntynyt. Tärkeimmäksi työkyvyttömyyden syyksi ovat muodostuneet mielenterveydelliset häiriöt, joiden johdosta myönnetään nykyisin n. 30 % pysyvistä työkyvyttömyyseläkkeistä. Myös

työtätekevän väestön keskimääräinen elinikä on laskusuunnassa.

Monopolit ovat keränneet miljoonia näiden ihmisten terveyden kustannuksella rikkomalla systemaattisesti työturvallisuuslakia. Nyt monopolit ovat kuitenkin huolestuneet, kun ovat menneet voitonpyynnissään liian pitkälle. Pelkästään työtapaturmien ja ammattitautien johdosta he menettävät vuodessa n. 10 miljoonaa työpäivää. Monopolien on ollut pakko aloittaa esim. valimoiden ja telakoiden työolosuhteissa parantaminen turvatakseen ammattitaitoisen työvoiman saannin. (Ks. esim. toimitusjohtaja Rolf Widenin lausunto, Työ -Terveys-Turvallisuus-lehti 2/75). Monopolit ovat siis laskeneet, että myös työläisten terveyteen kannattaa sijoittaa. STK:n lakimies Tapani Kahri onkin kyynisesti todennut: "Työtapaturmien torjunta on melkein poikkeuksetta työtä, johon kannattaa uhrata erittäin paljon. Se tuo uhraukset takaisin." (Työ-Terveys-Turvallisuus -lehti 4/74)

Työsuojelureformin luonne

Mitään todellista uudistusta monopolit eivät luonnollisestikaan olleet valmiita tekemään. Monopolit pyrkivät jatkamaan edelleen työn voimaperäistämistä lieventämällä riiston aiheuttamista epäkohdista kaikkein räikeimpiä. Työsuojeluuudistuksen valtiomonopolistisen luonteen monopolit varmistivat tyypillisillä reformeihin liittyvillä menetelmillä. On siksi syytä käsitellä tässä lyhyesti nämä yleiset metodit ennen kuin tarkastelelemme miten ne on konkreettisesti toteutettu työsuojelu-uudistuksessa.

Ensinnäkin monopolit pyrkivät liittämään uudet reformit kaiken kattavaan ristiriitojen sääntelyjärjestelmään, jolla työläiset pyritään sitomaan luokkarauhaan. Tulopoliittinen mekanismi on näistä sääntelyjärjestelmistä tärkein ja sitä pyritään tukemaan muilla reformeilla, kuten yritysdemokratia- ja työsuojelujärjestelmillä.

Toiseksi monopolit pyrkivät varmistamaan tukevat asemat siinä valtollisessa koneistossa, joka uudistuksia toteuttaa. Tämä tapahtuu "lausuntojen" ja suoranaisten uhkavaatimusten esittämisellä hallitukselle ja eduskunnalle, mutta myös kehittämällä monopoliliittojen suoraa osallistumista asioiden valmisteluun ja niistä päättämiseen valtiollisessa koneistossa, mikä tapahtuu nykyisin usein korporatiivisessa muodossa. Korporativismin yleisenä piirteenä voidaan pitää sitä, että erilaiset "eturyhmien" muodostamat elimet korvaavat valtiokoneistossa edustukselliset elimet. Se näkyy erilaisten neuvottelukuntien, toimikuntien, suunnittelu- ym. komiteoiden määrällisenä lisääntymisenä valtionhallinnossa, joihin monopolien edustajien lisäksi vedetään mukaan työväen ammatillisten keskusliittojen johto.

Mukaanvetäminen tapahtuu ns. eturyhmäideologian puitteissa. Sen tarkoituksena on verhota suurpääoman osallistuminen asioiden valmisteluun ja niistä päättämiseen sekä työväenjärjestöjen riippumattomuuden lakkauttaminen sitomalla ne etukäteen pitkälle valmisteltuihin, suurpääoman etujen mukaisiin hallinnollisiin ja lainsäädännöllisiin ratkaisuihin.

Kolmanneksi monopolit esittävät, että uudistuksissa voidaan ryhtyä vain sellaisiin toimenpiteisiin, joista saavutetaan työmarkkinajärjestöjen kesken yksimielisyys. Myös sosialidemokraatit ovat hyväksyneet tämän periaatteen. Sosiaali- ja terveysministeri Seija Karkinen (SDP) totesi eräässä puheessaan, ettei valtiovalta lähde edes yrittämään toteuttaa sellaisia lainmuutoksia, jotka työmarkkinajärjestöjen keskuudessa eivät saavuta riittävää yksimielisyyttä. (HS, 2. 5. 75) On helppo nähdä, että tämä periaate antaa monopoleille veto-oikeuden kaikkiin todellisiin uudistuksiin nähden.

Nämä valtiomonopolistisen reformin yleiset piirteet ovat toteutuneet johdonmukaisesti työsuojelu-uudistuksessa. Uudistuksen pohjan muodostavat kolme lakia, joiden valtiomonopolistisia piirteitä tarkastellaan seuraavassa lähemmin. Nämä lait ovat laki työsuojeluhallinnosta (1973), laki työsuojelun valvonnasta (1974) sekä työsuojelukomitean ehdotus työsuojelulaiksi, jolla on

tarkoitus korvata v. 1958 peräisin oleva työturvallisuuslaki.

Työsuojelun hallinto monopolien valvonnassa

Uudistuksen tuloksena keskitettiin aikaisemmin hajallaan olleet ja etupäässä sopimusten varainen tai vapaaehtoinen työsuojelutoiminta lakisääteiseksi uuden valtion keskusviraston, työsuojeluhallituksen, alaiseksi. Tämä sosiaali- ja terveysministeriön alainen työsuojeluhallitus perustettiin syksyllä 1973 Tampereelle. Sosiaali- ja terveysministeriössä toimii lisäksi korporatiivinen työsuojeluneuvottelukunta, jonka 30 jäsentä edustavat eri ns. intressiryhmiä. Neuvottelukunta on määritelty neuvoa-antavaksi elimeksi. Valtion työsuojeluhallinnon lisäksi tärkeä merkitys työsuojelussa on alan tutkimustoiminnasta vastaavalla Työterveyslaitoksella.

Tästä hallinnosta voidaan todeta seuraavat piirteet. Ensinnäkin työsuojeluhallitus, joka on itsenäinen keskushallitus, on varsin kaukana demokraattisten valvontaelinten, kuten eduskunnan kontrollista.

Toiseksi kokemus on osoittanut, että tärkeimmäksi elimeksi ja tosiasiassa monista tärkeimmistä asioista päättäväksi elimeksi on muodostunut työsuojeluneuvottelukunta Neuvottelukunnan tarkoituksena on löytää "yhteinen linja" käsiteltäviin kysymyksiin. STK ei ole koskaan "yksimielinen" sillon kun kapitalistiluokan valtaa rajoitetaan, jolloin asia raukeaa. Kun esimerkiksi työsuojelun valvontalakia täsmentävän asetuksen kohdalla ei työsuojeluvaltuutettujen ajankäytöstä ja "työpaikka"-käsitteestä päästy yksimielisyyteen, ne jätettiin asetuksesta kokonaan pois. Tämä on haitannut suuresti työsuojeluvaltuutettujen työn käynnistämistä työpaikoilla. Samoin esimerkiksi työpaikan ilmastointia, säteilyä ja tärinää koskevat täysin valmiit ja toteuttamiskelpoiset määräykset ovat maanneet neuvottelukunnassa jo yli vuoden.

Tällainen pitkälle muotoutunut sivuelinorganisaatio ei kuitenkaan riitä monopolipääoman vallanhalua tyydyttämään. Työnantajien vaatimuksesta sosiaali- ja terveysministeri Seija Karkinen asetti 27. 4. 1973 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää, miten "edustavimpien työmarkkinajärjestöjen edustajat" voisivat osallistua työsuojeluhallituksessa käsiteltävistä asioista päättämiseen ja laatia tarpeelliset säädösehdotukset. Yksimielisessä mietinnössä ehdotettiin SAK:n ja STK:n edustajan nimittämistä työsuojeluhallituksen kollegioon.

Ensimmäisen kerran ehdotetaan virallisesti rikottaviksi valtiovallan kolmijaon periaatteet ja ehdotetaan yksityisten kansalaisten (ei vastuunalaisten virkamiesten) suoraa osallistumista valtion hallinnon päättävään (ei siis neuvoa-antavaan) elimeen. Perustuslain mukaan tämä ei ole mahdollista, sillä toimeenpanovalta kuuluu eduskunnalle vastuussa olevalle hallitukselle. Mikäli STK onnistuu tunkeutumaan työsuojeluhallituksen kollegioon, on odotettavissa, että se alkaa vaatia suoraa edustusta myös muiden keskusvirastojen hallintoelimiin. Työläiset ovat tuominneet tällaiset ratkaisut, jotka suoranaisesti lisäävät monopolien valvontaa työsuojeluhallinnon suhteen. Sen sijaan SKP:n jäsen, SAK:n 2. puheenjohtaja Arvo Hautala, on asettunut kannattamaan tulopoliitikkojen mukaantuloa kollegioon.

Työterveyslaitoksen omistaa yksityinen työterveyssäätiö, jonka hallinnossa ovat myös korporatiiviset piirteet. Näin myös Työterveyslaitos on varsin tukevasti monopolien otteessa ja niveltyy osaksi valtio monopolistista työsuojelun säätelyjärjestelmää. Tiedonantajayhdistyksen julkaisema "Työsuojelu ja luokkataistelu"-kirja toteaakin Työterveyslaitoksesta sattuvasti:

"Tämä amerikkalaisen imperialismin (Rockefeller-säätiön) rahoituksen turvin perustettu tutkimuslaitos on karvaasti osoittanut työtätekeville joukoille porvarillisen tieteen todellisen luokkaluonteen ja on samalla eräs räikeimmistä esimerkeistä tieteen väärinkäytöstä. Ammattitautien asiantuntijana Työterveyslaitos pyrkii järjestelmällisesti lausunnoillaan tukemaan yksityisiä vakuutusyhtiöitä ja vähentämään työläisten jo muutenkin mitättömiä korvauksia. Huomiota ei kiinnitetä työn ja terveyden välisiin vuorovai-

kutussuhteisiin, vaan pyrkimyksenä on selvissäkin ammattitautitapauksissa löytää muualta kuin työympäristöstä johtuvia syitä sairastumiseen."

Sosialidemokraattien hegemoniaasemien lujittuessa ei laitoksen toiminnassa ole tapahtunut muutosta parempaan. Laitoksen uuden sosialidemokraattisen pääjohtajan aikana on laitoksella aloitettu edistyksellisten tutkijoiden vaino ja vaikeutettu työntekijöiden luottamushenkilöiden sekä ammattiosaston toimintaa. Esimerkiksi vasta ammattiosaston ja työntekijöiden yhtenäinen esiintyminen, joka huipentui työntekijöiden ulosmarssiin laitokselta, pakotti Työterveyssäätiön hallituksen, jossa sosialidemokraateilla on johtava rooli hyväksymään ammattiosaston esittämän työehtosopimuksen. Tutkimustoiminnassa on pyritty entisestäänkin lisäämään "meriitti"-tutkimuksen osuutta.

Merkittävä piirre työsuojelun hallinnossa onkin ollut se, että monopolit ovat tälläkin alalla nojautuneet hyvin voimakkaasti sosialidemokraattisen puolueen oikeistovoimien tukeen. Viimeisten vuosien aikana ovat sosialidemokraattiset toimihenkilöt saaneet lähes kaikki tärkeimmät virkapaikat valtiokoneistossa työsuojelun alalla. Sosialidemokraateilla on tällä hetkellä sosiaali- ja terveysministeri (Seija Karkinen), ministeriön kansliapäällikkö (Kari Puro), työsuojeluhallituksen pääjohtaja (Jaakko Riikonen), joka toimii myös työsuojeluneuvottelukunnan puheenjohtajana, Työterveyslaitoksen johtaja (Jorma Rantanen), työterveyssäätiön puheenjohtaja (Mikko Niemi), työsuojeluhallituksen hallinto-osaston päällikkö (Seppo Mikkola) jne. Lisäksi heillä on työsuojeluhallituksen yhdeksän toimistopäällikön viroista 5 ja yhdestätoista piiripäällikön virasta ainakin 5. Virkakoneistossa olevien SDP:n jäsenten käytännön linja on täysin puolueen oikeistojohdon määrättävissä. Toiminta työpaikoilla ei ole kuitenkaan samanlaista. Työpaikoilla tuntevat sosialidemokraattiset työläiset lisääntyvän riiston nahoissaan ja osallistuvat työolosuhteiden puolesta käytäviin joukkotaisteluihin. Esimerkiksi Rauma-Repolan Uudenkaupungin telakalla kiellettiin työsuojeluviranomaisten toimesta erään vaarallisen nosturin käyttö. Tällöin työnantaja valitti asiasta Korkeimpaan Hallinto-oikeuteen, joka suurpääoman toivomuksesta purki käyttökiellon. Ammattiosaston päättäväisen esiintymisen edessä oli porvarillisen oikeuslaitoksen päätös merkityksetön: nosturi ei liikahtanut milliäkään ennen kuin perusteelliset korjaustyöt oli loppuunsuoritettu. Samoin sosialidemokraattisten alempien virkamiesten ja tutkijoiden joukossa on monia vilpittömästi työsuojelun kehittämiseen pyrkiviä henkilöitä, mutta sosialidemokraattisen puolueen johta käyttää voimakkaita painostuskeinoja ja määrää heidän toimintansa linjan.

Työsuojelu työpaikoilla: työsuojelutoimikunnat ja työsuojeluvaltuutetut

Työpaikkakohtaisessa työsuojelun kehittämisessä on pohjana laki työsuojelun valvonnasta. Laissa määrätään työntekijät ja työnantaja yhteistyöhön työolosuhteita koskevissa kysymyksissä. Yli 20 työntekijän työpaikoilla on perustettava lakisääteiset työsuojelutoimikunnat käsittelemään työolosuhteita koskevia kysymyksiä. Näissä toimikunnissa on 1/2 työntekijöiden, 1/4 toimihenkilöiden ja 1/4 työnantajien edustajia. Niillä ei kuitenkaan ole valtaa tehdä päätöksiä työolosuhteiden parantamiseksi, niissä voidaan ainoastaan tehdä esityksiä yrityksen johdolle.

Työnantajat pyrkivät määrätietoisesti käyttämään näitä elimiä — samoin kuin "yritysdemokratian" nimissä perustettuja yhteistyötoimikuntia — yrityskohtaisen ristiriitojen sääntelyjärjestelmän luomiseen. Tällaisten elinten tarpeellisuuden ylätason tulopoliittisen mekanismin tueksi on suurpääoma useissa yhteyksissä todennut (Ks. esim. Klaus Waris, Teollisuus ahtaalla, Helsingin Osuuspankki 1/74). Näiden elimien avulla pyritään saamaan työntekijöiden epävirallinen organisaatio virallisen valvonnan alaiseksi. Niitä käytetään valittujen työläisten integroimiseen, "työläisaristokratian" muodostamiseen, työnantajien sanelemien päätösten laillistamiseen työntekijöiden silmissä ja niiden viemiseen työntekijöiden edustajien kautta

kentälle. Tällä tavoin pyritään myös ammattiosastojen sivuuttamiseen ja kaikin tavoin joukkoliikkeen hillitsemiseen. Työsuojelutoimikuntien luonne luokkasopuiluun tähtäävinä eliminä on paljastettava, kun niissä kamppaillaan työntekijöiden vaatimusten toteuttamiseksi.

Valvontalaissa lisätään viranomaisten valtuuksia puuttua räikeimpiin epäkohtiin. Näin viranomaiset toimivat ikäänkuin "palokuntana", joka syöksyy sinne, missä luokkaristiriita leimahtaa huonojen työolosuhteiden johdosta ilmiliekkiin ja pakottaa molemmat osapuolet lain voimalla ratkaisuun. Viranomaisten tehtäväksi on annettu nimenomaan valvoa ja organisoida työntekijöiden ja työnantajien yhteistyö työsuojelukysymyksissä. Työsuojeluhallituksen pääjohtaja Jaakko Riikonen (SDP) on sanonut, että "siellä, missä yhteistoimintaa ei synny, on työsuojeluviranomaisten pakotettava osapuolet siihen". (Demari 1. 3. 74)

Työsuojelun valvontalaki sisältää kuitenkin muutamia kohtia, joita voidaan käyttää apuna kamppailussa paremmista työoloista. Tällaisia ovat työsuojeluvaltuutettuja koskevat määräykset. Jokaiselle yli 10 työntekijän työpaikalle on valittava työsuojeluvaltuutettu edustamaan työntekijöitä työsuojeluasioissa. Työsuojeluvaltuutettu voidaan asemansa puolesta rinnastaa luottamusmieheen.

Työsuojelulainsäädännössä työsuojeluvaltuutetun asemaa ei kuitenkaan ole määritelty riittävän tarkasti. Tätä työnantajat ovat pyrkineet käyttämään hyväkseen antamalla työsuojeluvaltuutetulle erilaisia työsuojelua sivuavia "erikoistehtäviä". Tällaiset pyrkimykset muuttaa työsuojeluvaltuutetun asema ainoastaan työnantajan apulaiseksi työsuojelutoiminnassa on jyrkästi torjuttava. On tärkeätä korostaa työsuojeluvaltuutetun asemaa valitsijoidensa, työntekijöiden edustajana työolojen parantamista koskevissa asioissa.

Myös työsuojeluvaltuutetun oikeudet ovat työsuojelulainsäädännössä varsin puutteelliset. Keskeisimpänä on kysymys työsuojeluvaltuutetun päätäntävallasta. Nykyisen lainsäädännön mukaan sitä ei työsuojeluvaltuutetulle ole annettu.

Työsuojeluvaltuutetuille on saatava oikeus kieltää vaarallisen koneen tai laitteen käyttö, vaarallinen työmenetelmä tms. (Ks. tarkemmin Terveysrintaman Työterveyskonferenssin aineistoa, Tampere 1975).

Useilla työpaikoilla ovat työsuojeluvaltuutetut ryhtyneet ripeästi toimeen ja lujittaneet vaatimusliikettä epäkohtien poistamiseksi työympäristöstä. Tämä on tullut yllätyksenä suurpääomalle, jonka tarkoituksena on ollut työsuojelua uudistamalla nimenomaan joukkoliikkeen hillitseminen. Kun vaatimusliikkeen kasvaminen paremmista työoloista alkoi voimistua ja varsinkin sen yhdistyessä palkkataisteluihin, alkoi suurpääoman toimesta työsuojelun suunnitelmallinen jarruttaminen ja sen ohella voimakas hyökkäys niitä edistyksellisiä piirteitä vastaan, joita työsuojelu-uudistamiseen sisältyy. Ennen kaikkea työsuojeluvaltuutettujen toimintamahdollisuuksia on pyritty kaventamaan.

Visusti suljettujen ovien takana neuvoteltiin kesän 1974 aikana tulopoliitikkojen toimesta sopimus, jolla on tarkoitus tukahduttaa nyt alullaan oleva työsuojelutoiminta työpaikoilla. Tämä jäsenistön tietämättä SAK:n hallituksessa lokakuussa 1974 hyväksytty sopimus on oleellisimmilta osiltaan työnantajien sanelema.

Sopimuksessa työsuojeluvaltuutetun oikeuksia huononnetaan vielä siitäkin, mitä ne ovat työsuojelulaeissa. Esimerkiksi työsuojeluvaltuutetun ajankäyttö työsuojelutehtävien hoitamiseen on kavennettu sopimuksessa aivan olemattomiin. Työsuojeluongelmien ratkaisuja pyritään siirtämään sopimuksenvaraiselle työturvallisuuskeskukselle ja sen alaisille työalatoimikunnille, joissa STK:n isännänääni on kaikunut voimakkaana niiden perustamisesta saakka.

Työturvallisuuslaki

Työturvallisuuslain uusimista valmistellut työsuojelukomitea jätti mietintönsä syksyllä 1974. Mietinnön sisältämässä lakiesityksessä on asioita järjestelty hieman toisin kuin tällä hetkellä voimassa olevassa työturvallisuuslaissa, mutta varsinaisia uudistuksia ei siinä ole.

Lakiesitys ei lisää työväen valvontaoikeuksia, ei sisällä täsmällisiä teknillisiä määräyksiä, ei puutu tehokkaasti työn voimaperäistymiseen, jättää työterveydenhuollon edelleen työnantajien kontrolliin, ei käsittele työaikakysymyksiä, jättää huomiotta urakka- ja ylitöiden terveydelliset haitat ja mielenterveydelliset kysymykset, ei puutu eläkeikään edes raskaiden ammattien kohdalta. Lisäksi se monin tavoin tiivistää työsuojelua valtiomonopolistisen säätelymekanismin osana. Työsuojelukomitea esittää laadittavaksi valtakunnallisen työsuojelusuunnitelman vuosittain alkavalle viisivuotiskaudelle. Tällainen valtiomonopolistisen sääntelyjärjestelmän elimissä laadittu suunnitelma olisi täysin työläisten valvonnan ulkopuolella. Suunnitelmasta tulisi tulopoliitikkojen käsissä katto työturvallisuuden lisäämiselle. Tärkeitä työsuojelun kehittämisen toimenpiteitä voitaisiin työsuojelusuunnitelmaan nojautuen siirtää vuosia eteenpäin.

Lakiesitys on vain nykyinen laki juridisesti kauniimmin kirjoitettuna. Tällaisen näennäisehdotuksen toteuttaminen ainoastaan viivästyttäisi todellisten parannusten saamista työturvallisuuslakiin.

Taistelu parempien työolosuhteiden puolesta

Maassamme parhaillaan toteutettava työsuojelureformi on luonteeltaan valtiomonopolistinen. Sos. dem.-puolueen oikeistojohdolla on monopolipääoman tavoitteiden toteuttajana keskeinen merkitys. Tuskin millään muulla alalla sos. dem. virkamiehet ovat saavuttaneet yhtä ehdotonta valta-asemaa kuin työsuojelun hallinnossa.

Valtiomonopolististen piirteiden ohella siihen sisältyy kuitenkin myös eräitä työväenluokan kasvavan voiman aikaansaamia myönnytyksiä, mutta nämä myönnytykset jäävät näennäisiksi, ellei käydä jatkuvaa sitkeätä taistelua työtätekevien vaatimusten toteuttamiseksi. Tämä edellyttää työtätekevien joukkoliikkeen kehittämistä. Vasta voimakkaan joukkoliikkeen tuloksena, joka lähtee työpaikoilta ja muodostuu osaksi laajaa demokraattista rintamaa, voidaan työsojelulainsäädäntöön saada sellaisia kohtia, jotka antavat edellytyksiä paremmista työoloista käytävän kamppailun voimistamiselle.

Yhä enenevässä määrin ovat myös työsuojelun alalla toimivat lääkärit, terveyshoitajat, psykologit ja insinöörit yhtyneet työläisten taisteluun paremmista työoloista. Tämän yhteistyön rakentamisessa on tehnyt tehokasta työtä Sosialistinen Terveysrintama. Terveysrintama järjesti viime syksynä Työterveyskonferenssin, johon osallistui yli 1 200 edustajaa työpaikoilta ja alan toimihenkilöä. Tapahtuma oli osoitus työväenluokan ja sivistyneistön luokkaliiton kehittämisen mahdollisuuksista sekä osoitus siitä, miten työsuojelukysymykset ovat tärkeänä osatekijänä monopolien vastaisen rintaman rakentamisessa.

Antero Honkasalo, Matti Sundquist

Tarkistusneuvottelut ja tulopolitiikka

Vuodesta 1968 lähtien Suomessa toteutetut tulopoliittiset ratkaisut ovat merkinneet työtätekevien elinehtojen huonontumista, suurpääoman voittojen ja mahdin kasvua, ammattiyhdistysliikkeen johdon sitomista monopoleja palvelevaan politiikkaan sekä demokratian kaventamista ammattiyhdistysliikkeessä ja koko yhteiskunnassa. Vuoden 1974 keväällä solmittiin tähän mennessä laajin, 22 kuukautta voimassa oleva tulopoliittinen kokonaisratkaisu, jota helmikuussa 1975 "tarkistettiin". Tarkistuksen pääsisältönä oli kokonaisratkaisun jatkamisen varmistaminen, mutta se sisälsi siinä määrin uusia osatekijöitä, että sitä voitaneen pitää erillisenä tulopoliittisena ratkaisuna. Seuraavassa tarkastellaan ensiksi tätä tulopoliittista ratkaisua kokonaisuudessaan ja sen jälkeen erikseen siihen sisältynyttä

maataloustuloratkaisua. — Tulopolitiikkaa on aikaisemmin käsitelty Soihdun numeroissa 2/73, 4/73, 2/74, 6/74. Maatalouspolitiikasta ks. Lasse Jaakkola, Tapani Mauranen: Maatalouskysymys, Soihtu 1973/6 ja Marja Holmila: Maatalouspolitiikan kysymyksiä, Kommunisti 1975/1. — Toimitus.

Suurpääoman tavoitteet

Tarkistusratkaisussa työnantajien tavoitteena oli keväällä 1974 solmitun tulopoliittisen sopimuksen jatkamisen varmistaminen. Valmisteltaessa koko kaksivuotista tulopoliittista ratkaisua metalliteollisuuden työnantajaliiton toimitusjohtaja Rolf Widén esitti seuraavat tavoitteet, jotka olivat määräävinä myös tarkistusvaiheessa: 1) indeksiehtokiellon jatkaminen; 2) hintakysymysten ja maataloustuloratkaisun liittäminen palkkasopimuksiin; 3) sosiaalipoliittisten ja muiden lainsäädäntöä vaativien toimenpiteiden sisällyttäminen kokonaisratkaisuun; 4) "solidaarinen palkkapolitiikka", joka työnantajien sekä tulopolitiikalle vihkiytyneiden ammattiyhdistysjohtajien kielessä merkitsee mahdollisimman pieniä palkankorotuksia ja keinottelua eri työläisryhmien välisillä palkkaeroilla (Hufvudstadsbladet 5. 10. 1973). Sekä itse kokonaisratkaisu maaliskuussa 1973 että sen tarkistus helmikuussa 1974 toteutettiin täysin näiden työnantajien piirustusten mukaan.

Tilastohämäys ja reaalipalkkojen alentuminen

Tulopolitiikan perusajatuksia on työläisten palkkataistelun korvaaminen "objektiivisiin" tilastoihin ja porvarillisiin talousteorioihin perustuvalla "asiallisella harkinnalla." Tammikuun alussa tulopoliittinen selvitystoimikunta väitti, että teollisuustyöläisten reaaliansiot ovat nousseet 2,8 % ja kaikkien palkansaajien reaaliansiot 4 % ensimmäisellä sopimuskaudella. Tällaisiin tuloksiin päästiin 1) tarkastelemalla vain osaa sopimusvuodesta, jolloin mukana laskussa ovat kaikki palkkojen sopimuskorotukset, mutta vain osa hinnankorotuksista; 2) "korjaamalla" tilastokeskuksen aikaisemmin julkaisemia ansiokehitystilastoja: 3) jättämällä huomiotta verotuksen kiristyminen; 4) sivuuttamalla toisaalta sopimuskorotusten ja toisaalta ns. palkkaliukuman erittely. On otettava myös huomioon virallisia palkka- ja hintatilastoja yleensäkin vääristävät seikat: yli- ja vuorotöiden vaikutus, työn voimaperäisyyden kohoaminen, työvoimarakenteen muuttuminen, työläisten kulutusrakenteen ja elinkustannusindeksin painorakenteen väliset erot jne.

Elinkustannusindeksi kohosi 17 % vuonna 1974. Tilastokeskuksen laskema sopimuspalkkaindeksi kohosi 12,6 %, mihin sisältyvät mm. vuorotyölisien korotukset. Palkkojen yleiskorotukset olivat noin 10 % teollisuustyöläisten keskituntiansiotasolla. Näin voimakas reaaliansioiden alentumisen uhka on pakottanut työläisiä työpaikkakohtaisella taistelulla hankkimaan palkankorotuksia sopimuskorotusten lisäksi. Tilastoitujen työtaistelujen määrä kohosi 1 008:sta v. 1973 1 650:een v. 1974. Niiden avulla saadut palkankorotukset eivät tietenkään todista tulopoliittisen sopimuksen olleen työläisille edullinen vaan aivan päinvastaista.

Ammattiyhdistysjohtajien mukautuminen suurpääoman linjaan

Talousneuvoston tulopolitiikkaa käsittelevässä mietinnössä (Komiteanmietintö 1967:B1) todetaan: "Tulopolitiikkaa harjoitettaessa ... pyritään tulonjakoa koskevien arvokäsitysten sovitteluun jo silloin, kun eri tulonsaajaryhmät määrittelevät lähiajan tavoitteitaan ja toimintasuunnitelmiaan." Tarkistusneuvotteluissa tämä tulopolitikkaan sisältyvä "tulotavoitteiden sovittelu", jota tilastohämäys osaltaan palveli, onnistui ilmeisesti paremmin kuin kertaakaan aikaisemmin. SAK:n huippujohdon "tavoitteista", jotka aina ennenkin ovat olleet valmiiksi tingittyjä, tihkui nyt julkisuuteen tietoja vasta jälkikäteen.

Myös eräät kansandemokraattiset ammattiyhdistysjohtajat olivat neuvotteluissa mukana nyt alusta loppuun sammutetuin lyhdyin. SAK:n

"yhteisenä" tavoitteena oli vain noin 20 pennin lisäys alkuperäisiin sopimuskorotuksiin. Eräät kansandemokraattiset ammattiyhdistysjohtajat kieltäytyivät itsepintaisesti tukemasta lukuisten ammattiosastojen esittämää 2 mk:n yleiskorotusvaatimusta, jonka toteutuminen olisi hyvittänyt tapahtuneen hintojen nousun ja joka pitävällä indeksiehdolla täydennettynä olisi myös vastannut SKP:n esittämää vaatimusta 6 % reaaliansioiden noususta. He esittivät kyllä vähimmäispalkkaa ja ohjepalkkoja koskevia tavoitteita, mutta olivat valmiit luopumaan hetkessä niistäkin SAK:n "yhteisten" tavoitteiden hyväksi. SKP:n poliittinen toimikunta vaati 8 mk:n vähimmäispalkkaa — SAK:n "yhteisenä" tavoitteena oli 7,35 mk. Metalliliiton johdossa olevat kommunistit ja kansandemokraatit esittivät (7. 2.) keskimäärin 2,25 mk:n korotusta ohjepalkkoihin — muutataman päivän päästä (11. 2.) SAK:n ohjepalkkavaatimuksena esitettiin 1 mk. Arvo Hautala piti näin saavutettua "yhtenäisyyttä" niin arvokkaana, että hän senkin jälkeen, kun SAK:n sos.dem. johtajat olivat heittäneet "yhteiset tavoitteet" romukoppaan, katsoi perustan olevan luotu myös tulevaa yhteistyötä varten (Mauri Sirnön mukaan, KU 18. 2. 1975).

Työtätekevien joukkoliikkeen syntymisen ehkäiseminen ja hajottaminen tulopolitiikan päämääränä

Tällaisella "yhteistöllä", joka perustuu sellaisiin työläisten etujen mukaisista tavoitteista poikkeaviin tavoitteisiin, joita ei edes uskalleta julkaista, ei ole mitään tekemistä työväenluokan toimintayhtenäisyyden kanssa. Ilman konkreettisia tavoitteita ei voi syntyä työläisten yhtenäistä taistelua etujensa puolesta. Oikeistososialidemokraattiset ja eräät kansandemokraattiset ammattiyhdistysjohtajat eivät pelkästään pidättäytyneet joukkoliikettä edistävien tavoitteiden esittämisestä vaan myös suoranaisesti hyökkäsivät työläisten joukkotoimintaa vastaan Turussa järjestetyn yli 20 000 työläisen mielenosoituslakon yhteydessä.

Työnantajat ja reformistiset ammattiyhdistysjohtajat pyrkivät ehkäisemään työväen yhteisrintaman muodostumista myös harjoittamalla suuriäänistä, katteetonta mielipidemuokkausta sinänsä tärkeän, tulopolitiikan kärjistämän matalapalkkakysymyksen avulla. Näin yritettiin pakottaa matalapalkkaiset työläiset passiivisesti odottamaan ylätason neuvottelujen tulosta sekä estää samalla voimakkaimpien ammattiliittojen taistelu.

Eri työläisryhmien vastakkainasettelun ohella pyrittiin asettamaan vastakkain suurpääoman sortamia eri väestöryhmiä. Työläisten ja pienviljelijöiden vastakkainasettelu sai uuden muodon, kun SAK:n yleiskorotustavoite kytkettiin maataloustuloratkaisuun (eikä esim. tapahtuneeseen hintojen nousuun). TVK:n kieltäydyttyä aluksi hyväksymästä Liinamaan esitystä sos.dem. johtajat suuntasivat hyökkäyksen toimihenkilöitä vastaan. Eräiden kansandemokraattisten johtohenkilöiden tehtäväksi tuli syyttää marxilais-leniniläisiä opiskelijoita provokaattoreiksi.

Ratkaisun sisältö

Alkuperäisessä sopimuksessa vuoden 1975 yleiskorotukset oli asetettu 10 p alemmalle tasolle kuin vuoden 1974 korotukset — ilmeisesti sen vuoksi, että vuoden 1975 korotukset voitaisiin suurella hälyllä "tarkistaa" edellisen vuoden tasolle. Liinamaan tarkistussopimuksen mukaan vuoden 1975 yleiskorotus on yhtä suuri kuin vuoden 1974 korotukset yhteensä (75 p) vain sillä erolla, että syyskuun 15 pennin korotus on siirtynyt huhtikuuhun. Teollisuustyöläisten keskituntiansiotasolla tämä merkitsee pyöreästi 7 %n korotusta samaan aikaan kun hintojen nousuvauhti on 18 % vuodessa (helmikuun 1975 elinkustannusindeksin mukaan). "Matalapalkkakorotukset", joista suurimmat ylittävät 15 pennillä normaalin yleiskorotuksen, koskevat vain alle 6,45 markan tuntipalkkoja. Nämä korotukset samoin kuin vähimmäispalkan korottaminen 6,30 markkaan eivät käytännössä merkinne juuri mitään, sillä teollisuudessa palkat lähes

poikkeuksetta ylittävät nämä tasot. Myös taulukkopalkkojen 10 pennin lisäkorotuksella on vain harvoin käytännön merkitystä (virkasuhteisia työntekijöitä lukuunottamatta).

Muista tarkistussopimukseen sisältyvistä kohdista — maataloustuloratkaisun lisäksi — tärkeimmät ovat seuraavat: 1) Lupaus aviopuolisoiden erellisverotukseen siirtymisestä vuonna 1976. Toteuttamisen muodosta riippuen erillisverotus voisi olla yksi keino keventää työläisperheiden verotusta. Nyt sillä lähinnä pyritään helpottamaan siirtymistä palkkatyöläisten kannalta nykyistä epäedullisempaan tuloverotusmuotoon minkä lisäksi se on tarkoitettu houkuttimeksi naistyövoiman värväykseen. 2) Työvoimapolitiikkaan liittyy myös tavallista suurempi — 30 %:n — korotus lapsilisiin, mikä ei kuitenkaan riitä lapsilisien reaaliarvon korottamiseksi v:n 1955 tasolle. 3) Lupaus uudesta asumistukilaista. Tämän lisäksi sopimus sisältää eräitä vähämerkityksellisiä hintavalvontaa, verotusta ja aravalainalyhennyksiä koskevia kohtia.

Sopimusta ei tule arvioida pelkästään sen perusteella mitä siihen on kirjoitettu. Asiallisesti sopimus merkitsi hallitukselle valtakirjaa jatkaa työväenvastaista politiikkaansa mm. sosiaali-, terveydenhuolto- ja koulutusmenoja supistamalla, mistä ns. maksutasepaketin yhteydessä saatiin pian uusi näyttö.

Sopimus merkitsee mm. sitä, että tulopoliittisen ratkaisuun sisältyvä lupaus asumiskustannusten alentamisesta ei toteudu. Asumistuesta pääsee osalliseksi vain pieni osa työväenluokasta ja asiallisesti se merkitsee tukea myös vuokraisännille ja gryndereille. Tämäkin havainnollistaa hyvin tulopoliittisten "sosiaalipakettien" luonteen: Kysymys on katteettomista lupauksista tai suurpääomaa välittömästi hyödyttävistä ratkaisuista tai parhaissa tapauksissa riittämättömistä osaparannuksista, jotka työläiset itse maksavat verojen tai palkankorotuksen pientymisen muodossa. "Sosiaalipaketit" merkitsevät samalla kaikkien kapitalistien työvoimakustannuksiin liittyvien tekijöiden alistamista keskitetylle epädemokraattiselle sääntelylle ja luovimiskeinoa, jolla työläisten huomio yritetään kääntää pois palkankorotuksista.

Uusia tulopolitiikan toteuttamisen muotoja etsitään

Se, että työläisten elintasoa alentava kaksivuotinen tulopoliittinen ratkaisu saatiin suurpääoman kannalta varsin helposti solmituksi ja sen jatkaminen kivuttomasti varmistetuksi, rohkaisee suurpääomaa pyrkimään nykyistä sopimusta pitempiaikaisiin sopimuksiin. Tarkistuspykälään liittynyt SAK:n sääntöjen vastainen irtisanomisoikeuden kieltäminen ammattiliitoilta merkitsi askelta pakkosovinnon käyttöönotossa.

Tarkistussopimuksen solmimisen jälkeen esitetyt tulopoliitikkojen lausunnot, joiden mukaan tulopoliittisiin sopimuksiin kytkettyjen asioiden määrää on vähennettävä, eivät merkitse pyrkimystä tulopoliittisen kurjistusotteen höllentämiseen. Nähtävästi suurpääoma etsii etujensa toteuttamiseksi uusia muotoja, jotka olisivat joustavampia kuin suuret, yksityiskohtaiset sopimukset. Kauppalehden mukaan "keskusjärjestöt pystyvät... paremmin säilyttämään kokonaisvaltaisen ohjaavan otteensa, jos työehtoneuvotteluihin kytkettyjen asioiden määrää vähennetään." (5. 5. 1975).

Tulopolitiikasta saadut kokemukset Suomessa osoittavat, että kysymys ei ole vain sopimusten huonosta tasosta siinä mielessä, kuin työläisten ja kapitalistien väliset sopimukset ovat aina kompromisseja. Sopimusten huonous ei ole selitettävissä pelkästään sillä, että sos. dem. johtajat eivät kuuntele työläisten ääntä, mikä on ennenkin ollut sääntönä. Kysymys ei ole myöskään ensisijaisesti työehtosopimusten tästä tai tuosta muodosta tai niihin välittömästi kytkettyjen asioiden määrästä — vuonna 1973 tulopolitiikan perustavoitteet toteutettiin liittokohtaisten sopimusten muodossa. Tulopolitiikasta on tullut monopolien etujen mukaisen taloussääntelyn etulinja, jonka välittömänä tavoitteena on palkkojen ja muiden työvoiman uusintamistekijöiden jäädyttäminen ja kaikinpuo-

linen sääntely ja joka ammattiyhdistysliikkeen itsenäisyyttä sekä demokratiaa kaventamalla ulottaa kielteisen vaikutuksensa kaikkien työtätekevien väestökerrosten elinehtoihin ja asemaan. Tulopolitiikka voidaan murtaa vain työtätekevien jokapäiväisistä tarpeista lähtevällä taloudellisella ja poliittisella joukkotaistelulla.

Pertti Honkanen

Pienviljelijävastainen maataloustuloratkaisu

"Tehdyssä tuloratkaisussa luulisi maatalouden olevan kaikkein tyytyväisin osapuoli" (Demarin pääkirjoitus 18. 2. 1975). "Maatalousväestö voi olla suhteellisen tyytyväinen tapahtuneeseen ratkaisuun" (Virolainen 8. 3. Suomenmaassa). "Liinamaan sovintoesityksen puitteissa maatalous oli ainoa, joka näyttää saavan kaiken mitä vaatikin" (Kansan Uutisten pääkirjoitus 18. 2.). Lehtikirjoitusten perusteella saattaisi siis näyttää siltä kuin tulopoliittisen ratkaisun todellinen voittaja ei olisikaan ollut suurpääoma, vaan "maatalous". Maataloutta ei kuitenkaan voi käsitellä kokonaisuutena. Jos haluaa paljastaa ratkaisun todellisen sisällön, on kysyttävä mitä saivat monopolit ja mitä saavat suur- ja mitä pienviljelijät.

Pienviljelijän reaalitulot laskevat

Viime vuosina on inflaation kiihtyminen ja maatalouden sitominen entistä kiinteämmin tulopoliittisiin kokonaisratkaisuihin johtanut reaalitulojen vähenemiseen pienillä ja yhä useammilla keskisuurillakin viljelmillä. Väheneminen ilmenee jopa hintatoimikunnan laskemista maatalouden kokonaistuloistakin. Vuodesta 1972 vuoteen 1975 on maatalouden kokonaistulo kasvanut 36 % (vuosi 1975 arvioitu tehdyn ratkaisun mukaan) kun taas kuluttajan hintaindeksi on kohonnut 53 % (vuoden 1975 kohoaminen arvioitu 18 %:ksi). Elinkustannukset nousevat siis nopeammin kuin maataloustulo. On myös huomattava, että maatalouden saamasta tulosta yli 2/3 on korvausta tuotantovälineiden kohonneista hinnoista, ts. monopolien viljelijöiltä anastamista voitoista.

Ratkaisun sisältö

Tämän kevään maataloustuloratkaisu ei näyttävästä koostaan huolimatta paranna pienviljelijän taloudellista asemaa:

Maataloustuloa nostettiin lähes yksinomaan korottamalla viljelijän tuotteistaan saamaa tavoitehintaa, mistä suurtuottaja hyötyy moninkertaisesti pientuottajaan verrattuna.

Pienviljelijät saavat Suomessa suurimman osan tuloistaan maidon tuotannosta. SKP:n poliittisen toimikunnan kannanoton mukaan tavoitehintoja nostettaessa maito olisi pitänyt asettaa etusijalle. Ratkaisussa korotettiin kuitenkin yhtälailla hintoja myös suurtuottajien käsiin keskittyneillä tuotannonaloilla, joiden kannattavuus on tutkimusten mukaan maitotaloutta parempi.

Rehuviljan tavoitehintoja korotettiin kaikkein eniten: ohraa 28 % ja kauraa 31 %. Tämä on maatalouden sisäinen tulonsiirto pienviljelmiltä suurviljelmille, sillä rehut muodostavat pienviljelmien karjanhoidossa kaikkein merkittävimmän kustannuserän.

Hintapoliittista tukea myönnettiin valtion budjetista 394 milj. mk maidon hinnan subventoimiseen, mikä sinänsä on hintojen nousua hillitsevä toimenpide. Sen varjolla pienennettiin kuitenkin pinta-alalisien ja aluetuen korotusta puoleen viimevuotisesta. Juuri ne olisivat olleet pienviljelijälle edullisimmat tulomuodot.

Ratkaisuun kytketty maatalousloman pidennys 10 päivään on tietenkin parannus niille, jotka sen saavat. Lakitekstin rajoitusten ja budjettivarojen "puutteen" vuoksi jäi kuitenkin viime vuonnakin suuri osa pienviljelijöistä ilman lomaoikeutta.

Pinta-alalisien kehittäminen pysäytetty

SKP:n keskuskomitea vaati helmikuussa pinta-alalisien korottamista korkeimmalla lain sallimalla määrällä. Pinta-alalisä maksetaan tilakohtaisesti tilan peltoalan suuruuden mukaan alle 12 ha:n tiloille etelässä, alle 15 ha:n tiloille Keski-Suomessa ja alle 20 ha:n tiloille Pohjois- ja Itä-Suomessa. Pinta-alalisä tukee huonoimmassa asemassa olevia viljelijöitä ja tasoittaa siten tuloeroja maatalousväestön sisällä. Se maksetaan budjetista, eikä siksi siirry vähittäishintoihin työläisten maksettavaksi. Sen korottaminen vähentää tarvetta tavoitehintojen korotuksiin ja hillitsee näin hintojen nousua.

Pinta-alalisän korottaminen ei ole mahtunut tulopolitiikan raameihin: vuodesta 1967 vuoteen 1973 budjetista maksettujen pinta-alalisien määrä on reaaliarvoltaan alentunut 9 %. Pienviljelijöiden vaatimuksista välittämättä ei MTK:n johto ole ajanut pinta-alalisien korottamista nykyistä enempää. Selitykseksi MT K:n toiminnanjohtaja Haavisto toteaa, että: "tuen jakoperusteiden uudistus on valmisteilla" (Maataloustuottaja 2—3/1975). Vuosi sitten (Maataloustuottaja 3—4/1974) oli selitys täsmälleen sama. Pinta-alalisä ei sovi valtiomonopolistisen maatalouspolitiikan ajajien välineistöön, koska se hidastaisi monopolien etujen mukaista pientilojen pakkoluovuttamista.

Tulopolitiikan seuraukset maataloudessa

Tilojen lopettaminen on 70-luvulla kiihtynyt yli 7000 tilan vuosivauhdiksi. Samaan aikaan tuotanto on keskittynyt voimakkaasti. Esim. yli 500 sian suursikalat tuottivat viime vuonna 27 % sianlihasta. Niiden määrä on lisääntynyt vuoden 1969 55:stä 919 sikalaan. Yli 1000 kanan kanalat puolestaan tuottavat nykyään 32 % munista, ja niiden määrä on lisääntynyt 233:sta 919 kanalaan (MT 2—3/75).

Myös maatalouteen liittyvillä teollisuuden ja kaupan aloilla toimivat monopolit ovat keränneet valtavia pääomia tulopolitiikan kaudella. Erityisen hyvin on menestynyt ns. OKO:n ryhmä (Hankkija, Valio, TLK, Metsäliitto jne.) Ne ovat lisänneet voittojaan mm. korottamalla viljelijöiden ostamien tuotantovälineiden hintoja ja laajentamalla välikäsien osuutta elintarvikkeiden kuluttajahinnoista.

Esim. tänä keväänä korotettiin viljelijän saamaa tavoitehintaa maidolle 3 p/l. Tämän lisäksi maksetaan osa hintapoliittisesta tuesta maidon lisähintana. Tällöin nostivat välikädet vähittäismyyntihintaa 9 p/l. Kuoritun maidon hintaa nostettiin myös 9 p/l. Kuorittua maitoa viljelijät käyttävät itse karjan ruokintaan.

MTK ei puolusta pienviljelijää

MTK:n (Maataloustuottajien Keskusliitto) asema maataloustuloratkaisussa oli erittäin keskeinen. Neuvottelut käytiin valtion ja MTK:n edustajien välillä. Kun ratkaisuun ei aluksi päästy, pienennettiin neuvottelupiiriä ja muodostettiin neljän hengen sovittelulautakunta. Lautakunta sopi kokonaissummista, mutta MTK:lle annettiin valtuudet päättää korotusten tuotekohtaisesta jaosta. Lisäksi MTK on järjestänyt itsensä päättämään elintarvikkeiden vähittäishintojen korotuksistakin yhdessä hallituksen ja elinkeinohallituksen kanssa.

MTK:n johto on tulopolitiikassa asettunut ajamaan suurviljelijöiden ja maatalouden monopolien etuja. Pienviljelijä on neuvotteluissa unohdettu ja MTK:n järjestökoneistoa on käytetty työläisiä vastaan suunnattuun demagogiaan, mm. syyttelyyn "ylisuurista" palkankorotuksista. Tämä on täysin nurinkurista jo siksikin, että maataloustulolain mukaan maataloustuloa korotetaan yhtä paljon kuin yleinen ansiotaso, eli työläisten itselleen kamppailema tulo, on noussut. MTK:n johdon nykyinen linja ei avaa pienviljelijälle tietä vaikeuksien voittamiseen, sen mahdollistaa vain pienviljelijöiden ja työläisten yhteinen kamppailu monopoleja vastaan.

Leo Granberg

Kamppailu tutkinnonuudistuksen suunnasta

Taistelua demokraattisen tutkinnonuudistuksen puolesta on käsitelty Soihdun numeroissa 5/72 (Yrjö Engeström, Reijo Miettinen, Juhani Solantaus: Korkeakoulukamppailun peruskysymykset) ja 1/74 (Yrjö Engeström, Matti Reinikainen, Yrjö Eronen: Yhtenäiseen taisteluun laaja-alaisen ammattipätevyyden ja tieteellisen opetuksen puolesta — oikeistovaaraa vastaan tutkinnonuudistuksessa). Näissä artikkeleissa ja SOL:n Taisteluohjelmassa on kiteytetty se peruslinja, joka on ollut SOL:n ja koko demokraattisen liikkeen taistelun perustana.

Näiden kirjoitusten jälkeen on tilanne tutkinnonuudistuksessa jo muuttunut. Ensinnäkin demokraattisen liikkeen saamien kokemusten nojalla on voitu täsmentää ja konkretisoida tutkinnonuudistuksen periaatteita. Toiseksi samanaikaisesti on oikeiston ja sos.dem.-keskustahallituksen tutkinnonuudistuslinja tiukentunut tiiviimmin valtiomonopolistiseen suuntaan.

Oikeistohyökkäyksen voimistuminen tutkinnonuudistuksessa vaatii demokraattisilta voimilta — niin opiskelijoilta kuin opettajilta ja tutkijoilta — suurta aloitteellisuutta ja käytännöllistä kamppailukykyä. Seuraavassa raportissa selvitetään kamppailun nykyinen vaihe, keskeiset ongelmakohdat ja asetetaan kamppailun päälinja.
— Toimitus.

Tutkinnonuudistuslinjat FYTT:n jälkeen

Nykyisen tutkinnonuudistustilanteen taustalla on paljolti edelleen Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunnan mietinnössä v. 1972 esitetyt ehdotukset korkeakoulututkintojen uudistamisesta. FYTT syntyi 1960-luvun korkeakouluopetuksen kriisin ratkaisuyrityksistä. Taantumispiirien tiukan monopolistinen rationalisointiuudistus oli demokraattisen liikkeen voimin kyetty torjumaan ja painostettu oikeisto ja hallitus perääntymään FY-aloilla. Tämä pakotti hallituksen asettamaan reformistisen FYT-toimikunnan.

Tarkoitus oli luoda reformi, joka tyynnyttäisi demokraattisen liikkeen, mutta samalla täyttäisi valtiomonopolistisen koulutusuudistuksen vaatimukset. FYTT:n jätettyä suosituksensa ja jopa ennen niiden ilmestymistä voitiin todeta FYTT:n pettäneen hallituksen siihen kohdistamat reformistiset toiveet: toimikunnan suositukset suuntautuivat selkeästi demokraattisiin ratkaisuihin. Tähän oli vaikuttanut se, ettei oikeistolla ollut torjuttujen rationalisointisuunnitelmien jälkeen mitään jäsentynyttä linjaa kun sen sijaan demokraattisen opiskelijaliikkeen ja nuoremman korkeakoulusivistyneistön kamppailun tuloksena oli jo syntynyt ratkaisumalleja tutkinnonuudistuksen perustaksi koulutuksen tieteellisen tason kohottamiseksi ja demokraattisen ammattikäytännön edellytysten luomiseksi.

FYTT:aan suhtautumisessa muotoutui vähitellen tutkinnonuudistuksen kolme peruslinjaa:

1. Oikeisto ja monopolit reagoivat mietintöön äärimmäisen kielteisesti ja voimistivat oman uudistusmallin etsiskelyä OECD:n ja EEC:n asiakirjoista. Näitä alettiin propagoida monopolien esikuntien ohjelmissa ja niiden läpiajamiseen korkeakoulutaantumuksen piirissä ryhdyttiin systemaattisesti käyttämään mm. monopolien aloitteesta perustettua Korkeakoulujen tiede- ja tutkimuspoliittista säätiötä (KTTS).

2. Opetusministeriön ja hallituksen suhtautuminen mietintöön oli muodollisen hyväksyvää — mainostipa ministeri Sundqvist FYTT:a "vuosisadan merkittävimmäksi koulutuspoliittiseksi asiakirjaksi". Ministeriö ryhtyi myös rahoittamaan FYTT:n konkretisointiyrityksiä eri korkeakouluissa.

3. Demokraattinen opiskelijaliike ja demokraattiset opettajat ja tut-

kijat näkivät esityksessä kiteytyvän monia keskeisimpiä tavoitteitaan. Tällaisia olivat lyhyttutkintojen torjuminen, polyteknisyyden korostaminen, laaja-alaisuus tieteellisessä ja ammatillisessa mielessä sekä opetuksen suunnittelun demokraattisuus. SOL:n ja demokraattisen liikkeen strategiana oli mietinnön ilmestymisen jälkeen edetä sen tarjoaman mallin pohjalta kokeilujen käynnistymisen kautta uudistuksen "vyöryttämiseen" kaikilla opinto-aloilla ja kaikilla korkeakouluilla. Nähtiin kuitenkin myös selvästi oikeiston pyrkimykset käyttää FYTT:n esityksiä monopolien uudistusmallien näennäisenä perustana. Siksi todettiin välttämättömäksi täsmentää edelleen demokraattisen tutkinnonuudistuksen periaatteita. Demokraattisen liikkeen aloitteellisen aseman vuoksi nähtiin mahdolliseksi edetä suhteellisen nopeasti.

Hallituksen ja opetusministeriön näennäisedistyksellisyys paljastuu

Viime vuoden kuluessa voitiin kuitenkin havaita että eteneminen demokraattisen uudistuksen toteuttamisessa törmäsi kasvaviin vaikeuksiin. Monopolien, hallituksen ja opetusministeriön linja tiukkeni hyvin nopeasti. Samanaikaisesti korkeakoulutaantumus pystyi hidastamaan ja torjumaan demokraattisten voimien laitos- ja tiedekuntakohtaisia esityksiä.

Hallituksen ja ministeriön näennäisedistyksellisyys on paljastunut entistä selvemmin. Ministeri Marjatta Väänänen (k) ja kansliapäällikkö Jaakko Numminen (k) ovat esiintyneet julkisesti OECD:n jaksottais- ja monivaihekoulutuksen puolesta. Sosialidemokraatit puhuvat edelleen koreasti "työtätekevien sivistyksellisen tason kohottamisesta ja vuosisadan koulutusuudistuksesta", mutta samalla itseasiassa ajavat vuosisadan kovinta kuristuslinjaa yhdessä keskustan kanssa. Tämän politiikan olennaisimmat piirteet ovat: tiukka budjettipolitiikka, koulutuksen aineellisten resurssien voimakas kurjistaminen, mikä johtaa opintojen hiostamiseen, korkeakoulun sisäisten karsintojen tiukentamiseen ja sisäänottojen supistuksiin; demokratian voimakas kaventaminen riistämällä korkeakouluilta autonomia, mikä merkitsee asioiden valmistelun ja päätäntävallan siirtämistä korkeakouluilta ministeriöön ja valtioneuvostoon; korkeakoulujen hallinnon kiintiöiminen kolmikanta-asetuksilla, mikä suo korkeakoulutaantumukselle riittävät asemat mm. juuri demokraattisen tutkinnonuudistustaistelun estämiseksi. Keskeisiksi välineiksi korkeakoulujen toiminnan ohjelmoimiseksi on kehitelty suunnittelu- ja laskentajärjestelmiä ja tutkimuspoliittista ohjelmointia.

Valtiovallan lisääntyvä suora puuttuminen korkeakoulujen opetuksen sisältöön toteutetaan tutkinnonuudistuksen valtakunnallisen koordinaation tiukentamisella ja opinaloittain säädettävillä tutkinto-asetuksilla. Viime vuoden puolella asetettiin ohjantatyöryhmät kaupan ja humanististen tieteiden aloille ja tällaisia ohjantatyöryhmiä ollaan perustamassa myös muille aloille. Maaliskuussa asetettiin yhteiskuntatieteen ja lääketieteen ohjantaryhmät. Työryhmät perustettiin opetusministeriön nimenomaisiksi "työrukkasiksi" ilman riittävää poliittista edustavuutta ja tieteellistä tai korkeakoulukohtaista asiantuntemusta.

Ministeriön tiukentuvaa linjaa osoitti myös hallituksen budjettiesityksen vuodelle 1975 kehitysnäkymät-katsauksessa esiintyvä maininta, jossa korkeakoulututkintojen uudistamisen tavoitteeksi kategorisesti asetettiin opintojen "ammatillistaminen" kaikilla aloilla. Joulukuun 19. päivänä valtioneuvoston julkistamassa periaatepäätöksessä korkeakoulututkintojen uudistamisen periaatteista heijastuu sama linja. Periaatepäätöksellä pyrittiin luomaan vaikutelma, että jotakin suurenmoista on sittenkin tapahtumassa kaiken kurjistamispolitiikan keskellä. Muodollisten korulauseiden takaa on kuitenkin poimittavissa kolme päälinjaa, jotka paljastavat hallituksen politiikan: ensinnäkin uudistuksen tavoitteissa "ammattisuuntautuneisuus" absolutisoidaan tieteellisyyden kustannuksella; toiseksi määritetään neljän vuoden tavoitekesto kaikkien alojen opinnoille, mikä lääketieteessä, tekniikassa sekä joillakin muilla aloilla merkitsee joko opintojen erittäin huomat-

tavaa hiostamista tai opetuksen tavoitteista tinkimistä; ja kolmanneksi uudistuksen aikataulu säädetään niin tiukalle, että kaikilla aloilla voitaisiin siirtyä uusiin tutkintoihin jo syyslukukaudella 1977. Tiukka aikataulu pakottaa etsimään hätäisiä ratkaisuja, mikä lisää painetta sisällyksettömään teknisismiin.

Tämän vuoden helmikuussa opetusministeriön korkeakouluille antamat periaatepäätöksen sovellutusohjeet tulkitsevat valtioneuvoston kantaa erittäin tiukasti. Ministeriön ohjeissa periaatepäätöksestä "siteeratussa" tavoiteluettelossa ei esim. ole enää lainkaan tieteellisyyden periaatetta.

Periaatepäätösten ohella on ministeriön tutkinnonuudistuskäytäntö tuonut jatkuvasti esille todisteita politiikan valtiomonopolistisesta luonteesta. Tampereelle perustettiin toimittajien koulutuksen lyhyttutkinto ja Seinäjoelle kaavaillaan jonkinlaista alemman tason sosiaalikorkeakoulua. Ministeriö on myös valmistellut lääkäri- ja hammaslääkäritutkinnoista asetusta, joilla opintoja rajusti lyhennetään. Asetuksia on tulossa edelleen muillekin opinaloille. Näiden asetusten tarkoitus on sitoa korkeakouluissa tapahtuva suunnittelu ministeriön asettamiin ehtoihin ja saattaa hapuilevat tai niskottelevat tiedekunnat ohjauksen piiriin.

Erittäin huolestuttavaa on se, että opetusministeriö on nähnyt tutkinnonuudistuksessa myös monopolien etujen mukaisen mahdollisuuden opintojen hiostamisen lisäämiseen. Samalla, kuten ministeri Sundqvist on todennut tutkinnonuudistuksen myötä tarjoutuu mahdollisuus löytää tapoja "opintosuoritusten tarkempaan seurantaan opintotuen myöntämisen perustaksi". Valtioneuvoston periaatepäätös edellyttää myös lukuvuoden pidentämistä ainakin 10-kuukautiseksi ilman mitään suunnitelmia opintotuen kehittämiseksi!!

Myös korkeakouluilla tilanne on vaikeutunut. Taantumusprofessorit ovat huolimatta spontaanista ministeriönvastaisuudestaan usein nähneet ministeriön ohjeissa ja asetuksissa mahdollisuuden torjua demokraattisten voimien pyrkimykset demokraattisten uudistusten toteuttamiseksi. Eräs osoitus tällaisesta taantumustaktiikasta on Helsingin Yliopiston muka FYTT:n hengessä käynnistämä uudistustyö, joka on suuntautunut demokraattista uudistusta vastaan ja johon on jopa ylioppilaskunnan johdon reformistit saatu kritiikittömästi osallistumaan. Päinvastainen esimerkki on Joensuun korkeakoulu, jossa on koko korkeakoulua koskevissa opetuksen kehittämissuunnitelmissa edetty myönteisesti.

Tilanne eri opinaloilla

Tutkinnonuudistuksen vaihe ja demokraattisen liikkeen asemat vaihtelevat suuresti eri opinaloilla. Aloilla, jotka ovat olleet ministeriön johtaman suunnittelun ulkopuolella ja joissa myös demokraattisten voimien asemat ovat olleet suhteellisen heikot kuten tekniikan, kaupan ja terveydenhuollon alalla opintoja on edelleen ohjelmoitu lähes suoraan monopolien mallien mukaisesti. Uutta on se, että entistä voimakkaammin on opetusministeriö ryhtynyt johtamaan julkilausumiensa periaatteiden vastaista uudistusta näillä aloilla. Tärkein osoitus tästä on asetusehdotukset lääkärin ja hammaslääkärin tutkinnoista sekä em. koordinaatiotoimikunnan asettaminen kaupan alan monopolistisia suunnitelmia koordinoimaan. Myös tekniikan alan suorituspisteuudistusta ministeriö on tukenut. Myönteistä näiden alojen taistelussa on ollut kuitenkin se, että esim. terveydenhuollon kiristysuudistusta vastaan nousi todellinen joukkoliike, jossa opiskelijat ja opettajat lähes yksimielisesti torjuivat esitetyn asetuksen. Asetusta ei olekaan vielä säädetty ja mm. korkeakouluneuvoston käsittelyssä joutuivat sosialidemokraatit perääntymään.

Aloilla, joille alunperin "myönnettiin" ikäänkuin liikkumavaraa ja joilla demokraattiset voimat olleet vahvimmillaan on tuota liikkumavaraa ryhdytty systemaattisesti kaventamaan ministeriön otetta tiukentamalla. Opettajankoulutusta,joka koskettaa kaikkia FY-aloja suunnitellaan tiukasti ministeriön alaisuudessa erillisessä toimikunnassa ilman korkeakouluissa tapahtuvaa kehittelytyötä. Oikeustieteellisistä tutkin-

noista on annettu asetus, jossa merkittävästi vesitettiin alalla jo tehtyjä suhteellisen demokraattisia suunnitelmia. Tällä hetkellä demokraattiset voimat taistelevat uudistuksen käynnistämiseksi ja demokraattisten sisältöjen turvaamiseksi tiedekuntien sisällä hyvin vaikeissa olosuhteissa. Psykologian alalla koulutusuudistus on edennyt sisällöllisesti ehkä pisimmälle. Demokraattiset voimat ovat kyenneet taistelemaan demokraattisesta uudistuksesta menestyksekkäästi jopa valtakunnallisessa koordinaatioryhmässä ja tiedekunnissa Jyväskylässä, Tampereella ja Turussa. Tällä hetkellä on olemassa näkymiä koulutuksen tason olennaiselle kohottamiselle.

Yhteiskuntatieteiden erityisongelmat

Yhteiskuntatieteissä uudistuksessa on käytännössä edetty kaikkein pisimmälle. Jyväskylässä on jo edetty niin pitkälle että koulutusohjelmien nimikkeet on lyöty lukkoon ja ollaan niiden sisällön yksityiskohtaisen suunnittelun vaiheessa. Syksyllä 1975 pitäisi ensimmäisten opiskelijoiden aloittaa opiskelu uusien tutkintojen puitteissa. Tästä huolimatta vieläkin kuitenkin puuttuvat useitten yksityiskohtien konkreettiset ratkaisut. Demokraattiset voimat ovatkin todenneet ministeriön suunnitteluaikataulun liian tiukaksi Jyväskylän osalta ja vaatineet väljyyttä keskeneräisten suunnitelmien soveltamisessa. Myös Tampereella ja Turussa uudistustaistelussa on kyetty säilyttämään tietty itsenäisyys ministeriön ohjailusta ja saatu ratkaisumallien perustaksi laajempaa tieteellis-sisällöllistä orientaatiota. Tutkinnonuudistusten yleisten periaatteiden konkretisoiminen on tuottanut tällä alalla myös erityisiä vaikeuksia ja siksi on katsottu välttämättömäksi jatkaa keskustelua.

Tätä keskusteluvaatimusta ovat ministeriön "toimeenpanijat" ja teknokraattiset suunnittelujohtajat vastustaneet. SOL:a ja demokraattista liikettä on jopa syytetty "kapuloiden viskelemisestä" demokraattisen uudistuksen rattaisiin. Tästä ei tietenkään ole kysymys. Kysymys on ainoastaan sellaisen uudistuksen torjumisesta, joka on suuntautumassa valtiomonopolistisille linjoille.

Päävaaraksi uudistuksen edetessä on kohonnut opetuksen pirstominen pragmaattisiksi tietopaketeiksi ja tieteenalaperustan murentaminen. Opetusministeriön suunnitelmissa tämä vaara tulee esiin pyrkimyksenä johtaa yhteiskuntatieteen koulutusohjelmien sisältö suoraan osoitettujen työtehtävien käytännöllisistä vaatimuksista. Käytännössä tällaiset uudistukset merkitsisivät systemaattisten tieteenala- ja teoriaopiskelun eliminoimista ja sitä kautta opetuksen tieteellisen tason kohottamisen estämistä samoin kuin demokraattisen ammattikäytännön latistamista ahtaaksi "tehtävänhallinnoksi".

Käytännössä on osoittautunut, että tämän vaaran väheksyminen voi johtaa puutteellisiin ratkaisuihin. Jyväskylässä on jouduttu ongelmiin kun joidenkin kehiteltyjen ammatillisten nimekkeiden koulutusohjelmille ei ole ollut löydettävissä selvää tieteenalaperustaa. Virheelliseksi lienee tulkittavissa myös se, ettei filosofian pääaineohjelmaa ole voitu hyväksyä koulutusohjelmistoon, koska sille ei ole ollut löydettävissä ammatillisia tehtäväalueita ja nimikkeitä tieteen ulkopuolelta. Ongelmaksi on noussut myös se, miten säilytetään tieteiden ainekohtaiset kehitysmahdollisuudet, jos tiedelaitosten toimintaohjelmat koostuvat pelkästään tietojaksoista, joita laitos tuottaa eri koulutusohjelmien toteutukseen vailla tiedettä itseään jäsentävää ja sen mukaisesti rakennettua opetus- ja tutkimuskokonaisuutta.

Tiivistetysti ongelma on toisin sanoen se miten kyetään "yhdistämään" ammatillisuuden ja tieteellisyyden vaatimukset konkreettisesti siten, että realisoidaan SOL:n ja koko demokraattisen liikkeen päätavoite: opetuksen tieteellisen tason kohottaminen ja laaja-alaisten ammatillis-käytännöllisten tieteen sovellutusvalmiuksien luominen opintojen kautta. Selvää on se, ettei ratkaisua voida lähestyä ministeriön tapaan yksioikoisesti opintojen ammatillistamisen kautta. Tässä tilanteessa on edettävä niin, että torjutaan päävaara: tieteiden hävittäminen ja koulutuksen naiivi pragmatisointi. Tämä korostaa myös tieteen kautta etenemisen välttämät-

tömyyttä koulutusohjelmia rakennettaessa, mikä ei kuitenkaan saa sysätä syrjään edellytysten luomista taistelulle demokraattisesta ammattikäytännöstä kullakin alalla.

Vanhojen tutkintojen pelkkään puolustamiseen ei myöskään voida antautua. Vanhat tutkinnot eivät tarjoa opiskelijoille edellytyksiä toimia yhteiskunnallisen edistyksen puolesta yhteiskunnan ja tieteen eri lohkoilla. Uudistus tullaan toteuttamaan tälläkin alalla, ja sitä varmemmin valtiomonopolistisessa muodossa mitä vähemmän demokraattiset voimat kykenevät taistelemaan uudistuksen demokraattisen ratkaisun puolesta.

Kokonaistilanne ja demokraattisen liikkeen tehtävät

Tällä hetkellä ollaan ajautumassa ikäänkuin takaisin 1960-luvun tilanteeseen, jossa demokraattinen rintama muodostui opintojen hiostusta ja tieteellisen tason suoranaista madaltamista vastaan. Oikeiston asemat resurssien kaventumisen ja ministeriön aikataulun tiukkuuden puitteissa ovat vahvistumassa. Suunnitteluvallan keskittäminen ministeriöön korkeakouluilta vie kehitystä samaan suuntaan. Edellytykset sisällöllisten uudistusten läpiajamiseen ovat siksi heikentyneet ja lopputulokseksi on vaaraksi muodostua ne mallit, joita 1960-luvun valtiomonopolistiset koulutusarkkitehdit avoimin kortein esittelivät. Nyt tätä suuntausta vain ajetaan hallituksen koreiden päätöslauselmien varjossa. Demokraattinen liike joutuu siksi käymään taistelua useimmilla aloilla puolustustaistelun muodossa. On sanouduttava irti ministeriön pakko tahtisesta ja hallinnollisesta uudistuksen toteuttamislinjasta, jotka riistävät korkeakouluilta ja niiden laitoksilta suunnittelu- ja päätäntävallan uudistuksen sisällön kehittämisen kysymyksissä. On torjuttava valtiomonopolistiset koulutuksen supistamiset ja opetuksen tason madaltaminen yksipuolisen "ammatillistamisen" varjolla. Samalla on jyrkästi torjuttava pyrkimykset kytkeä tutkinnonuudistus vain opintotuen myöntämiskriteerien etsinnäksi. On taisteltava lukuvuoden pidentämistä vastaan, jos hallitus ei anna takeita opintotuen ratkaisevasta parantamisesta.

Samanaikaisesti on suuntauduttava eteenpäin. Keskeistä koko toiminnassa on aktiivisuus ja aloitteellisuus demokraattisten ratkaisujen löytämiseksi ja liittolaispolitiikan kehittäminen näiden ratkaisujen läpiajamiseksi. Liittolaisuus on luotava niin opiskelijoiden ja opettajien sekä tutkijoiden välillä kuin myös korkeakoululaitoksen ulkopuolelle. Taistelu tutkinnonuudistuksen demokraattisen sisällön puolesta on osa rauhan ja työtätekevän väestön etujen mukaisen korkeakoululaitoksen luomista.

Matti Reinikainen

Kirjoja

Kommunistisen kasvatuksen tiennäyttäjä

Anton Semjonovits Makarenko: Neuvostoliittolaisen koulukasvatuksen ongelmia. Edistys, Moskova 1974. 140 s., mk 6:80.

Anton Semjonovits Makarenko (1888—1939) oli kommunistisen kasvatusteorian ja neuvostopedagogiikan perustanlaskijoita, alansa suuri vallankumouksellinen tiennäyttäjä. "Lähtien rikkaista pedagogisista kokemuksistaan ja nojautuen johdonmukaisesti marxilaiseen maailmankatsomukseen Makarenko muokkasi jatkuvassa taistelussa porvarillisia katsomuksia vastaan kasvatusteorian, jonka peruspiirteet ovat nykyisin muodostuneet häviämättömäksi osaksi marxilaista kasvatusajattelua." (Geschichte der Erziehung, Berlin 1971, s. 489).

Makarenkon elämäntyönä oli uuden ihmisen, kaikinpuolisesti kehittyneen sosialismin ja kommunismin rakentajan kasvattaminen. "Asettamatta itsellemme poliittista tavoitetta emme yksinkertaisesti voi kasvattaa ihmistä, meillä ei ole oikeutta harjoittaa kasvatustyötä. ... Mis-

tä sitten kasvatustyön päämäärä voi juontua? Se juontuu tietysti yhteiskunnallisista tarpeistamme, neuvostokansan pyrkimyksistä, vallankumouksestamme ja taistelumme tavoitteista ja tehtävistä. Siksipä tavoitteiden määrittely ei ole johdettavissa biologiasta enempää kuin psykologiastakaan, vaan se voidaan johtaa yksinomaan meidän yhteiskuntahistoriastamme, meidän yhteiskuntaelämästämme", toteaa Makarenko (s. 15).

Makarenko suoritti mittavan käytännöllisen elämäntyön. Kuudentoista vuoden aikana hän johti tuhansia huollottomia lapsia ja nuoria uuteen elämään Gorkille nimetyssä lastensiirtolassa ja Dzeržinskille nimetyssä kommuunissa. Tässä työssä Makarenko loi, kehitti ja sovelsi käytäntöön teoriaansa k o l l e k t i i v i s t a sosialistisen kasvatuksen pääkeinona, tavoitteena ja muotona. "Vallankumousta edeltäneessä kasvatusopissa samoin kuin vallankumousta edeltäneessä yhteiskunnassa ihmisen suhteet toiseen ihmiseen esitettiin kahden yksilön, ts. kahden vapaan itsenäisen maailman välisiksi suhteiksi, ja silloin voitiin puhua hyvän ihmisen kasvatuksesta. Meidän kasvatusopissamme voidaan puhua toverin kasvatuksesta, eri kollektiiveihin kuuluvien ihmisten keskinäissuhteista. He eivät liiku tyhjiössä, vaan heitä sitovat heidän velvoituksensa ja suhteensa kollektiiviin, heidän kunniansa, velvollisuutensa ja käyttäytymisensä kollektiivia kohtaan." (s. 107) "Mitä kollektiivi on? Se ei ole pelkästään ryhmä yhteistoiminnassa olevia yksilöitä... Kollektiivi on sellaisten tiettyyn päämäärään pyrkivien yksilöiden kompleksi, jotka ovat järjestyneet ja joilla on kollektiiviset elimet." (s. 108) Makarenko osoitti, että sosialistinen kasvatuskollektiivi on sosialistisen yhteiskunnan, työväenluokan ja sen liittolaisten kokonaisyhteiskunnallisen järjestäytymisen solu, joka toteuttaa kasvatustehtäväänsä osallistumalla koko yhteiskunnan mitassa tapahtuvaan taisteluun ja rakennustyöhön.

Kollektiivin kasvatustyö vaatii pitkälle vietyä organisaatiota, keinojen, muotojen, kasvatustekniikan hienoa ja syvällistä hallintaa. Makarenko loi kasvatustieteeseen joukon kokonaan uusia peruskäsitteitä: "kokonaiskollektiivi", "peruskollektiivi", "perspektiivien järjestelmä", "kollektiivin perinteet" jne. Samalla kun hän osoitti lapsikollektiivin itsensä kasvatuksen mahtavimmaksi voimaksi, hän antoi myös tieteellisen analyysin yksilökohtaisen vaikutuksen tavattomasta merkityksestä ja liittämisestä kollektiivin vaikutukseen. Makarenko osoitti, että yksilön persoonallisuus voi kehittyä kaikinpuolisesti vain kollektiivissa, kollektiivin avulla ja kollektiivia varten.

Makarenkon työllä on uraauurtava merkitys kollektiivin ja yksilön persoonallisuuden kehityksen dialektiikan tutkimukselle ja hallinnalle kasvatustyössä. Hänen monipuolinen tieteellinen tuotantonsa sisältyy kaunokirjalliseen muotoon puettuihin teoksiin, artikkeleihin, puheisiin ja metodisiin luonnoksiin sekä oppaisiin. "Näitä ulkonaisesti erilaisia teoksia yhdistää niiden sisäinen yhtenäisyys. Makarenkon tieteellinen perintö ei ole pelkkä yksittäisten katsomusten summa, vaan määrätty järjestelmä. Se kattaa kasvatustieteen metodologian ongelmat ('pedagogisen logiikan'), kommunistisen kasvatuksen metodiikan ja kasvatuksellisen vaikutuksen tekniikan." (Allgemeine Grundlagen der Pädagogik, Berlin 1972, s. 85). Nyt julkaistu teos on hyvä, pienimuotoinen johdatus tähän suurtyöhön.

"Makarenkon pedagogiikka on kollektiivisen ja yksilöllisen vaikuttamisen pedagogiikkaa, taistelun ja harmonian pedagogiikkaa: egoismin, individualismin ja anarkian jäänteitä vastaan käytävän taistelun sekä yhteiskunnallisen ja persoonallisen, vapauden ja välttämättömyyden, aloitteellisuuden ja kurin välisen harmonian pedagogiikkaa. Sen perusperiaate on ihmistä kohtaan osoitetun kunnioituksen ja korkeiden vaatimusten yhdistäminen. Sen päätavoite on ihmisen onni onnellisessa yhteiskunnassa." (Allgemeine Grundlagen der Pädagogik, s. 85) Makarenko itse sanoi: "Yleisesti ottaen kasvatusoppi on kaikkein dialektisinta, kaikkein liikkuvinta ja moninaisinta tiedettä." (s. 18)

"Kaiken kaikkiaan on todettava, että Makarenkon löydöt kasvatus-

tieteen ja sen naapuritieteiden alalla ovat ulottuneet vuosikymmeniä aikaansa edelle, ja vasta nyt, kehittyneen sosialistisen yhteiskunnan oloissa niistä tulee laajan hyväksikäytön kohteita kasvatusjärjestelmän käytännössä ja perusta pedagogisten tieteiden alalla tapahtuvalle teoreettisen ajattelun kehittymiselle." (V. V. Kumarin, Pädagogik 1/1975, s. 66)

Makarenkon kirjan lukeminen ei kuitenkaan ole tärkeää vain kasvatustieteilijöille ja tämän alan ideologisen taistelun osanottajille. Kommunistinen liike kokonaisuudessaan on jatkuvan vallankumouksellisen kasvatuksen ja itsekasvatuksen organisaatio, ja aivan erityisesti tämä koskee kommunistisen opiskelija- ja nuorisojärjestöjen kaikkia osastoja. Makarenkon teoreettisen ja käytännöllisen työn tuntemus rikastuttaa tätä kasvatustyötä. Se antaa meille välineitä ja teoreettista pohjaa.

Yrjö Engeström

Sosialistinen demokratia

Georgi Sahnazarov: Sosialistinen demokratia, teorian kysymyksiä. Kustannusliike Edistys, Moskova 1974, 159 sivua.

Reaalisen sosialismin vastainen ideologinen taistelu on viime aikoina yhä selvemmin keskittynyt hyökkäykseksi sosialistisen demokratian periaatteita vastaan. Väitetään, että kapitalistisissa maissa vallitsee koko kansan käsittävä laaja poliittinen demokratia, kun taas sosialistisissa maissa vallitsee yksilön, puolueen tai luokan diktatuuri. Tämän asettamuksen pohjalta sosialismia väitetään demokratian vastaiseksi yhteiskunnalliseksi järjestelmäksi.

Sosialismin vastaisen hyökkäyksen kaventamisella ja keskittämisellä juuri demokratian kysymyksiin on perustansa sosialismin ja kapitalismin välisen voimasuhteen muuttumisessa. Kansainväliselle porvaristolle on käynyt yhä vaikeammaksi keinotella sosialismin taloudellisilla seikoilla tai ulkopoliittisella toiminnalla. Kapitalistisissa maissa on yhä useammalla selvinnyt, että sosialistinen järjestelmä poistaa vitsaukset, jotka painavat kapitalistisen maiden työtätekevää väestöä. Se poistaa työttömyyden, maksujen ja hintojen nousun, asuntopulan, se turvaa maksuttoman opiskelun, terveydenhuollon jne. Sosialistisen maiden rauhanoffensiivi on tehnyt laajasti tunnetuksi sosialistisen maiden ulkopoliittisen linjan periaatteita ja vakuuttanut kansanjoukkoja tämän linjan oikeellisuudesta. On käynyt yhä vaikeammaksi pelotella "kylmän sodan" aikaisilla asenteilla, "idän uhkalla" jne. Sitä vastoin sosialistista demokratiaa koskevat porvarilliset ennakkoluulot ovat vielä suhteellisen voimakkaasti säilyneet laajojen kansankerrosten tietoisuudessa ja mahdollistavat demokratiaa koskevilla kysymyksillä keinottelun.

Sahnazarovin kirja puuttuu siis tärkeään aiheeseen. Se antaa varsin hyödyllisen teoreettisen katsauksen sosialistisen demokratian ongelmiin, ja on tässä mielessä hyödyllinen perusoppikirja. Koska teos teoreettisuudestaan johtuen antaa suhteellisen niukasti faktoja Neuvostoliiton tai muiden sosialistisen maiden yhteiskunnallisesta järjestelmästä, kannattaa teoksen ohella lukea myös joitakin vuosia aiemmin Edistyksen julkaisema M. Perfiljevin teos "Neuvostodemokratia ja porvarillinen 'sovetologia' ", jossa on huomattava määrä tilastotietoja ym. tosiasia-aineistoja. Jos konkreettisuuden puute edelleen vaivaa, lisätietoja löytyy mm. SN-seuran julkaisemasta teoksesta "Neuvostoliitto — vastauksia suomalaisten kysymyksiin". Kuitenkin viime mainitussa kirjassa ja lukuisissa lehdissä esitetyt tosiasiat pystyy parhaiten yhdistämään oikeisiin puitteisiinsa tutustuttuaan sosialistisen demokratian teoreettisiin kysymyksiin.

Oleellisin kysymys kommunistien demokratia-käsityksen ymmärtämiseksi on selvittää miten kommunistit asettavat kysymyksen demokratian ja luokkien diktatuurin välisistä suhteista. Tämä on asia josta Sahnazarov lähtee liikkeelle, mutta jota hän käsittelee lähinnä viittauksenomaisesti. Näiden käsitteiden sisällön ja keskinäisen yhteyden sot-

keminen on kuitenkin eräs keskeinen tapa, jolla imperialismi pyrkii mustamaalaamaan reaalista sosialismia. Näiden asioiden sekoittaminen johtaa myös Bernsteinin, Kautskyn tai Aleniuksen tapaan porvarillisen demokratian luonteen täydelliseen väärinymmärtämiseen. Joudutaan väitteisiin, että kommunistit vaativat demokratian kaventamista koska he pyrkivät siirtymään porvarillisesta demokratiasta proletariaatin diktatuuriin. Tämä taas johtaa erilaisiin "demokraattisen sosialismin" vaatimuksiin, vaatimuksiin noudattaa porvarillisen demokratian muotoja ja säilyttää ne sosialismiin siirryttäessä.

Aleniuksen nostamat tunnukset kuitenkin perustuvat kahden täysin eri asian sekoittamiseen. Käsite "proletariaatin diktatuuri" määrittelee sosialistisen valtiotyypin luokkasisältöä. Se määrittelee proletariaatin yhteiskunnan hallitsevaksi luokaksi. Vastaavalla tavalla kapitalistisen valtion luokkasisältöä määrittelee käsite "porvariston diktatuuri". Käyttääksemme samasta asiasta puhuvia käsitteitä tapahtuu siis sosialistisen vallankumouksen yhteydessä siirtyminen porvariston diktatuurista proletariaatin diktatuuriin — ei siis porvarillisesta demokratiasta proletariaatin diktatuuriin. Käsitteet "porvarillinen demokratia" ja "sosialistinen demokratia" sitä vastoin analysoivat muotoa, jolla luokka toteuttaa diktatuuriaan.

Lenin kirjoitti artikkelissaan "Proletaarinen vallankumous ja luopio Kautsky": "Liberaalille on luontaista puhua 'demokratiasta' yleensä. Marxilainen ei unohda koskaan asettaa kysymystä: 'Minkä luokan?' Jokainen tietää esimerkiksi, että muinaisajan orjakapinat ja jopa voimakkaat levottomuudetkin paljastivat heti antiikin valtion olemukseltaan orjanomistajain diktatuuriksi. Hävittikö tuo diktatuuri orjanomistajain keskinäisen demokratian, heidän demokratiansa? Kaikilla on tunnettua, ettei hävittänyt... Diktatuuri ei ehdottomasti merkitse demokratian hävittämistä sen luokan osalta, joka toteuttaa tuota diktatuuria muihin luokkiin nähden, mutta se merkitsee ehdottomasti demokratian hävittämistä (tai sen oleellista rajoittamista) sen luokan osalta, johon nähden tai jota vastaan diktatuuria toteutetaan." (Valitut teokset, IV osa, s. 24)

Leninin analyysi on erittäin ajankohtainen. Myös porvarillisen demokratian luokkaluonne paljastuu erityisen selvästi vähänkin syvempien poliittisten kriisien yhteydessä, kun työtätekevät luokat pyrkivät tekemään lopun asemastaan alistettuna ja hallittuna luokkana. Äärimmäisen selvässä muodossa porvarillisen demokratian luokkaluonne näkyy Chilen tapahtumissa. Myös luokkataistelun rauhallisella kaudella porvarillinen demokratia — muodollisesta tasa-arvoisuudestaan huolimatta — tosiasiassa syrjäyttää työtätekevät luokat keskeisestä yhteiskunnallisesta päätöksenteosta. Perusasia on luonnollisesti, ettei todellista tasa-arvoa voi olla siellä missä toinen luokka voi ryöstää toisen luokan työn tulokset.

Kuten Sahnazarovin kirjasta käy ilmi porvarillisen demokratian ja sosialistisen demokratian vastakkainen luokkaluonne paljastuu tarkasteltaessa myös niiden kehitystendenssejä. Sosialistisen demokratian hallitseva tendenssi on sen jatkuva syveneminen, pääpainon asettaminen työtätekevien oman yhteiskunnallisen aktiivisuuden kohottamiseen ja yhä laajempien joukkojen vetämiseen mukaan yhteiskunnan hallitsemiseen. Tämä tapahtuu heidän sivistystasoaan ja poliittista tietoisuuttaan kohottamalla, heidän järjestöjensä, kuten ammattiliittojen ja nuorisojärjestöjen, tehtäviä ja oikeuksia laajentamalla.

Porvarillisen demokratian hallitseva kehitystendenssi imperialismin kaudella sitä vastoin on monopolisoitumisen myötä tapahtuva vallan keskittäminen yhä pienemmän monopolistiryhmän käsiin. Tätä tendenssiä ilmentää mm. Suomessa yhä selvemmin tapahtuva olemassaolevien demokraattisten valtiollisten elinten syrjäyttäminen. Yhä useampia asioita siirretään esim. eduskunnalta työmarkkinajärjestöjen johtomiesten välisiin salaisiin tulopoliittisiin neuvotteluihin, perustetaan eduskunnan kontrollin ulkopuolella olevia rahastoja (esim. investointirahasto), pidetään armeija parlamentaarisen kontrollin ulkopuolella

(laki puolustusvoimista), jne. Toinen demokratian kaventamiseen tähtäävä kehityslinja on työtätekevien joukkojen poliittisen aktiviteetin vähentämiseen tähtäävät pyrkimykset, kuten pakkosovintojärjestelmien kehittäminen, ammattiyhdistysliikkeen jäsenvaltaisuuden kaventaminen, edistyksellisten järjestöjen toiminnan vaikeuttaminen ym. toimet. On selvää, etteivät poliittisesti passiiviset ja erilaisilla pakkomenetelmillä kahlehditut työtätekevät kykene tosiasiallisesti valvomaan edes porvarillisissa perustuslaeissa määriteltyjen oikeuksien toteutumista.

Mainittakoon lopuksi, että Sahnazarovin kirjan parasta ja perusteellisinta antia on kommunistisen puolueen johtavaa roolia sosialistisessa yhteiskunnassa käsittelevät luvut ja demokraattisen valvonnan periaatteiden ja toteuttamismuotojen tarkastelu. Näiden kysymysten monet aspektit ulottuvat sitä paitsi sosialistisen demokratian puitteiden ulkopuolelle ja ovat ajankohtaisia myös Suomessa käytävää demokratisointikeskustelua silmällä pitäen.

. Pertti Rovamo

Puheenvuoro dialektisesta logiikasta

Igor Narski: Materialistinen dialektiikka konkreettisen tutkimuksen menetelmänä. 74 s. Kustannusliike Edistys, Moskova, 1974. Suomentanut Kerttu Juntunen.

Tunnettu neuvostoliittolainen filosofi Igor S. Narski on useille (venäjää taitamattomille) suomalaisillekin tuttu teoksistaan Positivismus in Vergangenheit und Gegenwart (Berlin 1967) ja Dialektischer Widerspruch und Erkenntnislogik (Berlin 1973). Suomen filosofisen yhdistyksen vuosikirjassa tullaan myös lähiaikoina julkaisemaan hänen kirjoituksensa heijastusteoriasta ("The Question of the Objective Content of Sensations", Ajatus XXXVI). Nyt suomennettu kirjanen on lyhyeen ja suhteellisen populaariin asuun puettu esitys tieteellisen menetelmän keskeisistä kysymyksistä. Se ei kuitenkaan ole dialektis-materialistisen metodologian alkeisesitys, vaan useita tutkimuksen- ja kiistanalaisia ongelmia sisältävä kirjoittajansa näkemyksiä kokoava keskustelupuheenvuoro.

Kuten teoksen nimestäkin ilmenee, tehtävänä on selvitellä Neuvostoliitossa viime aikoina runsaasti keskusteltua kysymystä dialektiikan periaatteiden, lakien ja kategorioiden konkreettisesta soveltamisesta tieteellisessä tutkimuksessa. Narski ei lähde purkamaan vyyhteä selvittämällä, mitä vaatimuksella dialektiikan konkreettisesta soveltamisesta itse asiassa tarkoitetaan, koska se edellyttää hänen mukaansa vastaamista kahteen muuhun kysymykseen. Näistä ensimmäinen koskee dialektisen logiikan sisällön selvittämistä kaikessa moninaisuudessaan ja toinen mahdollisten välirenkaiden olemassaoloa dialektiikan ja erityistieteiden tutkimusmenetelmien välillä. Teoksessa keskustellaan lähinnä ensimmäisestä, lopussa myös toisesta kysymyksestä — siksi matka dialektisen metodin konkreettiseen soveltamiseen saattaa tuntua pitkältä.

Kirjasen rakenne on sellainen, että eteneminen tavallaan osittain tapahtuu "abstraktista konkreettiseen". Siinä käsitellään Marxin taloustieteellisissä tutkimuksissaan soveltamina metodologisina periaatteina olemuksen ja sen ilmentymien erottelua, loogisen ja historiallisen dialektista suhdetta sekä abstraktista konkreettiseen nousemista; dialektista deduktiota tuon nousemisen konkretisointikeinona; analyysia ja synteesiä dialektisen deduktion keinoina tiedon konkretisoimiseksi; antinomisen ristiriidan menetelmää analyysin konkretisointivälineenä; tieteen logiikkaa vastauksena edellä mainittuun toiseen kysymykseen; ja lopulta dialektiikan vääristelyjä. Sen sijaan eksplisiittisesti ei käsitellä esimerkiksi tutkimus- ja esitystavan erottelua, joka eräissä muissa esityksissä on keskeisellä sijalla.

Narski erottelee aikaisempien tutkimusten perusteella loogisen ja historiallisen suhteen ongelmassa kolme aspektia tai osaa. 1) Suhde

teoreettisessa systeemissä esiintyvän loogisen peräkkäisyyden ja historian vaiheiden välillä. Kysymykseen siitä, missä määrin ja miten abstraktista konkreettiseen nouseminen vastaa reaalihistorian kehitysvaiheita, liittyy myös retrospektiivisen analyysin periaate ja "alkusolun" tai lähtökohtakategorian ongelma. 2) Suhde teorian loogisen rakenteen ja objektin historiallisten tutkimistapojen välillä. Tässä on kyse loogisen tai teoreettisen menetelmän konkreettisesta soveltamisesta, jota on kutsuttu myös reaalianalyysin ongelmaksi. 3) Suhde teorianmuodostuksen logiikan ja objektia koskevian oppien historian välillä.

Keskustellessaan abstraktista konkreettiseen nousemisen menetelmästä Narski erottelee useita "abstraktin" ja "konkreettisen" merkityksiä, jotka on välttämätöntä pitää erillään. Tähän kannattaa kiinnittää erityistä huomiota, koska kyseisillä termeillä on olennaisia merkityksiä, jotka poikkeavat täysin tavanomaisista. "Abstraktin" neljäs merkitys liittyy "alkusolun" ongelmaan. "Alkusoluun" viittaava abstraktio (esim. tavara poliittisessa taloustieteessä) on dialektisen itseliikuntaan kykenevä käsite, joka toimii abstraktista konkreettiseen nousemisen lähtökohtana. Narski luettelee sille seitsemän tietoteoreettista ehtoa. Itsestään uusiutuvan alkusolun konseptiota ei tietenkään tule yleistää kaikille tieteenaloille sopivaksi a priori periaatteeksi. Narski huomauttaakin, että 'alkusolu" ei tule kysymykseen tai menettää merkityksensä, kun tutkimuksen kohteelta puuttuu "historiallinen alaraja" tai kun "alkusolu" on muodostettu idealisoivan abstraktion avulla tai kun kohteeseen vaikuttavat kontrolloimattomat ulkoiset voimat ovat liian suuria. Tieteet, joilta tuollainen "alkusolu" puuttuu, rakentuvat joko induktiivisesti (esim. moderni kasvioppi) tai formaalis-deduktiivisesti (esim. matemaattinen logiikka), eivät dialektisen deduktion mukaisesti.

Dialektinen deduktio on Narskin mukaan "objektin uuden olotilan sisällyksekästä johtamista sen entiselle olotilalle ominaisten ristiriitojen kehitystendenssien tutkimisen tietä". Muodollis-looginen induktio ja deduktio ovat dialektiselle johtamiselle alistettuja päättelykeinoja, joiden rooli ja merkitys riippuu kulloinkin käsillä olevasta dialektisen deduktion vaiheesta.

Antinomia-ongelmiksi Narski nimittää sellaisia tiedostuksen dialektisia ristiriitoja, jotka saadessaan jyrkimmän ilmaisumuotonsa alkavat näyttää muodollis-loogisilta ristiriidoilta. Antinomia-ongelman käsitteen Narski on itse tuonut dialektista logiikkaa koskevaan keskusteluun, ja pitää näitä ongelmia dialektisen logiikan kannalta erittäin mielenkiintoisina. Narski toteaa, että tässä yhteydessä näkyy erittäin selvästi, että tiedostuksen dialektiten ristiriitojen ratkaisu vaatii muodollis-loogisten ristiriitojen ratkaisua, vaikka asiaa ei voikaan rajoittaa tähän tehtävään.

Narski viittaa siihen, että Marxin Pääomassa on klassisia esimerkkejä antinomia-ongelmilla operoinnista. Esimerkiksi Marxin käyttämä ilmaus "pääoma syntyy eikä synny kiertokulussa" ei Narskin mukaan merkitse lauseen ja sen negaation samanaikaista totuudellisuutta, vaan näin muotoilemalla Marx asetti ongelman siihen muotoon, joka orientoi sen ratkaisuun. Ongelma voitaisiin toki muotoilla siten, että sen rakenne on ristiriidaton, mutta tällöin sen ratkaisu vaikeutuu. Antinomia-ongelman ratkaisu edellyttää sen käsitteiden (esim. "syntyy", "kierto") täsmentämistä konkreettisen tosiasiatutkimuksen pohjalta. Näillä täsmennyksillä muodollis-looginen ristiriita katoaa ja dialektinen ristiriita paljastuu. Näin siis molemmat logiikan lajit täydentävät toisiaan. Narski ei yhdy hegeliläisittäin ajattelevien filosofien näkemykseen, että Marxin formuloimassa ongelmassa sekä teesi että antiteesi ovat tosia. Hän korostaa että antinomia-ongelmat ovat hyödyllisiä, mikäli ne käsitetään nimenomaan ongelmiksi, eikä jo valmiiksi ratkaisuiksi, ja jos ne pyritään ratkaisemaan analysoimalla kohteen olemusta eikä sanallisin manipulaatioin. Hän kritikoi esim. Iljenkovia, jonka mukaan täsmennyksen avulla tapahtuva ristiriitojen ratkaiseminen haiskahtaa metafysiikalle. (Ks. tarkemmin Narski, 1973, s. 49—79).

Dialektisen menetelmän ja erityistieteiden erikoismenetelmien välisen suhteen ongelmia ei Narskin mukaan ole vielä riittävän konkreettisesti ratkaistu, vaikka ratkaisun suuntaviivat ovat jo hahmottumassa. Luvussa "Mitä on tieteen logiikka?" Narski käsittelee tähän liittyviä kysymyksiä. Tieteen logiikka on hänen mukaansa tutkimusala, jolla on välittävän renkaan asema dialektisen logiikan ja erityistieteiden tutkimusmenetelmien välillä. Toisiinsa palautumattomina ne muodostavat jonkinlaisen tieteellisen menetelmän hierarkian. Dialektinen metodi ei vaikuta erityistieteisiin vain välittömästi, vaan myös tieteen logiikan kautta, jossa muodollinen ja dialektinen logiikka erityisellä tavalla kytkeytyvät toisiinsa. Mielenkiintoisia ovat Narskin esittämät yhteydet tieteen logiikan kategorioiden (esim. malli, todennäköisyys, merkitys) ja dialektisen logiikan kategorioiden välillä. Näiden yhteyksien pohjalta on mahdollista tieteiden määrätyissä kehitysvaiheissa introdusoida dialektiseen logiikkaan uusia kategorioita ja "halkaista" aikaisempia. Dialektisen materialismin kategoriasysteemin metodologiset funktiot edellyttävät tässä mielessä systeemin avoimuutta.

Kokonaisuudessaan kirjanen herättää monia kysymyksiä ja varmasti vastaväitteitäkin. Oltiinpa Narskin erityisistä ratkaisuista mitä mieltä tahansa, hänen valitsemansa tie on kuitenkin hedelmällinen sen osoittamiseksi, että dialektinen logiikka ei ole sidottu ainoastaan poliittisen taloustieteen tutkimuskohteeseen, jonka tutkimisessa se kerran on osoittautunut menestykselliseksi.

Paikoin kömpelöhkö käännös saa monet asiat maistumaan hankalammilta kuin ne todellisuudessa ovatkaan. Pari oikaisua lienee paikallaan. Sivulla 36 puhutaan käsitteen "tilavuudesta", kun vakiintunut ilmaus lienee "ala". Sivulla 42 olisi "juontamisen" sijasta luontevampaa puhua "johtamisesta" ja sivun 46 "apuelimet" kuulostaisivat paremmilta "apuvälineinä". Niin ikään hassu partitiivin käyttö pistää silmään, esim. "objekteja, joilta puuttuu historiallista alarajaa" (s. 19).

Joka tapauksessa Narskin kirjanen on ehdottoman tervetullut täyttämään suomenkielisessä kirjallisuudessa tällä alalla ammottavaa aukkoa.

Uskali Mäki

Dialektiikan historiasta

Henrik Volkov: Tieteen kehdon ääressä. Edistys, Moskova 1974 211 sivua. Suomentanut V. Bergman.

Suomessa neuvostoliittolainen filosofi Henrik Volkov on entuudestaan tunnettu lähinnä teoksensa "Robotti vai ihminen" suomennoksen ansiosta. Teos käsittelee erityisesti tieteellis-tekniseen kumoukseen liittyviä kysymyksiä. Nyt käsillä olevassa teoksessaan hän tutkii varhaisantiikin filosofiaa ja erityisesti esisokraattista luonnonfilosofiaa.

Volkovin uuden teoksen tekee laajemminkin merkittäväksi sen lähestymistapa, ei niinkään itse aihepiiri. Teos ei ole spesialisteille tarkoitettua kuivakkaa tekstiä siitä, kuinka joku muinainen filosofi katsoi todellisuuden koostuvan "vedestä" ja toinen "vedestä, tulesta, ilmasta ja maasta". Volkovin pyrkimyksenä on poimia ja jäsennellä ennen kaikkea ne kreikkalaisten luonnonfilosofien ajatukset, joilla on ollut merkitystä inhimillisen kulttuurin myöhemmälle kehitykselle ja joilla on filosofista mielenkiintoa vielä tänäänkin. Hän pyrkii noiden ideoiden kohdalla esittämään myös sen kuinka ne oli saavutettu. Juuri tämä on teoksen keskeisin anti.

Volkovin näkökulma antaa konkreettisen käsityksen sisällökkään teoreettisen abstraktion voimasta ja kantavuudesta. Sillä joudumme havaitsemaan kuinka lähelle nykytieteen saavutusten suuria linjoja eräät kreikkalaiset ovat päätyneet, vaikka heidän ainoana välineenään on ollut todellisuuden totaliteetin havainnoinnin pohjalta lähtevän abstaktisen ajattelun voima. Heidän käytössäänhän ei ollut mikroskooppeja ja muita kehittyneempiä tutkimusvälineitä.

Teoksensa keskimmäisissä luvuissa Volkov luokin havainnollisen katsauksen niihin varhaisantiikin filosofisiin oivalluksiin, jotka pitävät jo idullaan sisällään nykytieteen

saavutuksia. Näitä ovat atomiteoria (Anaksagoras, Demokritos), heliosentrinen maailmankuva (pythagoralaiset), käsitteen määrittelyn ongelmat(Sokrates) ja mikä tärkeintä: dialektiikka, jonka keskeiset periaatteet tapaamme jo Herakleitoksella ja Zenonilla. Muodostavatpa Zenonin kuuluisat paradoksit — Akhilleus ja kilpikonna, lentävä nuoli ym. — erään varsin hyvän lähtökohdan dialektiikan opiskelulle vielä nykyäänkin. Näiden teorioiden yhteydessä havainnollistuu myös se maailmankatsomuksellinen, metodologinen ja prognostinen merkitys mikä syvällisellä filosofisella tietoudella on erityisesti tutkimustoiminnalle. Luonnollisesti tämän tehtävän hedelmällisyys oleellisesti riippuu siitä, ovatko filosofiset lähtökohdat oikeat ja kuinka kiinteä yhteys filosofisella tutkimuksella on erityistieteelliseen tutkimukseen.

Nykyiselle filosofiselle tilanteelle leimallisen materialismin ja idealismin välisen vastakohtaisuuden syntyprosessi on myös tutkimuksen kohteena. Volkov huomauttaa, että on vulgaaria tarkastella vanhempia kreikkalaisia filosofeja jo kiteytyneinä materialisteina tai idealisteina. Näin siksi, etteivät he olleet vielä varsinaisesti asettaneet kysymystä siitä, kumpi on ensisijaista materia vai tajunta. Niinpä samallakin filosofilla tavallisesti esiintyy sekä materialistisia että idealistisia tendenssejä. Pikemminkin heille oli ominaista hylozoistinen näkemys, joka piti materiaa elollisena. Materialismi — idealismi — vastakohtaisuus alkaa piirtyä selvästi esiin vasta Sokrateen jälkeisessä filosofiassa.

Tässä yhteydessä Volkov viittaa merkitykseen, joka on jo kreikkalaisten oivaltamalla todellisuuden jakautumisella ilmiöön ja olemukseen. "Jos oletamme, että välittömästi ilmenevä luonnon moninaisuus ei ilmaise kaikkea olevaa, ja että tuon moninaisuuden taakse kätkeytyy jonkinlainen ykseys, yleinen, jonkinlainen aistimaton keskinäinen yhteys, jota ei voida havaita aistinelimillä vaan ainoastaan älyllisin silmin, niin otamme siten ratkaisevan pesäeron lattean empiirisestä asenteesta ja tunnustamme mahdolliseksi sen, että järki voi tehdä oivalluksia, jotka yltävät katseellemme ja aistillemme välittömästi ilmenevän ulkopuolelle." Volkov toteaakin, että juuri ilmiön ja olemuksen eroavuudessa piilee välttämättömyys harjoittaa tieteitä ja teoreettista ajattelua. Mutta näin avautuneet teoreettisen ajattelun mahdollisuudet sisältävät myös vaaroja. Syntyy sellaisen mielikuvituksen lennon mahdollisuus, jolloin "todellisuuden syvyyksien tavoittelu vie toivottoman kauaksi sekä ilmiöstä että olemuksesta, jolloin pako 'terveestä' järjestä muuttuu irtaantumiseksi järjestä yleensä". Juuri tämän luennon mahdollisuudessa piilee puolestaan myöhemmin todellisuudeksi muuttunut mahdollisuus filosofian jakautumiselle idealismiin ja materialismiin.

Teoksen suomennos on yleensä hyvää työtä, mutta eräät kreikankieliset termit ovat muuttuneet varsin kummalliseen asuun, kun ne on suomennettu venäjän kielen kautta. Sivulla 65 pitäisi termin "arsepedonaptit' 'tilalla ilmeisesti olla "harpenodaptit". Samalla sivulla esiintyvän Demokritoksen teos on nimeltään Suuri Diakosmos. Sivulla 116 filosofien nimet ovat Eukleides, Eudoksos ja Theaitetos. Sivulla 138 on Zenonin ensimmäisen aporian nimi "Dikotomia".

Volkovin teon on hyvä lähtökohta filosofian opiskelulle, tarkasteleehan se filosofisia ongelmia niiden muotoutumisen yhteydessä, jolloin ne ovat puhtaimmillaan ja jolloin niiden merkityksen oivaltaminen on helpointa. On ilmeistä, että tämän teoksen kautta esim. monet marxilais-leniniläisen filosofian käsitteet saavat uutta konkreettisuutta ja merkitystä. On hyvä muistaa se totuus, ettei dialektiikan tai yleensä filosofian oivaltamiseen ole kuninkaantietä. Se on mahdollista vain tutustumalla filosofian koko historiaan. Vasta näin käy selville miten ongelmat ja olemassaolevat käsitteet ovat kehittyneet nykyiseen muotoonsa. Filosofian historian opiskelussa puolestaan ovat hedelmällisimpiä filosofian dialektisimmat muodot: antiikin filosofia ja klassinen saksalainen filosofia Kantista Hegeliin.

Filosofian opiskelun yleinen merkitys ilmenee hyvin teoksen mottona olevasta Demokritoksen lausumasta: "Älköön kukaan nuoruudessaan laiminlyökö filosofiaa."

Vesa Oittinen

Poliittinen kalenteri

15. 2.—31. 3. 1975

KANSAINVÄLISET TAPAHTUMAT

24. 2. Kreikka: upseerien vallankaappausyritys

39 armeijan korkea-arvoista upseeria pidätettiin vallankaappausyritystä valmistelleesta kokouksesta. Taantumusryhmää johti kenraalimajuri Pavlos Papadakis. Mukana oli myös lukuisia prikaatinkenraaleja, joilla oli yhteyksiä entiseen presidenttiin Georgios Papadopoulosiin ja muihin entisen sotilasjuntan jäseniin. Nämä odottavat parhaillaan oikeudenkäyntiä, jossa heitä tullaan syyttämään maanpetoksesta ja kidutuksista. 15. 3. konservatiivi Karamanlisin hallitus erotti armeijasta 140 upseeria jo aikaisemmin erotettujen 62 korkea-arvoisen upseerin lisäksi. Oppositio on vaatinut hallitukselta päättävämpiä toimia taantumusainesten puhdistamiseksi armeijasta ja valtiokoneistosta. (30—31. 3. ja 6. 4. järjestetyissä kunnallisvaaleissa oppositio sai huomattavan vaalivoiton.)

24. 2. Pakistan/USA: asevientikielto lakkautettiin

USA kumosi 10 vuotta kestäneen aseiden vientikiellon Pakistaniin ja Intiaan. Kiellon kumoaminen koskee käytännössä Pakistania, koska Intia ei ole ollut kiinnostunut aseiden tuonnista USA:sta. Intia harjoittaa läheistä sotilasyhteistyötä Neuvostoliiton kanssa, mitä heijasti myös puolustusministeri A. Gretshkon vierailu Intiassa 24—26. 2. Ennen aseidenvientikiellon kumoamista Pakistanin pääministeri Zulfikar Ali Bhutto, joka on kieltänyt oppositiopuolueen toiminnan maassaan, vieraili kahden viikon ajan USA:ssa. Päätöksen jälkeen ilmoitettiin Intian ulkoministerin peruuttaneen matkansa USA:aan. Pääministeri Indira Gandhi totesi puheessaan 26. 2., että päätös aseiden vientikiellon kumoamisesta "avaa vanhat haavat ja estää tervehtymis- ja normalisoitumiskehityksen" Intian niemimaalla. Kiista Kashmirin alueesta on viime aikoina jälleen kiristänyt Intian ja Pakistanin välejä.

28. 2—1. 3. Kansainvälinen ay-konferenssi

Kokous oli ensimmäinen suuri yhteiskonferenssi, johon osallistuivat sekä Maailman Ammattiyhdistysten liiton (MAL) että Vapaiden Ammattijärjestöjen Keskusliiton (VAKL) edustajat. Kokoukseen otti osaa edustajia 27 maasta, mm. Neuvostoliiton keskusammattijärjestön johtaja Aleksandr Shelepin ja Englannin keskusliiton TUC:n pääsihteeri Len Murray. Suomesta oli paikalla SAK:n ja TVK:n edustajat. Konferenssissa käsiteltiin lähinnä työympäristöön ja työsuojeluun liittyviä kysymyksiä. Seuraava kokous päätettiin järjestää kahden vuoden kuluttua.

2. 3. Länsi-Berliinin edustajainkamarin vaalit

Vaalien yhteyteen liittyi äärivasemmistolaisen ryhmän suorittama kristillis-demokraattisen oppositiojohtajan Peter Lorenzin kidnappaus. Tämä tarjosi erinomaiset aseet kristillisdemokraateille voimistaa "järjestys ja laki" -propagandaansa. CDU lisäsikin äänimääräänsä saaden 44 % äänistä, mikä ei kuitenkaan riittänyt sosialidemokraattisen puolueen ja vapaiden demokraattien valta-aseman horjuttamiseen. Uusi äärioikeistolainen puolue, "Vapaan Saksan liitto" (BFD), jota Springer-lehdistö on asettunut tukemaan, ei saavuttanut 5 %:n äänikynnystä. Myös ilman edustusta jäi marxilais-leniniläinen Länsi-Berliinin Sosialistinen yhtenäisyyspuolue (SEW).

Saksan Liittotasavallassa 10. 3. järjestetyissä Rheinland-Pfalzin maapäivävaaleissa CDU lisäsi myös kannatustaan, vaikkakin sosialidemokraatit kärsivät nyt vain 1,5 %:n äänimenetyksen. Juuri vaalipäivänä vuoti julkisuuteen Franz Josef Straussin marraskuussa 1974 pitämä puhe. Puheessaan Strauss oli todennut mm.: "meidän täytyy pikemminkin hyväksyä lisää inflaatiota, lisää työttömyyttä, lisää valtion finanssitilanteen rappiota kuin käyttää keinoja, joita me pidämme välttämättöminä. Konkreettisista toimenpiteistä kriisin voittamiseksi ei tule puhua, koska se synnyttäisi vaaran, että kristillisdemokraatit leimattaisiin taantumuksellisiksi, työläisten vihollisiksi ja yrittäjien edun ajajaksi".

4. 3. Etiopia: maareformi alulle

Väliaikainen sotilasneuvosto ilmoitti maareformin aloittamisesta. Maareformilla lakkautetaan valtavat feodaaliset yksityistilat, kielletään palkkatyövoiman käyttö maatiloilla ja maatalousmaan myynti. Yksityisiä viljelijöitä kehotetaan liittymään osuuskuntiin, joita perustetaan aikaisemmin yksityisessä omistuksessa olleille maille. Ainakin 60 % maan viljelijäväestöstä on tähän asti ollut täysin riippuvaisia tilanherrojen vuokraviljelijöitä. Seuraavana päivänä järjestettiin Etiopian pääkaupungissa 100 000 hengen mielenosoitus, jossa ilmaistiin tuki sotilasneuvoston ja hallituksen päätöksille. Entiset suurmaanomistajat ovat koonneet omia aseellisia joukkojaan, jotka ovat hyökkäilleet hallituksen joukkoja vastaan.

21. 3. Etiopian sotilasneuvosto lakkautti monarkian ja ilmoitti, että kansa saisi pian valita valtionpäämiehen ja päättää haluamastaan hallitusmuodosta.

Taistelut hallituksen joukkojen ja sissien välillä Eritreassa ovat jatkuneet. Sotilasneuvosto on varoittanut sisäisen ja kansainvälisen taantumuksen pyrkimyksestä käyttää hyväkseen Eritrean väestön vanhaa tyytymättömyyttä entiseen feodaaliseen hallintoon nykyistä suuntausta vastaan.

11. 3. Portugali: taantumuksen vallankaappausyritys

Laajojen taustavoimien tukema yritys diktatuurin palauttamiseksi epäonnistui. Entinen presidentti Antonio de Spinola pakeni kaappauksen epäonnistumisen jälkeen Brasiliaan. Vallankaappausyritys kärsi tappion asevoimien liikkeen nopeiden ja päättäväisten toimien sekä kansanjoukkojen laajan mobilisoimisen ansiosta, todettiin Portugalin kommunistisen puolueen lausunnossa, eikä suinkaan sen takia, että vallankaappausyritys olisi ollut huonosti valmisteltu. Taantumuksen tappion ansiosta voimasuhde demokraattisten voimien hyväksi parani entisestään.

Vallankaappausyrityksen jälkeen Asevoimien liike sai valtiollisen aseman. Kansallisen pelastuksen neuvosto ja koordinaatiokomitea lakkautettiin ja niiden tilalle muodostettiin ylintä päätäntävaltaa käyttävä vallankumousneuvosto. Sen rinnalla toimii asevoimien liikkeen yleisneuvosto. Uusissa järjestelyissä lisättiin myös pääministerin valtuuksia ja voimistettiin fasistimielisten ainesten puhdistamista valtiokoneistosta.

15. 4. hallitus ilmoitti aloittavansa vakuutuslaitosten kansallistamisella 20. 2. hyväksytyn taloussuunnitelman toteuttamisen. Ohjelma sisältää suunnitelmat maareformin toteuttamisesta sekä keskeisten teollisuusalojen yritysten osake-enemmistön ottamisesta valtion haltuun.

18. 3. ilmoitettiin, että oikeistolainen kristillisdemokraattinen puolue ja kaksi äärivasemmistolaista puoluetta suljetaan pois vaaleista. Äärivasemmistolaiset ryhmät ovat sen jälkeen antaneet tukensa antikommunistisen Sosialistipuolueen toiminnalle. 20. 3. ilmoitettiin vaalien siirtämisestä järjestettäväksi 25. 4.

25. 3. muodosti pääministeri Concalves uuden hallituksen, johon tuli nyt ensimmäistä kertaa mukaan Portugalin Demokraattisen liikkeen (MDP) edustajia. Sosialistipuolueen pääsihteeri Soares siirrettiin ulkoministerin paikalta salkuttomaksi ministeriksi. Samana päivänä jätti USA:n edustaja presidentti Costa Gomesille varoituksen, että Portugalin vasemmistosuuntaus vahingoittaa USA:n ja NATO:n etuja.

11. 3. Tanska: sos.dem. hallituksen pakkoratkaisu työehtosopimusneuvotteluissa

Tes-neuvottelujen päätyttyä umpikujaan ilmoitti Tanskan sosialidemokraattinen vähemmistöhallitus ratkaisevansa tilanteen pakkosovittelulla. Aluksi valtakunnansovittelija määräsi lakko- ja työsulkukiellon voimaan. Tällä määräyksellä siirtyivät n. 300 000 työläistä koskevat työtaistelutoimet kahdella viikolla. Sitten hallitus antoi kansankäräjille lakinipun, jolla kielletään lakot, jatketaan työehtosopimuksia kahdella vuodella. Sopimuksiin sisältyy vain vähäisiä tarkistuksia palkoissa ja palkkojen indeksisidonnaisuutta heikennettiin. Hallituksen esitys herätti laajoja vastalausemielenosoituksia, mutta siitä huolimatta se hyväksyttiin kansankäräjillä kommunistien, vasemmistososialistien, Sosialistisen kansanpuolueen ja Edistyspuolueen vastustaessa pakkosovittelua.

11. 3. Neuvostoliiton ehdotus ETYK:n kolmannesta vaiheesta

NKP:n pääsihteeri Leonid Brezhnev lähetti viiden NATO-maan johtajille kirjeen, jossa ehdotettiin ETYK:n kolmannen vaiheen aloittamista Helsingissä korkeimmalla tasolla kesäkuun lopussa. 18. 3. Ranskan presidentti Valery Giscard d'Estaingin edustaja ilmoitti, että Ranska suhtautuu myönteisesti tähän ehdotukseen. Sama todettiin Ranskan pääministerin Jacques Chiracin vieraillessa Moskovassa 19—23. 3.

17. 3. Irak/Iran: sopimus rajakiistassa

Irakin ja Iranin ulkoministereiden allekirjoittama sopimus oli sovittu 6. 3. Algeriassa OPEC:n huippukokouksen yhteydessä. Sopimus päättää maiden välillä 46 vuotta jatkuneet rajakiistat. Sopimus sisältää joidenkin rajalinjojen tarkistuksia ja mm. sen, että Iran sitoutuu estämään Iranin puolelta tapahtuvan solutustoiminnan Irakiin. Eräiden Irakin hallitusta vastustaneiden kurdiryhmien huoltoreitit olivat kulkeneet rajan yli.

31. 3. päättyi Irakin hallituksen ilmoittama aika, jona aikana kurdit voisivat antautua ilman rangaistusta Irakin hallitukselle. 71-vuotias kurdijohtaja Mustafa Barzani siirtyi Iraniin ja sitä kautta ilmeisesti USA:an. Kurdeja on viime vuosina pyritty käyttämään välineenä Irakin edistysmielisen hallituksen asemien heikentämiseksi.

17—22. 3. Unkarin sosialistisen työväenpuolueen 11. edustajakokous

USTP:n ensimmäisen sihteerin Janos Kadarin esittämässä toimintaselostuksessa esitettiin laaja arvio Unkarin kehityksestä kuluneiden viiden vuoden aikana. Reaalitulot henkeä kohden kasvoivat näinä vuosina 25 %. Kansantulon kasvu oli keskimäärin 6,5 %. Teollisuustuotannon määrän oletetaan kasvavan viisivuotissuunnitelman 1971—75 edellyttämien 30 prosentin asemesta 40 prosenttia. Selostuksessa todettiin ensi vuonna käynnistyvässä 5. viisivuotissuunnitelmas-

sa kansantulon kasvavan edelleen n. 6 % vuodessa. Kadar kiinnitti erityistä huomiota keskitetyn talous-suunnittelun ja ohjauksen kehittämiseen sekä kapitalistisista maista tulevien taloudellisten häiriötekijöiden torjumiseen. Taiteen ja kirjallisuuden kysymyksiä tarkastellessaan Kadar totesi, että me emme tarvitse "taidetta taiteen vuoksi". Pääministeri Jenö Fock korosti puheessaan edustajakokouksessa Unkarin ja muiden SEV-maiden taloudellisen yhteistyön tiivistämisen tärkeyttä: "Saavutuksemme ja Unkarin kehitys liittyvät kiinteään yhteistyöhön SEV-maiden ja ennen muuta Neuvostoliiton kanssa". Keskuskomitean sihteeri Bela Bisku korosti sosialistisen demokratian muotojen kehittämisen ajankohtaisuutta.

Kokouksessa olivat läsnä mm. NKP:n pääsihteeri Leonid Brezhnev, joka puheessaan korosti käsitellessään sosialismin rakentamiseen liittyviä kysymyksiä joukkojen kommunistisen kasvattamisen tärkeyttä, Bulgarian kommunistisen puolueen ensimmäinen sihteeri Todor Zhivkov, SED:n ensimmäinen sihteeri Erich Honecker, Tshekkoslovakian kommunistisen puolueen pääsihteeri Gustav Husak ja Puolan yhtyneen työväenpuolueen ensimmäinen sihteeri Edward Gierek sekä useiden muiden kommunististen puolueiden edustajat.

18. 3. Englanti: Wilson suosittaa EEC:hen jäämistä

Pääministeri Wilson ilmoitti parlamentille hallituksensa suosittelevan Englannin jäämistä EEC:n jäsenyyteen sen jälkeen kun Englannin jäsenyysehtojen tarkistamisesta oli päästy sopimukseen EEC:n huippukokouksessa 10—12. 3. Dublinissa. Myönteinen kanta syntyi hallituksessa äänin 16—7. Englannin jäsenyys tulee kansanäänestykseen kesäkuussa. Labour-puolueen enemmistö kannattaa Englannin eroa EEC:n jäsenyydestä.

22. 3. Lähi-itä: Kissingerin erillissopimuslinja kariutuu

USA:n ulkoministeri Henry Kissinger päätti 16 päivää kestäneen neuvottelumatkansa, jonka kuluessa hän tapasi useita kertoja Egyptin, Syyrian ja Israelin edustajia. Kissingerin pyrkimyksenä oli aikaansaada uusi loitontamissopimus Israelin ja Egyptin välillä. Nyt Kissingerin oli myönnettävä että erillissopimuslinja ei tuo ratkaisua lähi-idän ongelmiin. Neuvottelut katkesivat kun Israelin hallitus kieltäytyi allekirjoittamasta sopimusta, jos siihen ei sisälly Egyptin myöntyminen sotatilan lakkauttamiseen maiden välillä. 26. 3. Kissinger sanoi USA:n ottavan yhteyttä Neuvostoliittoon valmistautuakseen lähi-idän rauhankonferenssin jatkumiseen Genevessä. Jo 17. 2. Kissingerin tavatessa Neuvostoliiton ulkoministeri Andrei Gromykon oli todettu, että "Geneven konferenssin olisi esitettävä tärkeätä osaa lähi-idän oikeudenmukaisen ja pysyvän rauhan aikaansaamisessa".

29. 3. Egyptin presidentti Sadat ilmoitti, että Suezin kanava tullaan avaamaan kesäkuun 5. päivänä kaikille muille paitsi israelilaisille ja Israeliin matkaaville aluksille. Samalla Sadat ilmoitti Egyptin pidentävän YK:n rauhanturvajoukkojen toimivaltuuksia 3 kuukaudella.

25. 3. Saudi-Arabia: kuningas Feisal surmattiin

Kuningas Feisalin surmasi hänen veljenpoikansa. Uudeksi kuninkaaksi valittiin Feisalin veli Khalis Ibn Abdul Azizi. Feisal oli kuollessaan 68-vuotias. Hän oli kannattanut lokakuun 1973 lähi-idän sodan aikana öljyaseen käyttöä ja korostanut Israelin vetäytymisen välttämättömyyttä kaikilta miehittämiltään alueilta. Sisäpoliittisesti hän oli vanhoillinen.

27. 3. Biologisten aseiden kielto voimaan

Biologisten aseiden käytön, valmistuksen ja hallussapidon kieltävän sopimuksen astuessa voimaan sen oli ratifioinut 40 maata. Neuvostoliitto, USA ja Englanti luovuttivat samanaikaisesti hyväksymiskirjat. Ranska on kieltäytynyt hyväksymästä sopimusta. Tarkoitus on jatkaa vielä neuvotteluja erillisestä sopimuksesta, joka kieltäisi kemialliset aseet. Sekä biologisten että kemiallisten aseiden kieltäminen ovat kuuluneet yhtenä osana NKP:n 24. edustajakokouksessa hyväksyttyyn rauhanohjelmaan.

SUOMI

19. 2. Ammattikoulujen oppilaitosneuvostovaalit

Ammattikoulujen oppilasneuvostojen vaalissa nuorisoliittolaiset saivat poliittisista ryhmistä suurimman äänimäärän. He saivat noin 20 % annetuista äänistä.

Paikkoja oli vaaleissa jaossa kaikkiaan 451. Näistä 192 meni sitoutumattomille ammattikoululaisille. He saivat siis enemmän paikkoja kuin yhdenkään poliittisen ryhmän edustajat. Keskusta sai 82 paikkaa, johtuen asemistaan pienissä kouluissa, nuorisoliittolaiset 72 ja sosiaalidemokraatit 65. Kokoomus ja muu oikeisto sai vain 30 paikkaa.

helmikuu: Tes-kierros 1975

Voimassaoleva tulopoliittinen kokonaisratkaisu solmittiin viime keväänä työmarkkinajärjestöjen, maataloustuottajien ja hallituksen välillä 22 kuukauden pituiseksi. Sopimukseen sisältyi tammi-helmikuuksi 1975 "tarkistusneuvottelut", joissa piti tutkia onko taloudellinen kehitys vastannut keväällä 1974 ennakoitua, ja onko näin ollen syytä sopimuksen "tarkistamiseen."

Neuvottelujen pohjaksi valtiovarainministeriön kansantalousosaston päällikön Timo Relanderin johtama tulopoliittinen selvitystoimikunta totesi 3. 1., kun tarkistusneuvottelut alkoivat, että reaalipalkat ovat nousseet ja että inflaatiokehitys on ollut ennusteiden mukainen. Tämän pohjalta katsottiin, ettei sopimuksen tarkistamiseen ole syytä.

Laskelmat osoitettiin kuitenkin virheellisiksi. Samalla todettiin, ettei viime keväisen tulopoliittisen kokonaisratkaisun reaaliansioita alentava vaikutus ollut täydellä voimalla päässyt vaikuttamaan, koska työläiset olivat työpaikkakohtaisella taistelulla hankkineet palkankorotuksia sopimuskorotusten lisäksi. Lukuisat ammattiosastot vaativatkin sopimusten irtisanomista ja 2 mk:n yleiskorotusta. Näin olisi saatu hyvitys tapahtuneesta hintojen noususta ja pitävällä indeksiehdolla täydennettynä olisi saavutettu mm. SKP:n esittämä 6 %:n reaaliansioiden nousu.

SAK:n huippujohdon pyrkimyksenä oli kaikin keinoin pitää sopimus voimassa. Se osallistui neuvotteluihin "sammutetuin lyhdyin", ja sen asettamista tavoitteista saatiin tietoja vasta jälkikäteen. SAK:n tavoitteena oli vain noin 20 pennin lisäys alkuperäisiin sopimuskorotuksiin.

Neuvottelut jauhoivat paikallaan aina helmikuun puoliväliin saakka, jolloin neuvottelut 14. 2. ajettiin taktisista syistä umpikujaan.

16. 2. tulopoliittinen virkamies Keijo Liinamaa tarjosi kaikille järjestöille välitysehdotuksenaan tarkistussopimusta, jonka palkankorotukset olivat pari prosenttiyksikköä suuremmat kuin viime kevään alkuperäinen tulosopimus edellytti.

Viime keväänä sovitun tuloratkaisun mukaan oli palkkoja tänä vuonna määrä korottaa huhtikuun alusta 50 penniä tunnilta tai vähintään 4 % sekä jokaiselle alalle oli jätetty 1,5 % varaa järjestelyihin. Syksyksi oli lisäksi päätetty 15 pennin palkankorotus sekä 2 % liukumatakuuta aloille, jotka eivät pääse osallisiksi palkkaliukumista eli lähinnä virkamiehille. Sopimukseen kuului myös joukko muita toimia, mm. työeläkkeiden tasokorotus.

Liinamaan välitysehdotuksen mukaan yleiskorotus 1 4. alkaen olisi 75 penniä tai vähintään 5 %. Lisäksi syksyn korotus jää pois. Esitys merkitsee siten vain 10 pennin lisäystä aikaisempaan sopimukseen. Esityksen mukaan vähimmäispalkaksi tulisi 6,30 tunnilta, joka on 70 penniä korkeampi kuin alunperin sovittu. Esitys edellytti myös että hallitus ryhtyy toimiin lapsilisien korottamiseksi 1. 7. 1975 lukien 30 %:lla, ja että hallitus antaa esityksen asumistukijärjestelmän kehittämisestä. Liinamaan esitys merkitsee keskimäärin noin 7 %:n korotusta teollisuustyöläisen tuntipalkkaan. Hintojen arvioidaan kuitenkin nousevan pelkästään tänä vuonna noin 20 %. Kysymys on siis röyhkeydessään vertaansa vailla olevasta yrityksestä alentaa työläisten elintasoa.

16.-2. STK, SAK:n valtuuston sos.-dem. enemmistö ja muut sopimuksen piiriin kuuluvat järjestöt TVK:ta lukuunottamatta hyväksyivät esityksen. TVK:n valtuuston äänin 43—25 tapahtuneessa hylkäävässä päätöksessä kyse oli lähinnä eräästä sopimusta koskevasta tulkintaerimielisyydestä.

Koska TVK ei hyväksynyt sopimusta määräaikaan mennessä, ammattiliitot katsoivat kokonaisratkaisun rauenneen ja pyysivät SAK:lta irtisanomislupaa. Lupaa pyysivät mm. Metallityöväen liitto, Rakennustyöläisten liitto, Elintarviketyöläisten liitto, Kumi- ja Nahkatyöväen liitto.

24. 2. Liinamaa tarjosi TVK:lle täsmennetyn välitysesityksen 0,2 %:n lisäpalkankorotuksella.

25. 2. Liinamaa sai täsmennetylle sovintoehdotukselleen kaikkien järjestöjen hyväksymisen. Myös SAK:n sos.dem. enemmistö hyväksyi sen ja eväsi äänin 14—8 ammattiliittojen irtisanomisluvat.

26. 2. kurjistamissopimus allekirjoitettiin. Sopimus on voimassa ensi tammikuun loppuun.

Sopimukseen sisältyy myös 1250 miljoonan markan maataloustuloratkaisu. Ratkaisu ei kuitenkaan suusuudestaan huolimatta merkitse pienviljelijöiden reaalitulon nousua, sillä maatalousmonopolit ohjaavat tuen valtaosan suurtiloille .

22. 2. Uuden Suomen voimakas hyökkäys Suomen ulkopoliittista linjaa vastaan

Uusi Suomi julkaisi laajan kansanedustaja Tuure Junnilan nimissä laaditun kirjoituksen, jossa tuomittiin Paasikiven—Kekkosen ulkopoliittinen linja. Junnila syyttää tasavallan presidenttiä "puolidiktaattoriksi", jonka harjoittama ulkopoliittinen linja on "myrkyttänyt poliittista ilmapiiriä maassamme". Junnila väittää myös että Neuvostoliitto harjoittaa "painostusta Suomen suuntaan." Tasavallan presidentin ottaminen nyt hyökkäyksen keskeiseksi kohteeksi ilmentää äärioikeiston tilannearviota, että on luovuttava "hyssyttelystä" ja voimistettava hyökkäystä maamme ulkopoliittista linjaa ja kansalaisten demokraattisia oikeuksia vastaan.

26.—28. 2. SKP:n ja NKP:n tapaaminen Moskovassa

SKP:n ja NKP:n korkean tason valtuuskunnat kävivät Moskovassa laajoja keskusteluja molempia puolueita kiinnostavista yhteisistä kysymyksistä. Neuvotteluissa käsiteltiin laajasti kansainvälistä tilannetta, kansainvälisen kommunistisen liikkeen ajankohtaisia kysymyksiä — puolueet mm. ilmoittavat edistävänsä kaikin tavoin yleiseurooppalaisen kommunististen puolueiden konferenssin järjestämistä — sekä maittemme keskinäissuhteita ja puolueittemme yhteistoimintaa.

Keskusteluissa olivat esillä myös SKP:n ongelmat, varsinkin, koska

puolue juuri valmistautuu 17. edustajakokoukseensa. Keskusteluissa todettiin ja korostettiin yhteisesti, että perustan SKP:n ongelmien ratkaisemiselle ja yhtenäisyyden lujittamiselle muodostavat 16. edustajakokouksen päätökset ja että näiden päätösten kaikilta osiltaan täydellisellä ja johdonmukaisella täyttämisellä on turvattavissa 17. edustajakokouksen onnistuminen ja työ kommunistien rivien yhtenäistämiseksi marxismi-leninismin ja proletaarisen internationalismin perustalla.

28. 2. Suomen Pankin provokaatio Chile-solidaarisuustyötä vastaan torjuttiin

Helmikuun puolivälissä Suomen Pankin pääjohtaja Mauno Koivisto eväsi luvan toimittaa Chile-taksvärkin tuoton 1 630 000 mk Chilen kansan edustajien ja taksvärkkitoimikunnan yhteisesti sopimalle Chile Demokratico -järjestölle joka jatkaa Kansan yhtenäisyyden rintaman toimintaa. Pääjohtaja Koivisto kehoitti toimittamaan rahat Chilen juntan kautta. Pääjohtaja Koiviston päätös on toistaiseksi maamme taantumusvoimien röyhkein ja avoimimmin fasistijunttaa tukeva toimenpide.

28. 2. Suomen Pankki joutui joukkoliikkeen paineesta perääntymään ja antoi luvan tuoton siirtämiseen chileläisille.

4. 3. Suomen ja DDR:n välinen Kevsos-sopimus

Helsingissä allekirjoitettiin Suomen ja DDR:n välinen sopimus kaupan esteiden vastavuoroisesta poistamisesta eli ns. Kevsos-sopimus. Sopimuksen allekirjoittivat ulkomaankauppaministerit Jermu Laine ja Horst Sölle.

Allekirjoitettu sopimus on järjestyksessä neljäs ns. Kevsos-sopimus. Suomen ja Bulgarian, Unkarin ja Tshekkoslovakian välillä on aikaisemmin allekirjoitettu vastaavat sopimukset.

11. 3. Hallituksen tasepaketti julkisuuteen

Hallitus julkaisi uuden kriisipakettinsa. Tällä kertaa "vaihtotaseen alijäämän pienentämiseksi, maksutasevalmiuden turvaamiseksi, sekä kansantalouden tasapainoisen kehityksen edellytysten parantamiseksi."

Hälyttäviksi kasvaneet maksutasevaikeudet johtuvat suurpääoman ja oikeistovoimien **EEC-politiikasta**, kansainvälisten monopolien otteen lujittumisesta maamme talouteen. Tätä työtätekevien etujen vastaista politiikkaa yritetään nyt tukea yhä suuremmilla tulonsiirroilla työtätekeviltä suurteollisuudelle. Pyritään rajoittamaan kansalaisten kulutuskysyntää ja ohjaamaan rahat suurpääoman käyttöön. Nimellisesti on kysymys "investointitoiminnan ja viennin edistämisestä", mutta käytännössä työtätekevien toimeentulomahdollisuuksien rajoittamisesta. Hallituksen viimeisillä toimenpiteillä jatketaan ja syvennetään harjoitettua politiikkaa.

Tasepaketin mukaan jäädytetään mm. koulutus- ja kansanterveystyö supistamalla ja rajoittamalla siihen myönnettäviä varoja. Hallitus päätti myös talous- ja budjettipolitiikan yleislinjoista vuosiksi 1975—76, mikä jatkaa samaa kurjistamislinjaa. Hallituksen mukaan astui heti voimaan myös "täydellinen hintavalvonta", joka ei tiukenna tosiasiassa nykyistä käytäntöä. Pakettiin sisältyi myös esitys tuontitalletuslaiksi, jonka mukaan valtioneuvosto voisi määrätä, että maahan tuotavista tavaroista on suoritettava erityistä tuontitalletusta, joka olisi enintään 30 % tavaran tuontihinnasta ja se palautettaisiin maahantuojalle 6 kuukauden kuluttua talletuspäivästä.

22. 3. tuontitalletuslaki hyväksyttiin eduskunnassa lähes yksimielisesti. Kommunistit ja kansandemokraatit hyväksyivät lain kun saatiin takeet siitä, ettei lailla vaikeuteta Suomen ja sosialististen maiden välistä kauppaa, koska maksutasevajeemme on peräisin kokonaisuudessaan länsikaupasta. Laissa todetaan myös, etteivät tuontitalletuksista aiheutuvat menot ole perusta hintojen nostamiselle.

Laki on kuitenkin tehoton, koska se kohdistuu kulutustavaroihin, elintarvikkeisiin, moottoriajoneuvoihin, kodin koneisiin, vaatteisiin jne., eikä sitä makseta investointitavaroista, kuten polttoaineista ja raaka-aineista. Nämä ovat kuitenkin vajeen keskeisimpiä aiheuttajia.

12—14. 3. Presidentti Kekkosen epävirallinen vierailu Neuvostoliitossa

Ystävyysvierailunsa aikana presidentti Kekkonen kävi keskusteluja NKP:n pääsihteeri Leonid Brezhnevin, presidentti Nikolai Podgornyin, pääministeri Aleksei Kosyginin ja ulkoministeri Andrei Gromykon kanssa.

Neuvottelujen keskeisenä tuloksena oli yksimielinen toteamus, että Suomen ja Neuvostoliiton kaupallis-taloudellisten suhteiden saattamiseksi entistä lujemmalle ja vakaammalle pohjalle on välttämätöntä luoda näihin suhteisiin liittyvä pitkäaikainen, lähimmät 15 vuotta kattava kehitysohjelma.

Keskusteluissa käsiteltiin myös ajankohtaisia kansainvälisiä kysymyksiä, ja todettiin keskeiseksi pyrkiä myötävaikuttamaan ETYK:n kolmannen vaiheen pitämiseen korkeimmalla tasolla mahdollisimman pian.

14. 3. Äärioikeistolainen mielenosoitus Lahdessa

Lahden keskustassa järjestivät perustuslailliset, Kokoomuksen eri järjestöt sekä paikalliset reserviläis- ja "yrittäjä"-piirit mielenosoituksen, jossa vaadittiin kovaa toimintaa

"mustalaisia, huoltoavun saajia ja taistolaisia vastaan." Mielenosoitukseen osallistui yli 400 ihmistä sekä poliisikoiria ja rekka-autoja. Kyseessä oli fasismille ominaisen liikehdinnän järjestäminen rikollisuuden vastustamisen varjolla. Järjestäjien viittaukset suoran toiminnan kohteista osoittavat että todellisena tarkoituksena on hyökätä erityisesti kommunisteja ja työväenjärjestöjä vastaan. Rikollisuuden lisääntymisellä keinottelu on perinteisesti kuulunut äärioikeiston arsenaaliin. Mm. Uusi Suomi on kertonut pääkirjoituksessaan että kaikkein pahin "rikollisuuden" muoto on kommunismi.

21. 3. järjestettiin samanlainen mielenosoitus Helsingissä. Siihen osallistui noin 100 henkeä. Nämä mielenosoitukset ovat osa laajempaa antikommunistista kiihotusta ja vaativat kommunisteilta ja demokraattisilta voimilta päättäväistä torjumista.

21.—25. 3. Presidentti Kekkosen Jugoslavian vierailu

Presidentti Urho Kekkonen suoritti epävirallisen veirailun Jugoslaviaan presidentti Titon kutsusta. Vierailun johdosta julkaistussa yhteisessä julkilausumassa todetaan ETYK:n toteutumisen merkitsevän tärkeää askelta kohti välitöntä, laajaa ja tasavertaista yhteistyötä kaikkien Euroopan valtioiden välillä. Presidentit katsoivat myös, että kansainvälinen turvallisuus vaatii johdonmukaisia ja tarmokkaita toimia aseistariisunnan alalla.

Presidentit korostivat myös molempien maiden välisen entistä laajemman ja kasvavan yhteistyön, erityisesti uudenaikaisille ja pitkäaikaisille suunnitelmille perustuvien taloudellisten suhteiden kehittämisen tarvetta.

26. 3. Kokoomuksen välikysymys eduskunnassa

Kokoomus esitti välikysymyksen hallituksen veropolitiikasta. Keskustelussa kommunistit osoittivat Kokoomuksen välikysymyksen pelkäksi demagogiaksi, jonka tarkoituksena oli pisteiden keruu oikeistolle. Todellisuudessa Kokoomus kannattaa hallituksen suurpääomaa suosivaa veropolitiikkaa.

Kommunistit torjuivat myös pääministeri Sorsan väitteet "verohelpotuksista", sillä tosiasiassa valtion työtätekeviltä keräämien verojen tuotto kohoaa yli 2 miljardilla markalla. Varat siirretään suurpääoman käyttöön suuryhtiöiden liiketoiminnan tarpeisiin.

Kommunistit vaativat työtätekevien verotuksen tuntuvaa helpottamista käytännössä ja suurpääoman verotuksen vastaavaa kiristämistä.

UUTUUS

PUNAISET VIHKOT 4

Nykyisestä Oikeisto-revisionismista

● Tämänkertaiseen Punaiseen vihkoon **Nykyisestä Oikeistorevisionismista** on otettu kaksi ensimmäistä lukua Neuvostoliiton tiedeakatemian filosofian instituutin ja Tshekkoslovakian kommunistisen puolueen keskuskomitean poliittisen korkeakoulun yhdessä toimittamasta teoksesta Sovremennyi pravyi revizionizm. Niissä käsitellään oikeistorevisionismin synnyn syitä, nykyrevisionismin erikoisuuksia sekä Leninin taistelua revisionismia vastaan ja nykyhetken taistelutehtäviä.

Vihkon hinta on 3 mk. SOL:sta ja jäsenjärjestöistä.

TILAA NYT SKP:n TEOREETTINEN JA POLIITTINEN AIKAKAUSLEHTI

KOMMUNISTI

● Se tarjoaa Sinulle joka kuukausi noin 100 sivua marxilaista tietoa talouden, filosofian, politiikan kysymyksistä.

● Jokaisen numeron liitteenä on kansainvälisen RAUHAN JA SOSIALISMIN ONGELMIA -lehden aineistoa, joka avaa laajan näkökulman maailman vallankumouksellisen kehitykseen.

Tilaushinnat SOL:n kautta tilattaessa:

kokovuosi 18 mk, puolivuosi 10 mk, tilauksen voi aloittaa mistä kuukaudesta tahansa.

TILAA vuodeksi 1975

KULTTUURIVIHKOT

6 NUMEROA, TILAUSHINTA 25 MK

KULTTUURIVIHKOT ON TAISTELEVA KULTTUURILEHTI. SITÄ JULKAISEE KULTTUURITYÖNTEKIJÄIN LIITTO – MARXILAIS-LENINILÄINEN KULTTUURIPOLIITTINEN JÄRJESTÖ

TOVERI, OPISKELE!

Sosialistisen Opiskelijaliiton kirjasarja

1. Georgi Dimitrov: Työväenluokan yhtenäisyys ja kansanrintama fasismia vastaan. 168 s., 5 mk.
2. B. M. Leibzon, J. Zhilin: Taistelu revisionismia vastaan. 80 s., 2 mk. (Loppuunmyyty)
3. Demokratian ja tieteen puolesta imperialismia vastaan. Sosialistisen Opiskelijaliiton 8. liittokokous. Liitteenä SOL:n periaateohjelma. 222 sivua, 5 mk.
4. Johdatus sosialismiin. 2. painos, 96 sivua, 3 mk.
5. Peter Bollhagen: Marxilaisen historiatieteen perusta, kohde ja tehtävät. 128 sivua.
6. Sosialistisen Opiskelijaliiton 9. liittokokous. Sisältää mm. hallituksen toimintaselostuksen, kokouspuheenvuorot, SOL:n järjestönormiston, päätöslauselmat ja tervehdykset. 328 sivua, 9 mk.
7. L. Leontjev: Marxilaisen kansantaloustieteen alkeet. 253 sivua, 10 mk.
8. M. M. Sidorov: Historiallinen materialismi. 135 sivua, 8 mk.

Sosialistisen Opiskelijaliiton Punaiset vihkot

1. Keskustelua tulopolitiikasta. 2. painos. 82 s., 1 mk. (Loppuunmyyty)
2. Timo Koste: Demokraattinen vallankumous Unkarissa ja Eestissä. 32 sivua, 2 mk.
3. Nuorison marxilais-leniniläisten joukkojärjestöjen kysymyksiä. Sisältää SOL:n seminaarin "Eläköön työläis-, opiskelevan ja koululaisnuorison työn järjestäminen marxismi-leninismin ja proletaarisen internationalismin pohjalta" alustukset sekä Sosialistisen Opiskelijaliiton seikkaperäisen lausunnon Suomen Demokraattisen Nuorisoliiton periaateohjelman toisesta luonnoksesta. 64 sivua, 2,50 mk. (Loppuunmyyty)

Tilaus postiennakolla osoitteesta SOL, 3. linja 7 B 37, 00530 Helsinki 53.

SOIHTU 3/75

„СОЙХТУ“ 3/75

ANALYSES

Raimo Lovio: The 2nd World War: The Decisive Role of the Soviet Union in Defeating Fascism

Kaarlo Tuori: The Danger from the Right and the Political System

Vesa Oittinen: On the Fundamentals of Marxist Criticism of Religion

REPORTS, COMMENTS

Antero Honkasalo, Matti Sundquist: The Reform of the Work Enviroment Security is a Part of State Monopolistic Regulation

Pertti Honkanen: The Readjusting Negotiations and Incomes' Policy

Leo Grangberg: The Agricultural Incomes' Decision is Contrary to the Interests of the Small Farmer

Matti Reinikainen: The Struggle of the Direction of the Reform of Curricula and Degrees

BOOKS

Yrjö Engeström: Anton Makarenko, Problems of Soviet School Education

Pertti Rovamo: Georgy Shahnazarov, Socialist Democracy

Uskali Mäki: Igor Narski, Materialist Dialectics as a Method of Concorete Research

Vesa Oittinen: Henrik Volkov, At the Cradle of Science

POLITICAL CALENDAR
Feb 15th — March 31st 1975

АНАЛИЗЫ

Раймо Ловио: Вторая мировая война; решающая роль Советского Союза в разгроме фашизма

Каарло Туори: Угроза реакции и политический строй общества

Веса Ойттинен: Об основах марксистской критики религии

ОЧЕРКИ, КОММЕНТАРИИ

Антеро Хонкасало, Матти Сундквист: Реформа охраны труда — часть госмонополистического урегулирования

Пертти Хонканен: Проверочное совещание по коллективному договору и политика доходов

Лео Гранберг: Договор о распределении доходов сельского хозяйства против интересов мелких землевладельцев

Матти Рейникайнен: Борьба о направлении реформы экзаменов

КНИГИ

Юрьё Энгестрём: Антон Макаренко, Проблемы школьного советского воспитания

Пертти Ровамо: Георгий Шахназаров, Социалистическая демократия

Ускали Мяки: Игорь Нарский: Материалистическая диалектика, метод конкретного исследования

Веса Ойттинен: Генрик Волков, У колыбели науки

Политический дневник 15. 2.—31. 3. 1975

Joukkojulkaisu

4,50